

3 1761 07459204 9

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

<http://www.archive.org/details/bjrnstjernebj00nr>

BJØRNSTJERNE
BJØRNSON

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

FESTSKRIFT I ANLEDNING AF
HANS 70 AARS FØDSELSDAG

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG

LANGKJÆRS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN MDCCCCLII

Til dette Festskrift er ydet Bidrag af følgende skandinaviske Forfattere og Kunstnere:

E. WERENSKIOLD (Tegning af Bjørnson) * KNUT HAMSUN * EDV. GRIEG

GEORG BRANDES * FRITS THAULOW * EDVARD BRANDES * VILH.

ANDERSEN * ELLEN KEY * THOMAS P. KRAG * RAGNA

NIELSEN. f. Ullmann * POUL LEVIN * Ove RODE

MIKAEL LYBECK * WERNER SØDERHJELM

KRISTOFER JANSON * T. BLANC

HELLEN LINDGREN

JUST BING

✚

Bidragene samlede af CARL NÆRUP

PT
8821
B4

End Rom
1895

HILSEN

Vi nævner et Navn —
straks syder der mod os
i Kornagres Guld,
det leger i Skoge,
det lugter af Muld.
Sol dirrer om Dagen,
Dug driver om Kvæld,
det suser i Fjæld.

Vi nævner det Navn —
det bryder imod os
med Livet fra Sjø,
med Hvalbrug og Fugle
og Baade rundt Ø.
Der ropes og svares
med langvejs Lyd
— en Verden af Fryd!

Vi nævner det Navn —
da blandes i Lyden
af sydende Korn
og Hvalbrug og Fugle
en Vagtmands Horn.
Selv Verden stod ofte
med lyttende Blik,
naar Horntonen gik.

Idag skal du vækkes af Tusinder foran Altanen,
dit Folk møder op til din Ære med Faklen og Fanen.
Der staar de, fra Pigen med Flætte til Oldingen krum over Stav,
selv Fiskeren yderst fra Hav,
de takker og ærer dig, Mester, for alle de Goder, du gav.

Din Haand havde noget til alle: en støtted den varligt,
en læged den kvindelig ømt; men en klapsed den farligt.
Du husked at følge i Slaget en egen, en rummelig Skik:
du brugte ej Sværdet til Stik.
Endvidere saa du dig om til den Saaredes Saar, før du gik.

Der laa vi, et Folk bag et andet berømmeligt Rige,
du stred i halvhundrede Aar for en Plads som dets Lige.
Var Byen iblandt paa din Modstanders Side med Hujen og Hvin,
stod Landet desmere paa din.
Det brused imod dig af levende Jarop: din Mening er min!

Alt saa du dig Tid til, at rydde, at hegne, at nære,
og alt tog du paa dig, din Bredde var skabt til at bære.
Nej sidde og gøre dig sjælden og aagre en Dag med dit Navn?
Du gav det til Pris for hver Ravn.
Du havde slig Raad til det, Mester, du havde saa bredfuld en Favn.

Værdier har skiftende Værd. Hvad du skrev lyder Loven:
mangt slukner, men meget vil brænde af Aanden fraoven.
Tidst sled du med Flid for at lægge det øde med god Teori;
men se om du lyktes deri!
Langs Mose og Mark duver Digterens Lotus paa hele din Sti.

— Altandøren gaar, du staar frem, du er hvidnet i Haaret,
men end er du ung trods de Aar og det Værk, du har baaret.
Din Aand har den selvsamme Vælde, din Flamme er lige saa varm,
som Styrken er fuld i din Arm.
Nu gløder der mod dig fra Landet en Tak i hver Menneskearm.

Altid lyder allevegne
Røsten fra hans Bryst.
Mange Stridsblus har han tændt os,
mange Glæder har han sendt os;
naar han tier, er der tyst.

Han er Tolken, født og baaren
for vor Nød og Lyst.
Ingens Arm som hans at føre,
ingens Ord som hans at røre.
Naar han tier, er der tyst.

Saa en Kvæld vil Stumhed ruge
langs vor lange Kyst.
Fjælde staar og lytter, bier —
ingen svarer, Landet tier.

Naar han tier, blir der tyst.

KNUT HAMSUN

MED BJØRNSEN I GAMLE DAGE

Det var Julekvæld 1868 hos Bjørnsens i Kristiania. De boede dengang i Rosenkrantzgaden. Min Hustru og jeg var, saavidt jeg erindrer, de eneste Gjæster. Børnenes Jubel var stor. Midt paa Gulvet tronedes et uhyre Juletræ i fuld Lysglans. Indkom alle Tjenestefolkene, og saa talte Bjørnsen, skjønt og varmt, som han kan det. »Nu faar Du spille Salmen, Grieg,« sagde han saa, og skjønt det kvap lidt i mig ved at skulle forrette Organist-tjeneste, lystrede jeg selvfølgelig uden at kny. Det var en Salme af Grundtvig paa 32 — to og tredive Vers. Jeg gav mig hen i min Skjæbne med stoisk Ro. I Begyndelsen holdt jeg mig tappert, men de endeløse Gjentagelser virkede søvndyssende. Lidt efter lidt blev jeg sløv som et Medium. Da vi saa endelig havde faaet Bugt med alle Versene, siger Bjørnsen: »Ja er den ikke deilig? Nu skal jeg læse den for Jer!« Og op i igjen fik vi alle 32 Vers. Jeg var fuldstændig imponeret.

Blandt Julegaverne var en Bog til mig fra Bjørnsen, hans »Smaastykker«. Paa Titelbladet havde han skrevet: »Tak for Dine Smaastykker! Her nogle igen!« Jeg havde nemlig samme Dag foræret ham det første Hefte af mine netop udkomne »lyriske Smaastykker«. Blandt disse findes et med Overskrift: »Fædrelandssang«. Denne spillede jeg for Bjørnsen, der likte den saa godt, at han fik Lyst at skrive Tekst til den. Glad blev jeg. Dog bagefter sagde jeg til mig selv: det blir vel med Lysten. Han har andre Ting at tænke paa. Men allerede Dagen efter mødte jeg ham til min Overraskelse i fuld Skaberglæde: »Det gaar udmær-

ket! Det skal blive en Sang for hele Norges Ungdom. Men der er noget i Begyndelsen, jeg endnu ikke har faaet fat paa. Et bestemt Ordtag. Jeg føler, at Melodien fordrer det, og jeg giver mig ikke paa det. Det kommer nok.« Saa skiltes vi. Næste Formiddag, som jeg sad oppe paa min Kvist i Øvre Voldgade og gav Pianotime til en ung Dame, hører jeg det kime ude paa Entrédøren, som skulde hele Ringeapparatet ramle ned. Derefter et Bulder som af indbrydende vilde Horder og et Brøl: »Fremad! Fremad! Hurra! Nu har jeg det! Fremad!« Min Elev skjalv som et Espeløv. Min Hustru i Sideværelset var vetskræmt. Men da saa Døren fløi op, og Bjørnson stod der, glad og straalende som en Sol, da blev der almen Jubel. Saa fik vi høre det skønne, netop fuldbaarne Digt:

»Fremad!« Fædres høie Hærtag var.

»Fremad!« Nordmænd, ogsaa vi det tar!

Sangen blev for første Gang udført af Studenterne ved deres Fanetog til Welhaven 1868.

Aaret efter fremkom Bjørnsons Skuespil »Sigurd Jorsalfar«. Stykket skulde op paa Kristiania Teater med saa kort Varsel, at jeg ikke fik mere end 8 Dage til at skrive og instrumentere Musiken. Men jeg havde Ungdommens Elasticitet, og det gik. Opførelsen fandt Sted som bestemt, men — uden Bjørnson. Det var Hartvig Lassen, som dengang var Teaterleder paa Bankpladsen, og det var Ugreier, som gjorde, at Bjørnson i længere Tid ikke satte sin Fod inden Teatret. Saa oprandt den 17. Mai 1870. Stykket var ansat til Dagen. Jeg overtalte Bjørnson til at overvære Forestillingen. Godmodig som altid slog han til, og saadan begav det sig, at vi den Aften sad sammen i Parkettets første Række.

Naar det dengang almindeligvis hed, at Kristiania Teater var et Sted for dem, der søgte Ensomhed, saa gjaldt dette i Sandhed ikke 17. Mai. Der var propfuldt fra Gulv og til Tag. Tæp-

pet gik op. Jeg var ikke langt fra at angre, at jeg havde ført Bjørnson derhen. Thi det var til at begynde med øiensynligt, at han ikke likte sig. Og jeg forstod hvorfor. Der var paa Scenen absolut ingen Ledelse at spore. Den ene spillede i Øst og den anden i Vest. Tiltrods for, at Bjørnson kom med den bedste Vilje til at være liberal og se lyst og let paa det Hele, var han kjendelig nervøs, og der var Øjeblikke, hvor sagte uheldvars-lende Grynt tydede paa, at Kraterets Indre ikke var at spøge med. Foran første Sceneændring reiste Bjørnson sig og fjernede sig overraskende fort. Borte ved en af Parkettets Hjørnepiller stod vor fælles Kjending Professor X., som, efter hvad han senere har meddelt mig, ikke var helt begejstret over Totalindtrykket og derfor meget ulykkelig ved at se Bjørnson stile lige imod sig. Han søgte just et Par passende Ord for Anledningen. Men Bjørnson kom ham i Forkjøbet: »Det er raat, dette her!« Professoren stod raadløs. Han havde ventet alt andet, men ikke dette. Desværre kunde jeg ikke høre Ordsnittet. At det imidlertid har været ganske kort fremgaar af, at jeg saa Bjørnson straks derefter gaa videre og underholde sig med Omkringstaaende. Dog, Kapelmester Hennem slog til Lyd, og Bjørnson indtog sin Plads. Da Tæppet gik op, var det Fru Gundersen, der havde Ordet. Hendes første Monolog var betagende. Der kom overhovedet fra nu af mere Fart over Spillet baade hos den Enkelte og i Ensemblet. Fra Bjørnson hørtes ingen Mishagsgrynt mere. Som en Skolegut i sin Klasse sad han der, rolig og snil. Lidt efter lidt bemærkede jeg endog velvillige Bifaldsrik. Det lysnede. Men nu kom Turen til mig at være nervøs, ja ligetil at glemme, hvor jeg befandt mig. Det var ikke altid lysteligt for Komponisten at lytte til den musikalske Gjengivelse oppe fra Brædderne. Hammer var jo en talentfuld Skuespiller. Her skulde han som Skjald imidlertid ogsaa være Sanger. Han gjorde sit Bedste. Men da han holdt paa med Kongekvadet, havde jeg en stærk Følelse af Ubehag, der steg til saadanne Ørenkvaler, at jeg helst vilde gemme mig væk og instinktivt mere og mere bøiede mig fremover. Tilslut var jeg kommen saa lavt ned i Sædet at jeg, støttende mig paa

Albuen, kunde holde Haanden for Ansigtet. Jeg fortæller dette for at illustrere, til hvilken Grad Bjørnson nu var klar over, hvad Situationen fordrede af os. Ti pludselig gav han mig et noksaa ublidt Dult og hviskede: »Sid ordentlig!« Jeg for op som stukket af en Hveps og sad fra nu af i ulastelig Ubevægelighed paa Forundringsstolen lige til Slutten. Men da brød Syttende-mai-Jubelen løs for Alvor. Bifaldet, der før havde været varmt, blev nu stormende. Der var Fremkaldelser paa Fremkaldelser, og endelig blev der raabt saa længe paa Bjørnson og mig, at vi maatte vise os paa Scenen. Hvad dette for Bjørnsons Vedkommende vilde sige dengang, ved ikke de, som ikke kjender Kristiania fra Slutten af 60- og Begyndelsen af 70-Aarene. Naar Bjørnson om Morgenbladets Redaktør skrev: »Chr. Friele og andet Stygt«, saa er der vel ingen Tvivl om, at de fleste af den Tids Bourgeoisi baade tænkte og udtalte, at det ikke var Friele men Bjørnson, der var »den Stygge«, ja selve Indbegrebet af Alt, hvad der i deres Øjne var »Styghed«. Han var for dem intet mindre end en Revolutionær, Demagog, ja den rene Antikrist. Jeg ved, hvad jeg maatte døie af min egen Slægt i Hovedstaden, som netop mente at repræsentere dens gode Selskab, for at kunne slutte mig til Tonen blandt de Ligesindede. Dog — tilbage til Teatret. Vi var altsaa havnet oppe paa Scenen, Tæppet gik ned, og med et Slag vidste alle paa Brædderne Forsamlede, hvad det vilde sige for dem, at Bjørnson pludselig stod midt iblandt dem, som var han dalet ned fra Himmelen. Skuespillere og Statister flokkedes omkring ham. Det var hans gamle tro Garde, der intet hellere ønskede, end atter at staa under hans Herskerstav. Jeg glemmer ikke den Beundring og Hengivenhed for ham, der lyste ud af alle Blikke; der stod han, høi og bred, aaben og lys, takkende dem Alle og hver især. Derefter blev han hyldet paa det Hjerteligste. Saa fulgte et Opttrin, hvis komiske Virkning jeg aldrig kommer til at glemme. Jeg ved ikke, hvem der var mest ubetalelig, enten Bjørnson eller Skuespiller Bucher, Teatrets Regissør. De overbød simpelthen hinanden, takket være vor nysnævnte Ven, Professor X., som

ogsaa havde fundet Veien op til Scenen og som med Et — uden alle Præliminaries — indskjød disse Ord: »Men Du Bjørnson, der er en Ting, jeg maa gjøre opmærksom paa. Du lar en af Sigurds Lendermænd sige med Gunnar af Lidarende i Njaals Saga: Fager er Lien, saa den aldrig har tyktes mig saa skjøn! Men — Njaals Saga var slet ikke skrevet dengang.« Tableau. Nu skulde da vel Professoren holde Valpladsen. Men tænkte han det, da gjorde han Regning uden Bjørnson, der med Imperatormine bydende udstrakte sin Arm mod Bucher og med Stentorrøst tordnede: »Stryg ud, Bucher!« Og det bedste var, at Bucher opfattede dette Hverv saa bogstavelig, at han i samme Nu bøiede sig dybt for Bjørnson, gjorde helt om og med sine smaa pudsige Skridt — en-to, en-to, i Ilmarsch forsvandt mellem Kulisserne. Da lo vi allesammen.

Saa kjørte jeg med Bjørnson hjem til hans Bolig i Piperviken, hvor vi lod os den herlige Gammelost smage i det store lyse Kjøkken, som var indrettet til Spisestue. Der nød vi som glade Børn vor Triumf, der kulminerede, da alle de Smaa, med Bjørn i Spidsen kom styrtende ind: »Tænk, vi var oppe i Paradiset og saa Far og Grieg komme ind paa Scenen!«

Ja, det var en Tid!

Tak for den, Bjørnson!

Troldhaugen, Septbr. 1902.

EDVARD GRIEG

BJØRNSTJERNE BJØRNSEN

NAAR Bjørnstjerne Bjørnson har havt endnu større Betydning for Norge end for Nordens øvrige Lande eller for Tyskland, saa beror det bl. A. paa, at han er Norges folkeligste Aand som Grundtvig Danmarks; altid norsk; aldrig uigennemtrængelig, ikke fornem; letfattelig, ogsaa naar han er dyb; en Tolk for de mange, der trænger til en Tolk; en Formaner for alle dem, der ikke kan nøjes med en Beriger.

Kunstnerisk var han fra først af en Nybegynder og sprogligt en Fornyer, selv mens han endnu levede paa nedarvede Forestillinger.

Som moden Mand bliver han vakt til et Tankeliv, og som aandeligt aarvaagen er han ivrig, ildfuld; opfyldt af Trang til at blødgøre Følelserne og bekæmpe Fordomme, i sin Digtning som udenfor den. Mere end nogen Anden giver han i sin Stræben efter at løfte og højne den sædelige og nationale Bevidsthed Nordmændenes folkelige Selvfølelse dens Præg i vore Dage, og imedens bliver han stedse større ogsaa som Digter. I sit 66de Aar udgiver han Digtningen om Tora Parsberg.

Blandt Bjørnsens lyriske Ting lider jeg for min Del *Bergliot* bedst som et Mesterværk af nordisk Oldtidsgengivelse. Men ogsaa de smaa uanselige Digte har undertiden Poesiens fulde Trolldom over sig, saaledes de to om Olav Trygvason, det stadigt sungne, som bærer Kongens Navn, og det andet, *Landkænnings*, der er gjort med næsten intet og som er sprængfuldt af Stemning.

De i *Synnøve* og *Arne* nedlagte Sange satte Tidskel. Af For-

tællingerne har *Arne* gjort stærkest Indtryk paa mig, ikke som Virkelighedsskildring af norske Bønder, skønt enkelte Træk er af en djærv Realisme, men som Stilisering af den unge, lyrisk overstrømmende Bjørnsens Drømmerier angaaende Omverdenen og som Udtryk for hans Selviagttagelse.

Af hans dramatiske Værker synes første Del af *Over Evne* mig ypperst. Det ligner med sin Oprindelighed og sit Dybsind ingen tidligere dramatisk Digtning hverken i Bygning eller i Indhold, og det forkynner sin Grundtanke paa den aandfuldeste Maade, idet Hovedpersonen, mod hvem den gøres gældende, er et Menneske, der staar lige højt ved Renhed og Kraft. Endelig ligger der over Værket en Krydderduft af Nordlandets skære Sommer. I andre Værker kan Formaneren fremtræde saa stærkt, at Digteren ikke gør Fyldest; her er Bjørnson Folkeopdrager uden at formane.

Thi folkelig er han først og sidst. Selv hvor han har stemmet sig imod en folkelig Bevægelse som Maalmændenes, har han gjort det i Kraft af en bredere sund Sans, og har faaet Flertallet med sig.

GEORG BRANDES

KJÆRE VEN

JEG sender Dig en Tak fra mit fulde Hjerte, fordi Du gjorde min Ungdom til, hvad den var.

En Række straalende Minder kommer strømmende. Der, hvor det skinner og lyser mest, staar Din mægtige Skikkelse. Du viste os Veien, og vi fulgte den med Begeistring.

»Løven«, det gamle Løveapothek i Storgaden, var et Samlingssted for Alt, hvad Christiania i den Tid havde af Literatur og Kunst.

Far var i Mangt og Meget en Doktor Stokman, en Reformator. Mange af hans Fremtidsplaner har naaet frem; men selv oplevet han ikke deres Virkeliggørelse. Som Kemiker mere en fantasifuld Søger end en Undersøger, en Kunstnernatur i sit Hjerte og sin Smag. Han forstod at samle om sig de Mænd og Kvinder, der var rigest paa Hjertelag og Fantasi. Du og Caroline blev snart Midtpunktet for den lille Flok paa Løven. Mange og deilige er de Minder, som knytter sig til Eder i de gamle Stuer.

Jeg husker godt sidste Gang, vi talte om Alt dette.

Mor levet endnu. Du kom kjørende op til hende i Vestre Aker. Du kom svingende op paa Gaarden med et eget Selveierudtryk. »Sæt Hesten i Solen«, raabte Du, »jeg har faaet Penge af Hegel, og nu skal den staa og hvile sig for min Regning.« Det er Noget af det morsomste, jeg har været med paa.

Saa gik vi ind til de gamle Minder.

Kan Du huske!

Kan Du huske Aftenen efter Flagmødet, Sars's, Amund Heland, Storm og alle de Andre. Larmen af Folkemassen, Cavale-

riet i Storgaden. Far frydede sig, han gik omkring med et stille Haab om knuste Ruder, Mor, som var ræd, kunde ikke faa ham til at slukke Lysekronen, »de maatte jo have noget at sigte efter«.

Du valgte undertiden Gutteværelserne til at udarbejde Dine Taler. Gutteværelserne laa i Fløien ud til Gaarden. Du maatte have Din Spadseregang Du skrabet næsten Haaret i Taget; men ellers var der godt Rum. Du var saa rasende paa Tærskelen, den gav et Hak i Tanken, sagde Du.

Du var valgt til Formand i Studentersamfundet. Der gik vilde Rygter om, at Dine mange Modstandere vilde pibe Dig ud og bombardere Dig med raadne Æbler. Du gik om Eftermiddagen frem og tilbage over Tærskelen, og jeg forstod godt, at Du var nervøs og ængstelig. Jeg forsøgte et beroligende Ord; men det forstod du sletikke. Din Ængstelse var rent kunstnerisk. »Det er altid saa forbandet i Begyndelsen,« sagde Du, »den maa jeg være ganske klar over — indtil Sveden springer ud gennem Porerne, da gaar Alt af sig selv.«

Studentersamfundet!

Blandt de mange uforglemmelige Aftener er der en, som jeg altid maa tænke tilbage paa.

Kan Du huske Eyerczy, den smukke Ungarer, med de violblaa Øjne og det gyldenblonde Haar. Han var en mystisk Blanding af Sproglærer, Tokayeragent og Skjønhed. Han kom til Christiania, hvorfor? det har Ingen nogensinde faaet at vide. Han straaledede en kort Tid og forsvandt. Han vakte vor Sympathi og vort Venskab, ikke ved det, han sagde, for han aabnet aldrig sin Mund, men fordi vi saa enslags Kossuth i ham, fordi Ungarn blev undertrykt af Østerrige. Naturligvis kom han hjem paa Løven, vi drog jo did alle de underlige Fremtoninger, som viste sig paa vor dengang temmelig snævre Horizont.

Det var en Lørdagsaften, Du læste høit Arnljot Gelline. Et skarpt Lys fra Lampen kastede en morsom Silhouetskygge af Dødens buskede Skjæg og Haar, medens han med aaben Mund

urørlig hørte efter. Jeg forsøgte i Stilhed at tegne Skyggen. Tegningen er desværre gaaet tabt. Det kunde være morsomt at give den; Udtrykket var saa fuldt af Beundring.

Far vilde altid have tidlig Aftensmad. Alle Størrelserne omkring Fars Sofa fik Beaf med Poteter; men nedover Bordet blev det skralere, Grændsen var Amund Helland. Efter ham blev det bare Smørrebrød til os Unge; men vi glemte snart Alt, naar Din Stemme løftet sig til Forsvar for det, vi elsket og haabet.

Efter Bordet satte Nils og Bredo Lasson sig til Pianoet og improviserede firehændigt, de lod Hænderne danse over hverandre, saa vi aldrig kunde finde ud, hvilke var Nils's og hvilke var Bredos. Knut og Brynjolf Bergslien trak Støvlerne af og dansede Halling paa Huk i Strømpelæsten, Dølen kastede sig bagover i en gabende Latter. Ungareren var himmelfalden af Forbauselse. Saa trak Far op Uhret som Tegn paa Opbrud, og saa drog vi afsted til Studentsamfundet, hvor Du skulde indtage Din Formandsplads.

Eyerczy var den uskyldige Aarsag til hin Aftens Glands.

Mødet var slut, og vi samlede en liden Flok nede i Bestyrelsesværelset om en Punchebolle, Hans Brecke, Vibe, Wasserfall, Theodor Blehr — Blakken som vi kaldt ham, Ungareren, jeg Bjørnetrækker, og nogle Andre. Kossuths Aand var over os, Frihedsglæde og Trang til at gøre Revolution.

Da holdt Du en af de improviserede Taler, som jeg altid maa tænke paa, naar jeg mindes Dig fra den Tid. Din Tale var som flydende Metal, naar Du knyttet Næven mod Vold og Uret, stivnet Metallet til Staal.

Husbestyreren kom ind og meldte med streng Røst, at Klokken var over tolv. Da sprang Du op.

»Bring Champagne! Nu vil jeg tale for det, som er over Klokken tolv! for alt det, som ligger paa den anden Side af den skikkelige Tid! for den Time, hvor Fantasien blir levende og fylder os med Eventyrets Længsel, da ser Maleren kun de bløde Omrids i Maanelyset, da hører Musikeren Stilheden, da føler

Digteren efter den tankefyldte Dag de første Spirer til det Vordende gro. Efter Klokken tolv begynder Friheden. Dagens Larm er forstummet, og Røsten i vort Indre blir hørbar! Leve Friheden, vor ungarske Ven skal have Skaalen! hans Land ligner vort, knyttet som det er til en større og mægtigere Nation maa Ungarn altid staa paa Vagt, Vasalfølelsen er dem utaalelig. Se paa vor Ven, det Udtryk havde Kossuth, da han afslog alle Tilnærmelser fra Undertrykkerne, hans Øie er blankt af Begeistring og Stolthed!«

Saadan talte Du. »Over Klokken tolv« blev et Slagord.

Mangen Gnist er tændt i Din Sjæl i den stille Aftentime. Senere i Livet, da Du blev Høvding i Kampen, har det fulde Dagslys gjort Krav paa Dig. Som en Sol har Du selv lyst og bragt det Bedste i os til at gro, men en dyb kunstnerisk Kærlighed vil jeg altid bevare til det, »som er over Klokken tolv«.

Din hengivne

FRITS THAULOW.

BJØRNSON OG DEN DANSKE SCENE

Bjørnsøns Forhold til den danske Scene er den haardnakkede Ny-Forkynders Stilling overfor det Forsigtige og Forstokkede. Gang efter Gang kommer han med Favnen fuld af gode og skønne Sager; han forlanger blot at hæve sin Stemme, at gøre alle meddelagtige, idet han selv faar Lov til at være med; Gang paa Gang nægter man sig hjemme, beder ham passe sig selv og lade dem, der ikke trænger til ham, være i Fred. Naar et Par Aar er hengaaede efter det første Afslag, besinder man sig, indser, at man har begaaet en Dumbhed, og anmoder ham om netop det, som man først fandt forfærdeligt og umuligt. Bjørnson lader sig øjeblikkeligt forsone, kommer velvilligt straalende tilstede og falder som et Kildespring henover Hedejord. Sagen synes i Orden; Venskabet sluttet; lutter lyse Udsigter. Men næppe er Erindringen om dette *Møde* — for at tale Bjørnsonsk — svagere, førend hver af de to Parter indtager den forrige Stilling. Det danske Teater ligger som et dødt og gnavent Hofteater, og Bjørnson larmer som en oprørsk Folkefører. Saa stænges der atter af for den danske Borg, og Andemaden gror i Slotsgraven og kun listende Trit høres opad ormædte Trapper. Indtil atter Fanfarer gjalder og Portene slaas op paa vidt Gab og Broen sænkes for Erobreren, der rider ind, saa det gung-rer i Stenbroen. Da bliver der Larm af Folket, der stormer sammen for at se og høre, glædes og bevæges. Indtil Lyden atter fortoner, og den Stilhed, som Landet har villet i saa mange Aar, atter hersker: Dødens Stilhed.

Björnson er Livet, Larmen, Folkestrømningen, Oprøret. Gang paa Gang har det danske Teater forskræmt krympet sig sammen i sig selv overfor ham. Men han har stormet det. Fordi Storm er hans Natur.

Saaledes bliver hans Skuespils og hans Virkens Historie knyttet sammen med den danske Scenes Forsøg paa at udespærre Nutidens Krav, et Forsøg, der paa det nøjeste var forbundet med den politiske Reaktion. Og med Rette stod denne Strid. Thi hvad er Teatret, naar det ikke er Tidens Spejl og Fremtidens Løsen? Aldrig vilde Björnson, at Teatret skulde være blot Morskab og Øjenslyst; derfor maatte han strides her som hjemme hos sig selv med det Stilstands Regimente, som klynger sig til Morskaben for at undgaa den Alvor, der vil tilintetgøre dens Magt.

I

Björnsons første Møde med den danske Scene er I. L. Heibergs Forkastelse af *Halte Hulda*.

Stykket hører ikke til de Digteren selv kæreste Værker, hvad man tør slutte deraf, at han lod det halvt synke i Forghlemelse. Men at det i hans flammende Ungdomstid betød meget for ham, vil fremgaa af, at dets Æmne aldrig har sluppet ham. Bestandigt har hans Tanke kreset om den skønne og farlige Kvinde, der bliver Mænds Fordærv, fordi hun til deres Skam bereder dem den kosteligste Lyst. Altid har han indrømmet Elskovsdrikkens Rus — for derpaa at ræddes og vredes over dens ødelæggende Følger. Man kan følge Halte Hulda gennem Tiderne og Værkerne helt op til Lydia i *Laboremus* for ikke at nævne dennes Ætling Maria i *Paa Storchove*. Selv nu interesserer *Halte Hulda*, og der var saa meget mindre Grund til dengang at bortvise det fra dansk Scene, som dets Slægtskab med den Oehlen-schlägerske Digtning var let følelig og netop hin Periode fra 1850 til 1870 er den døde Tid for dansk Drama: Guldalderen var forbi, og de nye Kilder endnu ikke sprungne. Alligevel stod I. L. Heiberg trofast paa Vagt mod den Frelse, der skulde komme fra

Nord. Saa klog og aandfuld en Mand — dansk Literatur ejer vel næppe lysere Hoved — og saa uforbederligt nedsunken i Vaudevillieriet! Paa én Gang stængte han Døren for de to Dioskurer, Bjørnson og Ibsen, der sprængte frem: den gamle fine Mand forstod ikke, at dette var de Kræfter, der skulde erobre Verden — som overhovedet Verden kun erobres af Aandens Stormænd. Heiberg havde følgende tre Indvendinger mod Antagelsen af *Halte Hulda*: først, Sproget var ikke dansk; dog da han selv peger hen paa Muligheden af en Oversættelse, lod jo den Vanskelighed, om der fandtes nogen, sig overvinde med en Smule god Vilje. Dernæst: Stykket røbede en paafaldende Mangel paa Kendskab til Scenens Fordringer; denne Paastand var ganske uholdbar, da *Halte-Hulda* allermest for en Kender som Heiberg maatte aabenbare udpræget Teater-Sans. Og endelig for det tredje — dog Ordene bør anføres, fordi de indeholder netop den Begrundelse, hvorved en Hofteater-Direktion altid vil afvise det i Øjeblikket ikke Hofmæssige. I Heibergs Censur fra 15. Januar 1858 læser man:

Endelig betragtet fra et rent poetisk Standpunkt er den Skildring af Lidenskaben, som Forfatteren har givet, og som man ser, at han betragter som Stykkets Kvintessens, i den Grad forceret indtil Affektation, at den synes at tyde paa en legemlig patologisk Tilstand som Kilde til Lidenskaben, og man næppe kan undgaa at se paa Heltinden som paa en Patient.

Den forcerede Skildring af Lidenskaben — Lidenskaben beroende paa en patologisk Tilstand — Heltinden en Patient: de samme Ord har mødt *Werther* og *Fru Bovary* og *Marie Grubbe*, og saalænge der skrives ny og oprørsk Literatur vil der rimeligvis findes som dens Bortviser en fin gammel Kritiker, der én gang var Byens bedste Hoved men som nu bevarer Samfundet mod Forcering af Lidenskaberne.

II

Syv Aar efter fik Bjørnson glimrende Oprejsning. Og det var selve den Heibergske Aand, der fejrede hans unge Digterry — den Heibergske Aand legemliggjort i dens skønneste Skikkelse, idet Fru Luise Heiberg tog Bjørnson ved Haanden og førte ham

ind paa dansk Scene: københavnsk Æstetiks elegante og fortryllende Muse, de fornemme Stuers honning-mundede Herskerinde lagde sin Kunst for Foden af den højtstående fra Bondemoderne kommende Frilufts-Taler og Politiker. Maaske var Modsætningen ikke saa stor som den dengang syntes; hvorfor skulde ogsaa Modsætningen mellem Norsk og Dansk være saa kløftdyb? Bjørnsøns Bondefortællinger gik ad den brede Vej lige ud til det danske lidt sentimentale Publikum, og Konflikten i *De Nygifte* forekommer ikke større eller norskere, end at et københavnsk Embedsmands-Hjem kunde bære den. Men dengang faldt *De Nygiftes* Ord underligt særegne og fremmede ned over det kgl. Teaters Parketter. Skønt *Berlingske Tidende*, det officielle Organ advarede mod Stykkets »Pikanteri«, »Overfladiskhed« og »Sæbeboblenatur«, hjalp det ikke. Man vil maaske ikke tro det! men Lauras Forhold til Axel, Mathildes Forhold til begge drøftedes lige saa ivrigt i *hele København* som fjorten Aar senere Noras Flugt fra Helmer. Rundt om i Hjemmene spurgte man ivrigt, om Mathilde havde Lov eller ikke til at ledsage Laura, naar hun elskede Axel; til at skrive Bøger, gribe ind mellem de uenige Ægtefolk o. s. v. *De Nygifte* følte og var det første Skuespil, der kastede Spørgsmaal og Tvivl ud i den dalevende borgerlige Slægt.

Fru Heiberg selv spillede ikke med: hun havde forladt Scenen et Aarstid i Forvejen. Men hun stillede sin Indflydelse og sin Erfaring til den nye norske Digtningens Tjeneste. Det skyldtes hendes Paavirkning, at *De Nygifte* opførtes, og skønt hun da endnu ikke havde overtaget Stillingen som Scene-Instruktrice ved Teatret — det skete først Aaret efter — paatog hun sig alligevel at sætte Stykket i Scene.

At hun havde gjort dette var let at mærke ved Udførelsen. *De Nygifte* fik som Helhed ingenlunde en mønstergyldig Opførelse: skønt Kr. Mantzius var vægtig og pudsig som Amtmanden og skønt Vilhelm Wiehe tiltalte ved sin heltemæssige Mandighed, var de begge for lidt norske, for lidt haarde og stærke. Mantzius overførte dansk Nationalliberalisme til Norge — og

det gik endda an — medens Wiehe gled ud i Lyriken ogsaa hvor han skulde blive lutter hensynsløs Vilje. Dog deres to Fremstillinger føjede sig udmærket ind i den harmonisk Enhed, som Fru Heiberg ved stilfærdige Midler havde skabt. Og de tre Kvinder, som optræder i Stykket, havde Fru Heiberg lært alt, hvad der kunde læres. Mindst naturligvis Fru Holst, der var altfor gammel til den Amtmandinde, der endnu førte Ballerne op. Men fin og sart blev hun. Derimod igennem Frk. B. Nielsens Mathilde talte Fru Heiberg lidt spidst og snærpet, saaledes som den store Kunstnerinde formaaede, naar hun gengav den knipske Utilnærmelighed, og til Debutantinden Frk. Jensen (den senere Fru Hilmer) skænkede Fru Heiberg en ung Glædes Naivitet: kun denne ene Gang gennemførte Frk. Jensen med Held en Elskerinde-Rolle, og hun skyldte sin gode Debut til Fru Heibergs aldrig svigtende Beregning af alle Virkninger. Som Sceneinstruktion var Udførelsen af *De Nygifte* et Mesterværk; intet Under, at Bjørnson var taknemlig: »jeg ser det af Breve og kan forstaa det, at Stykkets Lykke væsentlig skyldes Instruksen og mente, at det Bifald, som Fru Heiberg havde skabt i København, ikke havde liden Del i det, der faldt i Kristiania. Fra denne Tid begyndte der iøvrigt et varmt Venskab mellem Bjørnson og Fru Heiberg, hvilket først afbrødes, da Fru Heiberg, forskrækket over Bjørnsons radikale Meninger, forskræmt trak sig tilbage. Men dengang beundrede hun endnu, at *De Nygifte* ikke handlede om Salonlivets ydre Konflikter men om Sjælens indre Kampe.«

Selv efter *De Nygiftes* Held faldt det Fru Heiberg vanskeligt at sætte Opførelsen af *Maria Stuart* igennem; men sin første Sæson som Scene-Instruktrice aabnede hun alligevel med det norske Skuespil. Det fik ikke paa vor Scene det samme Held som *De Nygifte*, der holdt sig Sæson efter Sæson lige op til 1882 (opført i alt 75 Gange). *Maria Stuart* derimod opførtes kun i den ene Sæson 1867-68 tretten Gange, hvoraf endog de tre Gange med en Gæst: Fru Laura Gundersen i Titelrollen. Ogsaa for den Tid var ti Gange yderst lidt.

Naturligvis laa Skylden mest i Udførelsen. Den havde væsentlige Mangler. Vilhelm Wiehe var ikke den rette Knox — Mantzius havde under stort Postyr af religiøse Grunde(!) afgivet Rollen — Lystspilelskeren Hultmann besad intet af Rizzios tragiske Lidenskab, den unge Emil Poulsen blev for følsomt veg som Darnley og Fru Eckardts Dejlighed gengav blot Maria Stuarts ydre Skikkelse omend med en saa straalende Elegance, at de mange forelskede Mænds Bejlen syntes forklarlig. Kun to Fremstillinger blev højst ejendommelige og gribende, Schrams Ruthwen og sidst og bedst Johan Wiehes Bothwell. Han blev i Panser og Plader saa ganske den Kavallerianfører, der ingen Naade giver. Som Skotlands forslagne og raffinerede Adelsmænd optraadte: Holst, Ferslew, Liebe, Schneider, A. Nielsen — Navne, som intet siger Nutiden, men som medførte noget ganske tarveligt, og end ikke Fru Heibergs taktfulde Sceneordning bødede paa de optrædendes Kedsommelighed. Saaledes vandt Bjørnson kun en halv Sejr med dette Skuespil, der dog er saa langt betydeligere end *De Nygifte*.

III

Der gaar næsten ti Aar, førend atter et Skuespil af Bjørnson opføres paa det kgl. Teater. Til *Halte-Hulda* havde man ikke søgt, saalidt som til *Kong Sverre* eller *Sigurd Slembe*. Men da Bjørnson i 1875 vendte hjem fra Italien med rige Skatte, valgte man her som alle andre Steder — hvad altid bliver en Undskyldning — det Skuespil, som der ingen Fare var ved at opføre, men som dog indvarslede den nye Literatur. Bjørnson havde skrevet *Redaktøren* og en *En Fallit* og udgav dem næsten samtidigt. I *Redaktøren* lød Vredens Ord: Digteren var krænket over den menneskelige Usselhed og stillede den harmfuld frem til Beskuelse. Alle Teatre veg til Side for *det* Skuespil, hvori den konservative Presses Nederdrægtighed tugtedes. Men ligesaa ivrigt kastede alle Teatre sig over *En Fallit*, der ingen krænkede uden Svindlerne, fra hvilke der ikke vilde blive ført nogen Klage, medens Stykket samtidig bragte Nutidsmennesker og Nutids-

forhold paa Scenen i den Form, hvorefter man her i Norden havde sukket. I Danmark hvor man var standset ved Efterromantiken (*Bertran de Born* f. Eks.) og Vaudevillen, blev et Stykke som *En Fallit* langt stærkere end *De Nygifte*, omtrent paa samme Vis som *De Unges Forbund*, Budskabet om, at Tidens eget Drama rykkede frem. Desuden intet konservativt Teaterpublikum vilde føle sig fornærmet ved *En Fallit*, medens den yngre Slægt indsaa, at paa de norske Digteres Grundvold maatte fremtidigt dansk Drama bygges op. *En Fallit* sejrede da stort paa det kgl. Teater. Det opførtes første Gang 15. April 1875 og gik 39 Gange i Løbet af et Aarstid. Naar Opførelserne stoppede op, laa det sikkert kun i, at Vilhelm Wiehe, der udførte Tjeldes Rolle, forlod Scenen.

Heller ikke dette Skuespil rummede særdeles betydelige Fremstillinger, men det interesserede bestandigt, fordi Fremstillerne søgte eller maatte søge dybere ind i Repliken, end de var vante til. Vilhelm Wiehe manglede Karakteristik som Tjelde: man saá ikke Købmanden, knap nok Svindleren; han blev halvt en lettroende Fantast, halvt et genialt Barn. Men han fyldte Rolle og Scene ved en vis Vælde. Fru Hennings var helt fortræffelig som Signe, allerkæreste forkælet, medens Fru Gørling saa passende reform- alvorlig ud som Valborg. Emil Poulsen var god som Sannæs, men blev langt bedre næste Sæson som Advokat Berent. Publikums Henrykkelse ved Stykke og Udførelse var uhyre.

Alligevel slap det kgl. Teater mange Aar efter *En Fallit* ud af sit Repertoire en kort Stund for at overlade det til Dagmar-teatret, hvor det 1887—88 opførtes ca. en Snes Gange i en middelgod Fremstilling, der egentlig kun fremhævede det Føl-somme og Forsonlige i Stykket. Atter ti Aar efter i Sæsonen 1897—98 genoptog det kgl. Teater *En Fallit*, som da gik nogle faa Gange uden Glans.

Dog paavirket af *En Fallits* store Held i den første Sæson erhvervede det kgl. Teater sig nu et ældre Skuespil af Bjørnson, Enakts-Pjecen *Mellem Slagene*. Ogsaa dette gjorde straks Lykke

med Vilh. Wiehe som Kong Sverre, Emil Poulsen og Fru Gjør-ling som Ægteparret, skønt Vikingenaturen blev lidt tam i Teatrets akademiske Form; femten Aar senere blev Emil Poulsen en klog og kraftig Kong Sverre og holdt Stykket paa Repertoiret til sin Bortgang fra Scenen. For et Par Aar siden bragtes det atter frem, men Fremstilligen var da saa mislykket, at det kun kunde spilles to Gange.

IV

Efter *En Fallit* og *Mellem Slagene* (1876) staar det kgl. Teater i henvend ti Aar stejlt overfor Bjørnson: det har strakt sig saa langt det kan, opført ikke mindre end fire Skuespil af ham; fra den rige Produktion, der nu prædiker Uro paa forskellig Vis, vender Teatret sig fornemt bort. Man synker atter tilbage til det I. L. Heibergske Stade. En ny Literatur er imidlertid opstaaet i Danmark ved Forfattere, der ligesom Bjørnson deltager i den politiske Kamp og ikke paa Hoffets eller Myn-dighedernes Side. Man vover ikke at aabne den kgl. Skueplads for Bjørnson saalidt som for Ibsen, hvis Stykkerne ikke anses for uskadelige. Trods *Et Dukkehjems* eksempelløse Sukces forkastes *Gengangere*; til Trods for at *En Fallit* har vundet alle Hjerter, maa *Leonarda* fordrives fra de hellige Enemærker.

Thi at man ikke spillede *Kongen*, der udkom 1877 — lad saa være! Stykket syntes da direkte Politik, og i et lille loyalt Land, forekom det selvfølgelig, at Hofteatret ikke kunde tage Kongernes Gerning op til psykologisk Behandling. Mindre rimeligt bliver det derimod, naar *Kongen* mange Aar senere ikke tillades opført paa et Privatteater. Men ganske taabeligt var den Forkastelse af *Leonarda*, som indbragte Teatrets daværende Censor, Digteren Molbech, en saa herostratisk Berømmelse.

Man tvang ham for at undskylde Forkastelsen til at offentliggøre Censuren. Den findes trykt i det officielle Organ i December 1879. Naar man nu læser denne saakaldte Bedømmelse, forbavses man over, at en stor Digters Værk kunde affejes af

en langt mindre Digter med nogle Vittigheder, skrevne i en slet journalistisk Jargon. Det kan maaske have sin Kuriositets-Interesse at anføre det Sted, som fik saa skæbnesvangre Følger for Molbech. Det forekommer i hans Referat af anden Akts Slutning, hvor Aagot pludselig udbryder, at det ikke er hende men Leonarda, som Hagbart elsker:

Efter denne for Vedkommende ikke mindre end for Tilskuerne højst overraskende Oplysning forlader Bispen og Hagbart Scenen, og Aagot vender sig grædende til Tanten med følgende Tilbud: »Ved Gud, Tante, elsker du ham, saa tag ham!« Bum! siger man uvilkaarligt ved sig selv efter denne dramatiske Vending, der kommer ligesaa uventet som et pludseligt Kanonskud. »Barn!« raaber Leonarda. »Saa,« svarer Aagot »lad os ta' hjem!«. — »Ja«. Dermed er Akten ude, og man trænger unægteligt til et Ophold for at sunde sig ovenpaa dette.

Dette *Bum*, som her anbringes, blev til et Kanonskud, der skød Molbech bort fra hans Stilling ved Teatret baade som Digter og som Censor. Teatret forsvarede ham lunkent, og Publikum skød med skarpt. *Ambrosius'* Forfatter maatte se sin næste Digtning *Faraos Ring* falde til Jorden under Latter, medens lystige Tilskuere raabte *Bum* oppe paa Galleriet.

Dog langt usmageligere end den pamflerende Tone, hvori Censuren er skrevet, er den villedede Underkendelse af Stykkets Værdi. Molbech sammenligner *Leonarda* med Scribes og Légouvés gamle Intrigestykke *Naar Damer fører Krig* — en Jævnstilling som Bjørnson selv fremkalder — og priser dette i Forhold til hint. Det er I. L. Heibergs Aand, der gaar igen. For en Kyndig kunde og burde der ikke herske Tvivl om, at der findes mere Poesi i én Scene af *Leonarda* end i alle Scribes krigsførende Damer tilsammen.

Dog til syvende og sidst, det var som altid ved det kgl. Teater under Brydningsaarene fra 1870 og opefter kun Politik, der gjorde Udslaget. Bjørnson var venstre, Teatret højre; Bjørnson var Oprører mod Tronen og Altret; Teatret lededes saavidt muligt efter de herskende Kreses Tankegang; Bjørnson var ikke længer den kærkomne Personlighed, hvem Fru Heiberg indkaldte som

Frelser for den døende Scene; han var nu snarere Djæveln, der skulde holdes borte. Og saa stængte man baade for *Leonarda* med dets Foraars-Storm og for *Det ny System* med dets bitre Satire over alle Systemer, ikke mindst de teologiske, saaledes som Digteren selv har erklæret. For Fuldstændigheds Skyld skal det anføres, at en Privatdirektør fandt sin Fordel i at opføre *Leonarda* i Januar 1880. Det gik tretten Gange paa Folke-teatret i en ikke fuldt tilfredsstillende Udførelse, der dog gav et passende Udtryk for Stemning og Karakterer. Sidenhen er *Leonarda* aldrig blevet opført.

V

Der gaar igen et Par Aar og saa udsender Bjørnson atter to Skuespil, der dybtforskellige hver paa sin Vis kalder Angreb og Beundring frem, udæskende og forsonende paa samme Tid saaledes som nu engang Bjørnsons Væsen er. Det er *En Hanske* og *Over Ævne I*. Nu vil man maaske ikke helt forstaa den Strid, der stod om Bjørnsons Morallære; hvis man læser *En Hanske* paany, vil man blive slaaret af Stykkets dramatiske Fortrin, dets Munterhed, de komiske Figurers Klarhed, den fast tilrettelagte Handling. Og selv om man er ganske uenig i Stykkets Tendens eller Lære, vilde man dog altid holde det for givet, at det netop i en Tid, hvor Tendensen drøftedes ivrigt, maatte interessere stærkt fra Scenen. Hvad vilde da være naturligere end at opføre det! Hvilken Betragtning skulde kunne forhindre selv det mest konservative Teater fra at tilegne sig et Skuespil, der strængt foreholdt Samtidens Mænd deres udydige Liv? Skulde man ikke tænke sig, at selv om Radikalismen ikke ansér Menneskekundskaben i Stykket for udtømmende, vilde Konservatismen knæsette Læren?

Og alligevel, Bjørnson kan prædike til hvilken Side han vil, altid føles han som Uroens Aand. Om Solen synger Hostrup et Sted med disse Ord: Solen, den gamle Urostifter. Men Bjørnson er som Solen, kastende Lys og Klarhed over alt, hvad Mennesker søger at skjule og gemme i Nattemørkets Tvivlsom-

hed. »Intet er vævet saa listigt ind« hedder det, »det kommer dog frem for Solens Skin« — og for Bjørnson. Og hvad han giver med den ene Haand, det tager han med den anden. Hvad kunde det hjælpe, at han opstillede saa højt et Ideal med sin Svava, naar han samtidigt slog ned som en Ørn over Riis'erne og Christensen'erne, Spidsborgerne og Farisæerne? Og naar et kongeligt Teater just ledes af en Riis, saa skynder han sig at liste forbi *En Hanske*. Han vil, som Alfred de Musset siger, ikke trække denne Hanske paa.

Og saaledes opførtes da *En Hanske* ikke i København — før end flere Aar senere. Ikke paa det kgl. Teater, men paa Dagmar-teatret i en af dette Teaters usikre Perioder. Det var Svenskeren August Lindberg, der spillede Riis og gjorde det udmærket, især naar man tog det Uforenelige mellem Rollens Væsen og Skuespillerens Personlighed i Betragtning. Men Omgivelserne var ikke saa heldige og Stykket gik kun faa Gange over Scenen.

Dog lad saa være, at det kgl. Teater i 1883 ikke vilde spille *En Hanske*, hvorfor da ikke *Over Ævnes* første Del? Hvorledes var det muligt, at de kyndige Mænd, der altid maa antages at staa i Spidsen for et Nationalteater, ikke forstod baade Stykkets ejendommelige Poesi og dets sceniske Magt? Dette Skuespil er jo enestaaende i den dramatiske Literatur ved sit Emne og ved sin geniale Form. Det angreb — religiøst kunde man sige — den religiøse Tro, i hvert Fald som den fæster sig i Mirakellæren; skrevet med en svulmende Lyrik angriber *Over Ævne* den oversanselige, overnaturlige Lyrik, der vil flytte Bjerge. Stykket er et Vidunder, naar det fra Scenen skyder Vidunderet bort fra det menneskelige Liv.

Det kgl. Teater gik det stolt forbi. Det var et genialt Værk hvorfor da beskæftige sig dermed; man havde jo Vaudevillerne. Men maaske vil nogen spørge, hvorfor ikke et andet Teater i København opførte Stykket og hvorfor den Skyld, som andre Scener deler, alene lægges det kgl. Teater til Last. Ganske simpelt, fordi forinden den danske Teaterlov af 1889 havde det kgl.

Teater Eneret paa at opføre alvorlige Skuespil, og det kostede en haard, mangeaarig Kamp at fravriste Teatret denne Ret som ene brugtes i Reaktionens Interesse. Man havde paa denne Vis Hals- og Haandsret over Literaturen, og man benyttede sin Magt. Det kan hviskende tilføjes, at vi til vor Skændsel endnu ikke har faaet Enevældens Bevillingssystem paa Teateromraadet afløst af lovordnede frie Tilstande.

Fra *Leonarda*, *Det ny System*, *En Hanske*, *Over Ævne I* havde det kgl. Teater fornemt og forsigtigt holdt sig borte. Alvor og Undersøgelse — hvad skal et Hofteater med sligt? Men da Bjørnson i 1885 skrev et Lystspil fuldt af godt Humør og med den gamle Komedies Overdrivelse, da var straks det kgl. Teater rede. Her var intet at vove, kun Fordel at høste. *Geografi og Kærlighed* opførtes i December 1885 og gik med stor Glans over Scenen.

Stykkets Lystighed er legemliggjort i den Professor Tygesen, i hvilken man kan se et skalkagtigt Selvportræt. En Side af sit Væsen har Digteren benyttet: den Sag-Opfyldthed, som uvilkaarligt-hensynsløst skaffer sig Plads og skaber den Braveste om til en Tyran. Der er i Stykket en Latter, som klinger helt hollandsk, og desuden undertiden — i Mødet mellem Fader og Datter — en Poesi af skær og yndefuld Art. Kun Skade, at Sidehandling og tredje Akt staar svagt.

Stykket blev smukt fremstillet paa det kgl. Teater. Hr. Emil Poulsen var bred og sikker som Tygesen, hvilken Hr. Bjørn Bjørnson senere ved et Gæstespil holdt voldsommere op imod Originalen. Ogsaa andre Rollehavende fandt sig tilrette baade i det Grovkornede og i det Fine.

Efter den Lykke som *Geografi og Kærlighed* havde gjort, vilde det været naturligt, om Teatret havde angret og derfor erhvervet sig Bjørnsons andre Skuespil. Men nej! Teatret rørte sig ikke. Først henved fem Aar senere i Foraaret 1890 satte Teatret ligesom undskyldende *Det ny System* paa Repertoiret i en ikke heldig Udførelse, der tilslørede Stykkets egentlige Væsen. Satiren føltes ikke; Tilskuerne forholdt sig ligesaa uforstaaende som Skuespillerne. Og da det var Foraar, kunde *Det ny Sy-*

stem blot opføres faa Gange, inden Sæsonen sluttede, hvorpaa Teatret atter trak sig tilbage i Vinterhi, lod som om der ingen Bjørnson var til og sov ind.

VI

Saa udkommer i det næste Tiaar *Over Ævne II* og *Poul Lange og Tora Parsberg*. End ikke disse Værker, som vækker Samtidens største Beundring, vækker Teatret af dets Dvale. Tusinder læser Stykkerne; alle ønsker dem spillede; Digteren føles som den stærke bevægende Kraft i den dramatiske Verden: dog Teatret spiller de fladeste Lystspil, som kan findes, og Bjørnstjerne Bjørnson kender det stadigt ikke, aner hverken, at det første *Over Ævne* eller det andet *Over Ævne* eksisterer, allermindst at de omhandler Tidens største Spørgsmaal.

Men nu er Teaterforholdene skiftede i København, og Privat-teatrene kan udføre den Gerning som det kgl. Teater lader ligge. Naturligvis vover de sig ikke straks dertil, og der hængaar ti Aar efter *Det ny System* inden atter et Bjørnsonsk Skuespil oplever en Første-Opførelse i København.

Saa bringer i Marts 1899 Folketeatret det første *Over Ævne* frem med en kolossal Virkning, endda hverken dette Teaters Publikum eller dets Personale var forberedt paa Tilegnelsen af et saadant Værk. Dernæst i November 1899 anden Del af *Over Ævne*, hvis Sukces bliver noget mindre, fordi der kræves endnu større Myndighed og Fantasi hos Fremstillerne og en scenisk Udstyrelse, som et lille Teater daarligt magter. Men trods Mangler havde dog ikke i mange Aar noget Skuespil vakt stærkere Bevægelse end dette dobbeltstrængede *Over Ævne*.

Op et godt Aar efter i April er det saa et andet Privatteater, Dagmar-teatret, som har Æren af at fremføre *Paul Lange og Tora Parsberg* i en Udførelse der finder Digterens Paaskønnelse med Fru Betty Nansen og Hr. Martinius Nielsen i Hovedrollerne. Stykket gør en mægtig Virkning og Bjørnsons Navn er paa alles Læber og man forbavses og atter forbavses over, at et saadant Værk ikke er spillet før og ikke paa Statsteatret. Men

det er dog i næste Sæson igen Dagmar-teatret, som Digteren overgiver det nye Stykke *Laboremus* og det ældre Værk *Maria Stuart*, som saaledes berøves Nationalteatret.

Men dermed er ogsaa det kgl. Teaters Modstand knækket. Nu gaar det ydmygt til Kanossa. Og just medens disse Linier skrives, forbereder Teatret til Opførelse begge Afdelinger af *Over Ævne*, hvis Værdi det altsaa først forstod henholdsvis tyve og ti Aar omtrent efter deres Fremkomst og efter at et Privat-teater havde vist Vejen.

Saaledes ender dette Drama om Bjørnson og den danske Scene med den Sejr eller Forsoning, som han selv plejer at indføre i sine Skuespil. Først udespærret af I. L. Heiberg; saa budt Velkommen af hans Hustru; saa Stilstand og halv Anerkendelse (*En Fallit*); saa den absolute Undertrykkelse (af *Redaktøren*, *Det ny System*, *En Hanske*, *Over Ævne*); et lidet Omslag (i det dramatisk-tekniske Sprog *revirement*) med *Kærlighed og Geografi*; endelig Sejrs-marchen, der indtager Teater efter Teater med de store himmelstormende Skuespil, indtil Fanen plantes paa Re-aktionens faste Borg, det kongelige Teater.

Da er Bjørnson ved de halvfjerds. Saa sen en Sejr er ikke smigrende for det danske Teater. Men at Bjørnson altid har kæmpet med de onde Magter, er jo hans store Ære — og Hemmeligheden ved hans Styrke og evigt unge Væsen. Kampen fornyer. Og hvis ikke Bjørnson altid var ung og straalende, vilde han ikke først som gammel have sejret over Mørket.

EDVARD BRANDES

BJØRNSON-MYTE

NAAR en stor Aand har været virksom tilstrækkelig længe og i sin Virksomhed, hvor mangfoldig den ogsaa har været, har udtalt en Tanke, et Maal, en Stræben, saa at den i Fra-stand viser sig som eet Billede, bliver han, selv om han er nok saa spillevende, en Myte. Napoleon, Goethe, Grundtvig var mytiske Personligheder, længe før de døde. Den store Digter, til hvis Ære jeg skriver, maa tilgive mig, at jeg gør ham til Myte i hans aabne Øjne. Af alle, som skriver i denne Bog, er jeg maaske den eneste, der aldrig har staaet for hans Blik, eller hørt hans Stemme. Ja, jeg ved ikke af, at jeg har set ham mer end een Gang, men da gjorde han netop et ganske »mytisk« Indtryk paa mig. Det var hernede i København i en lille Gade i Residenskvartret, der flagedes i Anledning af en eller anden fyrstelig Fødselsdag, og der kom *han*, som jeg ellers kun kendte fra Bøger og Billeder, i fuld Virkelighed skridende gennem det flagbehængte Skidenstræde som en Udsending fra en anden Verden. Maaske han slet ikke er større, end Folk er flest, men for mig saa han den Dag meget stor ud. Og »Forundring betog mig ved Synet«, som der staar hos Homer, naar Guder aabenbarer sig for Mandfolk.

Jeg kan dog ikke sige, at jeg fik noget homerisk eller i det hele taget græsk Indtryk af ham, som jeg f. Eks. altid fik, naar jeg saa Julius Lange. Denne Mand, som hernede faa Aar efter sin Død er bleven mytisk, tager sig nu meget græsk ud for Erindringen: »Ares lig i Holdning og i Rejsning — et Alvorsstem-

pel sidder paa hans Bryn som paa Kronions«. Bjørnsøns Bryn ligner slet ikke Juppiterhovedets; der er noget i disse haarrige Buske som i det hele Ansigtstudtryk, der stritter imod Broncen. Heller ikke i hans Aandspræg er der noget, jeg med Rette kunde kalde græsk. Hvad han kalder »bra Folk«, er dog ganske forskelligt fra, hvad Grækerne kalder saaledes. Hinsides Kristendommen har han aldrig været, for moderne Hellenere vil han synes en Barbar. Naar derfor Chr. Collin i en smuk Afhandling har paavist et uvilkaarligt Slægtskab mellem »Over Ævne« og den græske Tragedie, saa betyder det sikkert nok ikke, at Bjørnson i dette eller i noget andet Værk har været ude for nogen Slags græsk Paavirkning. Den Selvbeherskelseskraft, den »Enkrateia« eller »Sophrosyne«, som Collin betegner som et Hovedmotiv i Bjørnsøns Liv og Digtning — Trangen til at forene Granlidfolkets Vældighed med Solbakkeættens Mildhed — skulde nok være kommet for Dagen, selv om Bjørnson aldrig havde vidst, hvad disse Gloser betød, end sige havde tillært og tilkæmpet sig den Etos, som de betegner. Det er ikke blot et personligt Motiv i hans egen Udvikling — Trangen til at forene Modsætninger i hans nærmeste Slægt, hans Folk og hans Fædreland — men en Livsbetingelse for den Kultur, han repræsenterer — Trangen til at forene Norge og Danmark — ja en af de stærkeste Drifter i den Folkestamme, han tilhører — Trangen til at forsone det oprindelige Hedenskab i den nordiske Natur med Kristendommens Aand. Det er Motivet i de ældste Frembringelser af nordisk Aand — norsk-islandsk Mytologi og dansk Heltedigtning — og i denne Aands Genfødsel i det nittende Aarhundredes dansk-norske litterære Kultur, hos Oehlenschläger og Grundtvig og Henrik Wergeland. Med denne Aand — og ikke med Grækerne — har Bjørnson et dybt og uvilkaarligt Slægtskab, i denne nordiske Mytologi er han en Hovedfigur og en afsluttende.

Jeg finder det smukt at se hans Aandsform forudtegnet i en af dem, der begyndte.

Man havde i gamle Dage, da det dansk-norske Aandsliv først

blev sig sin nordiske Oprindelse bevidst, ganske let ved at finde saadanne mytiske Forespejlinger af Nutidens Liv i »Oldtidens«. Det var sikkert nok ikke »Bragesnak« alt, hvad Grundtvig og hans Mænd fik ud af »den nordiske Mytologi«, men meget af det er da af den Art, at man maa forundre sig ved at høre det. Da saaledes Grundtvig en Gang paa Herregaarden Nysø, hvor Thorvaldsen og Oehlenschläger var til Stede, skulde indvi et lille Værksted, der var bygget til Thorvaldsen, gjorde han det med en Sang og en Tale, hvori han hilste Thorvaldsen som den genfødte Vølund og Oehlenschläger paa samme Maade som Brage. Der var nok ikke megen Lighed mellem den island-ske Skjaldegud og Dannerdigteren og slet ingen imellem den milde Menneskelighed i Thorvaldsens Kunst og det kraftigt barbariske i det gamle Vølundskvad.

Men vi har siden set dybere Profetier faa en dybere Opfyldelse.

Højden og Dybden af den nordiske Aand er for første Gang taget i Odinsskikkelsen, som den fremtræder i de norsk-islandske mytiske Overleveringer. Til dette Maal af ufolkelig Visdom og ensom Strenghed er den nordiske Aand først vokset i vor Tid. Denne tungsindige Grubler over Verdenslivet er Myten af eller Profetien om Henrik Ibsen.

I fuld folkelig Bredde har Virkekraften i den samme Aand foretegnet sig i Thor. Thor grubler ikke, han arbejder; han har slet ikke som Odin Sans for at stille eller gætte Gaader; medens Odin filosoferer over Midgaardsormen, slaar Thor til den med sin Hammer; naar Odin bestandig er tungsindig, fordi han bedre end de andre ved, hvad Enden skal blive, er Thor bestandig ved godt Mod. Med Himlen har han intet at gøre, han er »Jordens Søn« og Jordens Gud, »Midgaards Værge«. Han er Gud for »menneskelige Mænd«, han beskytter deres Arbejde, deres Fjender er hans Fjender. Han rider ikke gennem Himmel og Hav som Odin og hans Valkyrjer, han gaar paa Jorden, dens Klima hænger ved ham: vilde Bjerge, vide og fagre Sletter, det fiskerige Vand. Paa sine Vandringer tager han gerne

ind i Bondens Hjem, og Bondens Børn, Drengen og Pigen, følger ham gerne; Odin derimod gæster kun Herrehuse. Han er fornem; Thor er folkelig. Meget bestemt fremtræder denne Modsætning imellem dem i Eddadigtet *Haarbardssang*, hvor Thor ved et Færgested trættes med Færgemanden Haarbard, som er den formummede Odin. Det er dog ikke blot en Standsmodsætning: mellem Herremanden og Bonden, men en Aandsmodsætning: mellem Odins forbeholdne og æggende Ironi og Thors kraftige Aabenhjærtighed. Maaske det ogsaa er en Raceforskel, for saa vidt som Ironien synes at være en særlig nordgermansk Aandsform, hvortil der oprindeligt intet tilsvarende findes hos Tyskerne, medens Thorssindet er fællesgermansk. Thor er i Grunden en Teuton; alle germanske Stammer synes i det væsentlige at have forstaaet ham paa den samme Maade, medens den Karakter, som Odin har i de norrøne Kilder, for en stor Del skyldes særlig nordisk Udvikling.

Til Gengæld er han da ogsaa germansk i en udpræget Grad. Sjælen i hans Væsen er til syvende og sidst den germanske Følelse for Hjemmet. Han er Hjemmets Gud. Medens Odin i sin fællesgermanske Skikkelse som Kamp- og Kulturgud er et Ideal, som de udadvirkende Kræfter i den germanske Aand har dannet i en bevæget Tid — Folkevandringens — er Thorsbilledet formet af den indadvendte Energi, den Varme, hvormed Familien dannede sin Arne. Thors inderste og inderligste Virkekres er Familien, udenom ligger de videre Krese: Standen, Samfundet, Menneskeslægten. Hans Hammer er ikke blot det Forbillede, hvorunder Kulturmennesket giver sig i Kamp med Naturen, og det Mærke, hvorunder Retten plejes i Samfundet. Under det Tegn levedes der i Familien: Ægteskabet helligedes derved, Dødsbaalet viedes dermed. Børnene og Bostedet kaldte man hellere med Thors end med nogen anden Guds Navn. I Hallen stod hans Billede skaaret paa Højsædet. Han er selv et Familiemenneske; han indlader sig ikke paa Elskovseventyr med de sortsmuttede Jættekvinder, men tager sig gerne efter veloverstaaet Arbejde sin Hvile hos sin

guldhaarede Hustru, en idealiseret Bondekvinde. Ved dette Ægteskab, ved dette Kornglanshaar er han for bestandig bundet til sin blonde Race.

Samler jeg alt dette i et, betyder det, at for Germanerne var Thor *god*, »den gode Gud« — i forkristelig Betydning naturligvis, uden noget Bibegreb af Lidelse, altsaa som den, der gør Gavn ved at kæmpe imod »det onde« d. v. s. hvad der hindrer Livets Udvikling. Odin er ikke god paa denne Maade, hans Væsen er den aandelige (»intellektuelle«), men netop ikke den sædelige Styrke. Det onde interesserer ham som en Form for energisk Tilværelse, eller rettere: han kalder det ikke saadan. Ordet eksisterer ikke for ham, han er hinsides de populære sædelige Bestemmelser; det er ham, der har blandet Blod med »Ulvens Fader« i Tidernes Morgen, og som idelig lokkes til at indlade sig med Jætterne til Tidsfordriv og Øvelse for sin Tanke.

Da den danske Digtning for hundrede Aar siden atter søgte at genoplive de nordiske Folkeslags oprindelige Idealer, var det dette Billede af en bred og aaben folkelig Kraft, der blev det mest levende. Thor er Oehlenschlägers Gud, Odin har han aldrig forstaaet. Men den, der endnu i vore Dage har saa meget episk Sind, at han kan glæde sig ved i det lille Epos om Thors Rejse til Jotunheim at se denne ægte Menneskegud med Bondens Børn ved Haanden trodse Underverdenens Farer og Jætternes Koglerier, han har set ikke blot Oehlenschlägers Arbejde, men ogsaa et godt Stykke af Grundtvigs og næsten hele Bjørnsens. Hvad der profeteredes i Danmark, blev Virkelighed i Norge. Da Oehlenschläger var død og Grundtvig en Gubbe, tumlede der en Ungdom paa Heltbergs »Studenterfabrik«, hvor Bjørnson sad paa Bænk med Henrik Ibsen, som skulde gaa dybere og anderledes, end man dengang troede det muligt i Danmark, ind i Nordens Aand:

Det var atter Goter-Toget over Romas Ruiner,
Det var Thors og Odins Aand over Jupiters Latiner.

Hvad man først saa af Bjørnson paa den Rejse, i de norske

Almuefortællinger, var ikke Thor selv, men Bondebørnene. Det er jo de samme vide og fagre Sletter mellem Bjerger, den samme fodrappe Dreng, den samme blonde Pige i Bondenovellerne som hos Snorre og Oehlenschläger. Af den store Menneskegud finder jeg endnu intet.

Man vil vel ogsaa nutildags have vanskeligt ved at finde ham i de historiske Skuespil. Det vil sige: man kan her se ham blive til. I denne Folkefyrste — Snorre, Sigurd Slembe — er der ikke blot Selvhævdelse og Selvtugt, men Fællesfølelse. Og i Anledning af det »Folke-Stykke« om Sigurd Jorsalfar, som blev det sidste i Rækken af Bjørnsons historiske Dramaer, udtaler han, at det er Formålet med denne Kunst at skabe »Samfølelsens Glæde«.

Ordet er betegnende: det er hele Bjørnson, ogsaa den moderne. Thi heldigvis blev det ikke ved at renskrive Oehlenschläger eller ved at digte nye Folkestykker i hans Stil, at Bjørnsons Kunst dannede Menighed, men ved »Over Ævne« og »Paa Guds Veje«. Først da Ibsen og Bjørnson i deres Digtning gik fra Historien til Samtiden, begyndte »Goter-Toget over Romas Ruiner«. Først da de efter mange dalevendes Mening svigtede »Nordens Aand«, tjente de den bedst. Da Bjørnson vilde berede sit Publikum Samfølelsens Glæde med deres egen Tid, vilde han først for Alvor det samme, som hans Forfædre havde villet, naar de gjorde Thor til Udtryk for deres Liv. Thi for Nordboerne var Thor i den bogstaveligste Forstand en *nærværende* Gud. Hvor Mennesker netop nu levede, arbejdede, kæmpede, var han. Der har Bjørnson siden bestandig været.

Vil man ret se, hvor han er vokset ved det, skal man paa ny læse »Synnøve« og umiddelbart derefter »Paa Guds Veje«. Naar jeg læser »Synnøve« eller en anden af Novellerne fra den Tid, er det, ligesom jeg er bleven Konfirmand igen. Saaledes var det, at Livet den Gang laa for mig: med Faderen, Skolemesteren, Vorherre i en opadstigende Myndigheds Række og det lille, lyslokkede Pighoved paa den anden Side Kirkegulvet. Men i »Paa Guds Veje« kender jeg hele min Manddom. Thorbjørn

Granliden er bleven til Edvard Kallem; Modsætningen mellem Læserfamilien paa Solbakken og de verdslig dygtige Folk paa Granliden, der er set ligesom gennem smaa Ruder, er vokset til Verdenskampen mellem Præsten og Lægen; af den H. C. Andersenske Idyl i Naturskildringen og Børnepsykologien er der blevet den helt moderne Medfølelse med Naturen i den dejlige Skildring af Ragnis Blomsterplukning — dybere og dybere ind i Skoven, indtil hun træffer Linnæen og forstaar, at nu er hun inderst inde, og at det, som er stærkest, er Skovstjernerne — og den lige saa dybe og modne Menneskesans, der blinker med saa varm en Humor overalt helt ud i Skildringen af Klubballet i den lille Provinsby, og som ogsaa søger inderst ind, til hvor Manden og Kvinden sidder sammen over det syge Barn. Dette er virkelig Livets Pris og Respekt for den nærværende Gud. »Guds øverste Tale til os er Livet, vor højeste Dyrkelse af ham er Kærligheden til det levende«. Det er vel egnet til at betegne Modsætningen mellem denne Livsdyrkelse og den nærmest foregaaende Livsfornægtelse i den nordiske Litteratur, at Bjørnsons Roman ender med, at en Præst for et Barns Skyld forkynder, at Livet, ikke Troen, er det første, medens Paludan-Müllers Adam Homo begynder med at haane en Præst, der, rigtignok paa en meget plat Maade, gør det samme.

Denne Medfølelse med Naturen og denne Sans for Mennesker, altsaa med eet Ord: denne Kærlighed til Livet kan man vistnok ikke lære af Bøger, men kender man noget til den anden Vej, er det ikke til at beskrive, med hvilken Glæde — ja netop: Samfølelsens Glæde — man læser Bjørnsons Bøger. Vi er atter i Menighed og synes endda, der er blevet højere til Loftet end i vor Barndoms Kirke.

Og i denne Bjørnsonske Poesi er det da, at Thorsreligionen atter er blevet levende.

For det første ser man straks, at i den Livsdyrkelse, som al hans Virksomhed som Digter, som Taler, som Dagskriver i en Menneskealder har været, ligger Livets Krese endnu som for hans Fædre for tusinde Aar siden, med Familien og Hjemmet

inderst inde. Ikke blot saadan, at han, naar han en Tid har været optaget af Samfundsspørgsmaal, ordenlig trænger til at give sig i Lag med Familieanliggender — som da han efter den politiske Bevægelse i 1881—82 rejste til Paris og skrev »En Hanske«, eller saadan, at han, hver Gang han i sin Digtning vender tilbage til Hjemmet, synes at vokse i Varme og Klarhed — som nu, da han lader »Paa Storhove« følge efter »Laboremus«. Men saaledes at han altid griber dybest i Menneskeslægtens Fællesanliggender, naar han trænger dem ind i det tætte Møde af levende Menneskesjæle, som er et Hjem. Saaledes er det jo, han har baaret sig ad i det uforglemmelige første Stykke af »Over Ævne«, hvor Troen og Tvivlen ikke er en Diskussion, men en Mand og hans Hustru, og Kampen mellem Tiderne ingen Proces, men en Fader, der favner efter sine Børn: hvor en af den nyere Tids videst favnende Tragedier udkæmpes i Moders Stue, medens Solen skinner gennem de nyrøgnede Pinsegardiner.

Inderst i Familien er altid en Kvinde, en Hustru, en Moder, eller maaske: inderst inde, ligesom Skovstjernerne, er en ung Pige. Noget af det varmeste og reneste i Bjørnsøns Poesi kommer fra hans Følelse for Kvinder. Man mærker, at denne Mand ikke har holdt sig for god til at lære af en Kvinde, medens mange andre anser det for tilstrækkeligt at studere hende. Det skønneste, han har skrevet, er de Værker, hvor han inderligst forener eller blander Mands- og Kvindenaturen, som »Paa Guds Veje« — allerdybest maaske i den lille Fortælling »Mors Hænder«, hvor Moderen fortæller Datteren om sin afdøde Mand, saa at hendes Sjæl synes som et Spejl for hans Styrke; man forstaar, at den Mand, der har to saadanne Kvinder til at gaa i Arv efter sig, intet andet udødeligt Navn begærer. Allersmukkest maaske er hans Følelse for unge Piger. Her er slet intet af det Spil, som hos Ibsen mellem Solness og Hilde, men ren mandig Glæde ved at se dem og Trang til at hjælpe dem. Det er, ligesom han tager dem ved Haanden, og man er slet ikke vis paa, om han i Grunden ikke mener, at han trænger lige

saa meget til deres Haandsrækning, som de til hans. Saaledes er det da, hvor »Generalstaben« danser af Sted med hele Opdragelses- og Arveligheds-Teorien i »Det flager«, og det endda ser ud, som om Digteren har lært en hel Slump af Livets Visdom af dem, han skulde lære. Og hvilke gode og kloge Øjne, ja rigtig Moderøjne, der vaager over den stakkels lille »Flette« i »En Dag«! Trods alle de tusinde »Sager«, som Bjørnson imellem Aar og Dag har gødet med sin Sved, ser det næsten ud, som om dette var ham Hovedsagen, at der altid maa være unge Piger af den rette Slags paa Jorden. Det er jo ogsaa en Hovedsag i enhver Religion, der gaar ud paa Livets Bevarelse. Kan vi vogte vore Jomfruer, kan vi redde Moderskødet. Det er da ogsaa et Hovedstykke af Thorsreligionen. Hvad der profeteredes hos Oehlsahläger, hvor Thor gaar igennem Underverdenen med Bondens Datter ved Haanden, er blevet opfyldt hos Bjørnson: en stor Mandsperson med en lille Pige ved Haanden, som hjælper hinanden gennem Livet. Maaske er det Slutningsbilledet i alt, hvad han har gjort og villet gøre.

Selv har han i de sidste Aar fuldstændiggjort det med et andet i *Laboremus*-Digtningen. De to Skuespil af denne Række, han hidtil har udsendt, »Laboremus« og »Paa Storhove«, forholder sig til hinanden som Myten til den moralske Kerne. Deres Fortrin er den Simpeltid og Klarhed, hvormed Grundtanken — der tillige er Grundtanken i Bjørnsons Liv og Digtning — er udkastet og fastholdt. Den Musik, der gaar igennem det første, er strengt tematisk; den Poesi, der findes i »Paa Storhove«, hvor de ledende Ideer rager imod hinanden som Grenene paa en afløvet Stamme, er en meget skematisk Poesi. Men det er paa Grund af Klarheden Hovedværker i Bjørnson-Religionen.

Man husker et Digt af Goethe: »Der Gott und die Bajadere«. Heri gaar Guden Mahadōh, der ligesom Thor er »Jordens Herre«, paa Vandring paa Jorden for at lære at se menneskeligt paa Menneskene, saa at han derefter kan straffe eller skaane dem efter Fortjeneste. En Aften træffer han i Byens Udkant en Glædespige, indlader sig med hende og — staar der — »der

Göttliche lächelt; er siehet mit Freuden — durch tiefes Verderben ein menschliches Herz«. Der er sikkert nok dem, der savner dette olympiske Behag i Laboremusdigtningen. Til Goethes »Glædespige« svarer Bjørnsons »Undine«, men hun skal ikke reddes, men udryddes. Det er en ren Thorsmyte. En Gang, fortælles der, standses Thor paa sin Vej af en Elv, der gaar over sine Bredder; han opdager da ved dens Udspring en Jættepige, der paa en lidet høvisk Maade øger dens Vande, og afbryder brat hendes Virksomhed med et Fyndord (»I Os skal Aa stemmes«) og et Stenkast, der rammer, hvor det rettes. Man kan let forestille sig, hvorledes Odin har smilet i sin Himmel ad denne komiske Fruentimmerkamp. Saadan er der vel ogsaa mange Tilhængere af Odinsironien eller den goetheske Harmonilære, der finder Bjørnsons Kamp med Undinen komisk. Det kan man gerne finde og endda føle sig meget opbygget deraf. For i den Forstand er saa ogsaa hele Livet komisk.

For Odinsreligionen (den nordiske Pessimisme) er Livet en Tragedie, da vor Evne aldrig naar, hvad vor Higen stræber efter. For Thorsreligionen og Bjørnsons Optimisme er Livet en Komedie, et — væsenlig set — muntert Spil, hvor Kraft slaar mod Kraft, og Maalet bestandig rykker nærmere. I Thorsreligionen, som vi kender til den, er Thor netop ikke en personliggjort Naturmagt — hvad han saa ogsaa oprindeligt har været — men tværtimod Menneskekraften, der kæmper mod Naturen. Det er Troen paa, at Sejren i den Kamp bliver Menneskets og Kulturens, der giver Thorsdigtningen dens pragtfulde Komik. Saadan er det ogsaa hos Bjørnson — blot at det hos ham naturligvis ikke blot er den ydre Natur, der modsætter sig Kulturen, men noget indre i Mennesket selv, der hemmer Fremgangen. Denne »indre Natur« er Undinen. »Det er ikke ond, hun er«, hedder det i »Paa Storhove«, saa lidt som Jætterne i Thorsmyten er egentlig onde. De er bare i Vejen, Hindringer for Kulturarbejdet, som maa overvindes, for at det kan gaa frem. Saaledes betyder ogsaa Undinen alt det i Menneskenaturen, der ikke vil ind under den moralske Vilje og Udviklingskraften,

det, som ikke vil tjene Livet. Hun er en Kvinde, der ikke *vil* være Moder, en Anti-Madonna (Maria i »Paa Storhove«). Hun er Sjæl — i den Forstand, som en dansk Digter har skrevet: »Sjælen som et Barn vil underholdes, evig Vekselse kræver dens Natur« — men hun er netop ikke Vilje. Hun vil hvirvle — som Flyvesand (som det hedder om Maria) eller som Sne (som Lydia siger) — men hun vil ikke *vokse*. Hun er lokkende som en Ide for dem, der elsker Ideer, som Odin og Henrik Ibsen. Den ibsenske Dr. Ura i »Paa Storhove« finder hende interessant, Lyrikeren Langfred i »Laboremus« vil forløse den store Naturlængsel i hende i Musik; selv Arbejdsmennesket (Dr. Kann i begge Stykker) indrømmer, at hun er en stor Kunstner. Men hun er frygtelig for dem, der som Thor og Bjørnson elsker Mennesker. Hvor hun er, kan der ikke arbejdes. Livet standser. Imod hende kæmper Kristendom og Humanisme i Forening — Moderen (Margrethe i »Paa Storhove«, der hevner Wisbys Hustru i »Laboremus«), Manden (Dr. Kann) og Jomfruen (Borgny—Cæcilie) for at skaffe Menneskene den »Arbejdsfred«, de behøver. Begge Steder er det den unge Pige, der gør Udslaget.

Naar da Borgny i »Laboremus« paa det Sted, hvor hun mæner Undinen, kalder sig »min Moders Datter«, har dette Ord en religiøs Betydning — som »Menneskens Søn« o. lign. Det er Bjørnsøns Tro paa Livets Fortsættelse i nye Former. Ikke blot det personlige Livs Fortsættelse fra Forældrene til deres Børn, men Kontinuiteten mellem de skiftende Tider og Aander. Heller ikke Bjørnsøns Metafysik saa lidt som hans Moral er Thorsreligionen fremmed. Ligesom for tusinde Aar siden Forfatteren af »Vølvespaa« vilde bevare Kraften af Hedenskab for Kristendommen ved sin Forklaring af, at Gimle (»det tredje Rige«) var, hvor der var *dyggvar dróttir* (dygtige Folk), saaledes vil nu igen Bjørnson redde Varmen af Kristendommen over i den moderne Humanisme ved sit: »Hvor bra Folk gaar, er Guds Veje«. Det Ord er nok ikke saa fladt endda, som det er blevet udlagt for, siden det har givet Glansen til »Over Ævnes« Fremstilling af Livets Genfødelse af Livet selv — en

Gimle-Poesi som Vølvespaaens, der lader Thor dø, men hans Børn — Mode og Magne, ligesom Credo og Spera — leve efter og arve hans Hammer.

Ligesom de ældste kristnede Nordboers Forestilling om Kristus væsenlig paavirkedes af deres Erindring om Thor, og det hellige Hammertegn næsten umærkeligt gled over i Korsets, saaledes er i Bjørnsons Haand Korset paa ny blevet Hammer. Og under dette Tegn viser den nordiske Aand sin dybe Sammenhæng.

Alle, der elsker den vældige Livsbevarelse i Bjørnsons Poesi, og som ikke for aldrig det vil slippe den Varme, som Menneskene har vundet fra Naturen, altsaa »dette kristelige«, som Undinen siger, maa kunne føle sig lige saa taknemmelige for det, han sidst har skrevet, som for det første. Jeg har i al Fald over for denne Mand slet ikke Lyst til, som man plejer over for omstridte Personer, at sige Tak *trods alt*, men jeg er glad ved, at jeg af et oprigtigt Hjerte kan sige ham Tak *for alt*.

VILH. ANDERSEN

BJÖRNSEN OCH SVERIGE

BLAND de många värden, vår tid missbrukat, är äfven feststämningens. Det oakadt kan ännu festen för några stunder lyfta oss till den höjd, från hvilken man varsnar hufvudlinien i en stor lefnad, och således ge oss den upphöjda synpunkt som dock först döden förmår göra slutgiltig.

Då jag mottog förtroendet att i en bestämd riktning ange hvad en sådan helblick på Björnsons tillryggagångna lefnad visar oss, skedde det med vilkor att få begränsa min framställning till ämnets ena sida, nämligen Björnsons förhållande till Sverige. Jag duger nämligen icke att tala om Sveriges förhållande till Björnson. Ett halft århundrade har snart förlidit sedan Björnson började vinna — och vedervåga — sin makt öfver svenska hjärtan. Under denna tid har stämningen ofte hunnit växla till och med hos en och samma människa, så mycket mera då inom samma eller skilda folklager. Och den enda svenska stämning jag med vishet känner, min egen, torde lika litet i detta som andra fall vara betecknande för allmänningen bland mina landsmän.

Men äfven i fråga om Björnsons förhållande till Sverige är det på denna plats och vid detta tillfälle endast möjligt att flyktigt antyda själfva hufvudriktningen. För att grundligt ingå i ämnet borde man redan nu kunna skriva den historia, Björnson varit med om att göra, men först framtiden rättvist kan teckna, mellanrikshistorien under det senaste halfsekl. Och icke endast detta: man måste äfven kunna, hvad ännu ingen samtida förmår, se denna historia från en höjd, hvilken ligger öfver både den ensidigt norska och ensidigt svenska synpunkten.

Det är på en sådan höjd, diktaren befunnit sig, när han blickat framåt. Därifrån uppfattas icke ens de små hindren för de stora målens förverkligande. Och en stor häfdatecknare, som alltid har några droppar diktarblod i ådrorna, ser tillbaka på samma sätt som diktaren ser framåt. När en gång en sådan häfdatecknare behandlar det skede of mellanrikshistorien, där Björnson mer än någon annan satt tidsskilnad, då skall han således ur denna historia få fram något större än vare sig den norska eller svenska samtiden kunnat varsna.

Här blir således endast fråga om några lätta antydningar, dessutom i yttre afseende begränsade genom omfånget, i inre genom syftet med denna skrift.

I

Fra jeg var barn du tog mit Hjerte,
fordi det store du mig lærte

utropar Björnson till Sverige. Det är värdt att lägga märke till dessa enkelt innehållsrika rader, ty de utsäga i själfva verket allt

om Björnssons förhållande till Sverige. Först var det Fritiofs Saga, sjungen af hans mor, som kom gossens hjärta att vidgas af hänförelse öfver den framställningens prakt, den färgens glans, för hvilka alla barn, men framför allt diktarbarn, äro känsliga. Fritiofs Saga blef det första intrycket af det dristiga som det drömstarka, det storslagna som det trotsiga i svenska lynnet. Sedan fördjupades intrycket genom våra Gustaver och Karlar, och den tolfte af dessa stod broderligt vid sidan af Tordenskiöld i gossens stora tempel för hjältedyrkan.

Så kom den tid, då ynglingen i sitt eget land gick som en sökande, oförstådd af andra och äfven af sig själf, fylld af maktkänsla, men med obestämda mål, lidande af att

alle hans kongelængsler
fölte mod klippen sprængt.

Då inträffade, just i rätta stunden, ett skandinaviskt studentmöte i Upsala. Under den närmast föregående tiden hade den unge studenten hemma i Norge slutit sig till den kamp mot fördanskningen af den norska kulturen, hvilken med mer eller mindre styrka fortgått sedan Wergelands dagar. Björnsson hade i spetsen för en liten flock slagits för den nu som själfklar ansedda sanningen, att den norska teatern icke borde bruka danska utan norska krafter, då goda sådana funnos. Under stridens hetsighet fick Björnsson göra den för naturer som hans alltid lika ofattbara och lika upprörande erfarenheten att ens renaste vilja kan vantolkas, ens oegennyttigaste verk mötas med hat eller hån. Det var således, efter hvad han själf berättat, undan pinan »af onda blickar och grofva anfall af grofva munnar«, han 1856 som tidningsreferent följde med studenttåget till Upsala. När fartyget kom till Kalmar, ett namn, som väckte »de store følelser, de lange syner«, vaknade äfven hans längtan att uttrycka dessa känslor. Han stod i fartygets för och höll tal — men endast tyst för sig själf. Och när han sedan en underbar som-mardag nalkades Stockholm, mött af »sjungande fartyg och lekande öar, hvilka tycktes segla med«, då önskade han sig åter mod att hålla åtminstone ett halft tal! Modet kom ej håller nu,

endast vissheten att talare skulle han bli, ty intet kunde vara härligare. Den lycka han kände öfver alla de tal, han hörde, allt det underbara, han upplefde, måtte på ett säreget sätt ha utstrålat från honom, ty ehuru han visste med sig, att de flesta af kamraterna voro vackrare än han, fick han dock flera blommor än de andra. Han förklarade det därmed, att hans glädje var så vild, som om han i många år väntat på just denna dag och »glädje drar glädje till sig». På färden till Upsala satt han på ångbåten med alla sina blommor i famnen, men benen utom relingen, ty helt inombords kunde all denna fröjd inte rymmas! Han såg aftonsolen lysa på Riddarholmskyrkan och alla de viftande näsdukarna, som för hans ögon tycktes vara en enda hvit fors. Allt var storhet, sol, syner, och i den stunden bad han innerligt att Gud måtte låta honom bli diktare, ty nu kände han ett alldeles nytt lif i sin själ. Han skref intet, sof håller inte; han gick endast omkring i en lycklig dvala. Äfven vid Odenshög nådde han ej fram längre än nedanför talarstolen. Men detta betydde nu mindre. Ty Riddarholmskyrkan, Upsala, Skokloster, hjältarnes grafvar, vapnen som förts i stora strider, fanorna som vajat öfver ärofulla segrar, allt närde diktarhågen. Slutligen kom afskedsstunden, då vid bryggan i Stockholm en ung flicka räckte honom en lagerkrans. Djupt gripen af denna egendomliga tillfällighet, som krönte hans hemligaste tanke, såg han i den okända »en folkets genius, som ville befästa ögonblickets stämning till allvar och arbete.» Sålunda blef denna afskedshelsning summan af alla intryck, och han satte lagerkransen om sin mössa, viss att den var honom ämnad af en högre makt.

Hemkommen sof han i tre dygn, skref sedan en skildring af färden, så bräddfull af hvad han genomlevvat, att den väckte uppseende; skref så på fjorton dagar *Mellem Slagene* och for sedan till Köpenhamn, rik på diktartankar, hvilka snart hvar efter annan blefvo verk.

Från denna sommar var Björnsson bunden vid Sverige med band, dem åren endast gjort starkare. Aldrig har han glömt, att

hvad hans eget land ej inom honom kunnat frigöra, det brast i Sverige fram med vårens fulla växtkraft, i den af sånger och sommarsol, af minnenas glans och nuets lifsmood, af ungdomshopp och tillitsvärme fyllda luften, under den bedårande feststämning, i hvilken den svage så ofta lockas att öfverskatta sina möjligheter, men den starke däremot kan vinna full äganderätt till sina krafter.

Från första stunden — som det blir det till den sista — vigde Björnsson sina krafter åt väckelsen af den norska folkpersonlighetens själfmedvetande, åt värnandet af den norska folkpersonlighetens själfbestämning.

Redan *Mellem Slagene* är en dikt om bundna sjäalars befrielse och allt det yppersta i Björnssons tidigare diktning är fylldt af hans egen ungdoms allvarligaste erfarenhet: att en stor och stark natur visserligen skapar men äfven suger krafter och detta dess lättare när folkets öde under århundraden varit afskildhet och beroende. Den bygd — Romsdalen — där Björnsson från sitt sjunde år ägde sitt föräldrahem, är en af dem, där fjäll och fjordar visserligen tagit makten, men genom formernas och färgernas fägring äfven göra sin makt älskad. Redan tidigt kom dess underbara skönhet diktarbarnet att gråta lyckans tindrande, men äfven längtans tunga tårar. Genom den själfupplefda trånaden efter frigörelse för bundna krafter blef ynglingen lyhörd för samma trånad inom andra själar. Och till slut blef det icke endast den enskildes utan hela folkets längtan till en vidgad synkrets, till större mål, för hvilken Björnsson blef tolk. I snart ett halft århundrade har han varit stridsman, sångare, siare i ett såsom skalden var det i forna starka tider och den store diktaren blir det ännu i vår — ifall han känner folksjälens rörelser i sin egen själ, känner dem starkare och medvetnare än andra. Han blir då folkets ställföreträdare, dess stämma. Hvad Wagner var för Tyskland, Ruskin för England, Hugo och Zola för Frankrike, hvad Tolstoy varit för Ryssland, Carducci för Italien, Georg Brandes och tidigare Grundtvig för Danmark, detta har Björnsson varit för Norge. Och det

har legat i förhållandena, att hans väckelse af den norska folkpersonlighetens själfkänsla, hans vägledning af dess själfhållelse måst medföra den strid med Sverige, hvars slut vi ännu icke sett.

II

Björnssons första politiska slag var när han, då tidningsman i Bergen, som valprogram uppställde Norges själfständighet gent emot hvarje sammansmältning med Sverige. Han lyckades äfven att få de fyra förra riksdagsmännen ombytta mot män, valda på hans program. Detta val i Bergen blef betydelsefullt för väckelsen af själfständighetstanken rundt om i landet under striderna om ståthållarsaken. Af ett ögonvittne, som då ännu var barn, har jag hört Björnsson skildras under denna stridstid, strålande som en ung gud, fyllande hela samhället med den klang af svärd och sånger, som allt sedan betecknat hans framfärd. Stämningen — af hat å ena och hänförelse å andra sidan — nådde sin höjdpunkt den sjuttonde Maj 1859, då man såg hans unga gestalt, med det stolt tilbakakastade hufvudet och det ljusa håret under »duskeluen«, i spetsen för folktåget, en syn så förargelseväckande, att mången skyddade sig för den bakom sina gardiner! Den dagen sjöngs första gången hans för tillfället diktade *Fædrelandssang*:

Der ligger et land mod den evige sne
i rævnerne kun er der vårliv at se . . .

Redan då insåg Björnsson den fara, för hvilken han långt senare fann det betecknande ordet, faran att det norska folket kunde bli ett vinterfolk och et är mot denna fara, han hela sitt lif sökt skydda det. Nyssnämnda sjuttonde maj var han äfven festtalaren och manade fram Bergens förtid för att sålunda väcka nutiden. Då som så ofta sedan visade han sin underbara makt att låta stundens stämning lyfta sig som en strålande rägnbåge. Den, som för mig skildrat intrycket, hade krupit upp på talarstolen bakom Björnsson. När denne sedan vände sig om och såg ett litet lågande ansikte, lade han han-

den på gossens hufvud och frågade leende, om han hade talat bra? Då gossens ja brast fram ur ett öfverfylldt hjärta, ville Björnson veta hans namn. Och det befanns då, att gossen var son af Björnsons värsta ovän i staden.

Tillfälligheten var typisk. Ty från denna stund delade Björnson Norge i två läger, där fäderna ofta stodo i det ena, sönerna i det andra. Från denna stund var Björnson — hvad jag ofta i Norge hört honom kallas — landets okrönte konung, en kung, som likt så många andra i Norge ofta blivit drifven i landsflykt, men alltid kommit åter, alltid på nytt fylkat skarorna, alltid funnit den samlande lösen, alltid gifvit slagorden, det vill här säga dem med hvilka slagen invigts och stundom äfven vunnits.

Detta år diktades äfven *Ja vi elsker dette landet*. På samma gång han där uttalar hoppet, att de tre nordiska bröderna skola stå samman, ger han den norska folkviljan uttryck med orden att liksom fädernas kamp lyft Norges älskade land

. av nød till sejr,
også vi, når det blir krævet.
for dets fred slår lejr.

Som en väckande trumpetstöt från detta läger ljöd under ståthållarstriden 1860 Björnsons *Svar fra Norge* till talarne på svenska riddarhuset, en dikt hvilken från första raden till den sista innebar ett stolt tillbakavisande af de svenska öfverorden men äfven en bibehållen tro, att i svenska folkdjupet ännu lefde Torgnys anda till hvilken Norge slutligen skulle kunna vädja.

Det var med samma stora tro på det Sverige han lärt sig älska, som han under dansk-tysk kriget 1863 tillropade vårt folk:

løft du dit gamle gule-blå

. . . en dikt, som Karl Snoilsky nära tio år senare öferraskade Björnson med att ännu kunna utantill, i den grad hade Björnson därmed uttryckt den då yppersta svenska ungdomens vilja, liksom han sedan med sin dikt på påskafton 1864 tolkade sin och så många andra nordiska ynglingars besvikna känslor då den skandinaviska tanken i dess äldre form brast sönder mot stats-

skälen. Men det gick icke Björnsson som det då gick så många andra: att denna upplevelse äfven släckte deras egen idealism. Redan samma år, vid unionens femtioårsfest, förmådde Björnsson trots allt uttala sin visshet att

den synker ej, den sejrer
vort blods, vor stammes sag.

Och denna tro har tid efter annan tagit sig uttryck såväl i dikter som i politiska planer. Det var icke, som man framför allt i Danmark men äfven i Sverige menade, något svek mot denna ungdomstro när Björnsson med anledning af det fransktyska kriget gaf sin lösen: *ändren signalerna*. Det var tvärtom ett utslag af hans orubbliga visshet, att de tre nordiska folkens livsvilkor först och främst är sammanslutning med hvarandra under hvarderas fulla likställighet, sedan ökandet af samkänslan och småning om äfven af samverkan med de öfriga germanska stamfränderna. Det var samma åskådning som S. A. Hedlund och Viktor Rydberg under denna tid förfäktade mot en folkmening så stark, att Handelstidningens ställning blef ekonomiskt påverkad däraf, hvilket icke hindrade anklagelser mot S. A. Hedlund att vara köpt af Tyskland liksom man senare under våra unionsstrider påstått, att Björnsson varit köpt af Ryssland och S. A. Hedin af Norge! Att en idealist vågar något utan att materiellt vinna något, förstår nämligen flertalet endast då vågstycket går i riktning af flertalets meningar.

Europa hade under två årtionden stått trolldbundet af det framgångsrika brott med hvilket Napoleon III enligt den tidens politiska teckentydare visat sig vara den rätte mannen för ett svårt sakläge och hans handlingar ett uttryck af den historiska nödvändigheten — samma talesätt med hvilket man försvarar imperialismens brott i nutiden. Slutligen hade en som fantast betraktad skaldepolitiker, Victor Hugo, fått rätt i sin tro på den i sakförhållandenas utveckling inneboende straffdomen öfver statskuppen. Men medan flertalet efter Napoleons fall gaf honom ensam skulden för landets olyckor, var det för de mera

djupblickande klart, att det franska folket själfv var den verkligt skyldige.

Och denna insikt var det, som föranledde S. A. Hedlund och Viktor Rydberg liksom Björnsson till deras insagor mot de ensidiga sympatier för Frankrike, hvilka ledt nordens folk till förbiseende af deras många djupare beröringspunkter med den tyska nationen.

Björnsson hade sålunda ej endast sårat svenskarnes känslor genom sin medverkan i danandet af den norska folkmening, som 1871 ledde till förkastande af unionskomiténs förslag, utan äfven sårat oss i vår sympati för Danmark och för Frankrike.

Det var då Björnsson för tredje gången kom till Stockholm.

Hans andra besök där hade varit sommaren 1867 hos sin vän Edvard Stjernström, som då bodde på Vårby där Björnsson började *Fiskerjenten*. Själf nu en berömd diktare kom han under detta besök i beröring med flera af Sveriges betydande personligheter och under en Idun-fest väckte han uppseende genom ett tal, som tolkade hans känsla för Sverige, en känsla som vid denna tid erhöill ett varaktigt och betydelsesfullt uttryck i dikten *Under en Rejse i Sverig*. Men föröfrigt var denna Björnssons sommarvistelse i Stockholmstrakten af alldeles enskild natur och hans första offentliga framträdande inför en stor svensk allmänhet var, när han i December 1871 — och sedan 1872 på nyåret — höll föreläsningar i Stockholm, Upsala, Göteborg och flerastädes.

Mången minnes kanske med mig den afton, då man i stark snöyra begaf sig till vetenskapsakademiens hörsal — för att sedan därinne glömma både tid och rum!

Detta första intryck af Björnsson, där han stod omfattande en af de golffasta kandelabrarna, skildrade sedan F. W. Schölander med konstnärens betecknande ord: Det var öfver honom en sådan plastik, en sådan fullhet af återhållen kraft, af färg och glöd att jag hvar stund väntade att han skulle träda ned i salen med kandelabern i hand!«

Denna stund var det första i en följd af intryck så rika, att

enhvar som upplefde dem, ännu ej kan hafva glömt dem, äfven om ingen annan — som fallet var med mig — upptecknade alla föreläsningarna, den om Grundtvig som om Wergeland och om Sixtinska kapellet. Under samkvämen mellan föredragen lika väl som genom dessa utöfvade Björnsson den andens makt, som till och med i öknarna låter källor utbrista; som öppnar stängda hjärtan, befruktar beredda själar och för en stund lyfter alla upp i väsentligheternas värld.

Då Björnsson, efter färden rundt om i Sverige, på vintern 1872 återkom till Stockholm omfattade den tidens landtmannaparti villigt min fars förslag att genom en fest för Björnsson uttrycka sin förståelse af den norska själfständighetssträfvän. Det stora talet vid festen hölls af Arvid Posse, hvars skaplynne icke hade många beröringspunkter med Björnssons. Men så mycket mer vittnar det om Björnssons andliga makt, att Arvid Posse i det talet lär ha lyft sig högt öfver sig själf.

Äfven denna gång bodde Björnsson hos Stjernström, i hvars teaterplaner han med brinnande ifver deltog, och redan nu lofvade han Stjernström ett drama till invigningen af dennes nya teater. Det blef också med *En Fallit* som detta skedde, en för alla där närvarande enastående teaterafton.

Björnssons segertåg genom Sverige 1871—72 var för honom just då af väsentlig ekonomisk betydelse. Men de fyllda salarna inneburo äfven en behållning af varaktigare värde. De bekräftade för honom hans tro på det svenska högsinnet. Trots allt hvad han redan då sagt och gjort för att taga ställning mot den nuvaranda unionen och i trots af hans uttalanden för Tyskland, möttes han i Sverige af beundran och förståelse. Och det var genomglödd af tacksamhet öfver detta storsinne, som han lmnade vårt land, men nu för att oftare återkomma. Ty den politiska meningsfrändskapen mellan honom och S. A. Hedlund liksom Viktor Rydberg hade utvecklats till personlig vänskap och besöken i det Hedlundska hemmet i Göteborg upprepades allt som oftast under Björnssons resor till eller från Norge. Under Viktor Rydbergs vistelse i Rom vintern 1874 var umgänget mel-

lan honom och Björnson ganska flitigt. När K. Warburg i sin utmärkta biografi öfver Rydberg uttalar sin förmodan, att denne, liksom S. A. Hedlund, medverkat till Björnsons under dessa år fullbordade andliga frigörelse, så är denna förmodan fullkomligt riktig. Björnson har själf sagt mig, att tankeutbytet med dessa båda svenska vänner ägde en genomgripande betydelse för hans utveckling, ehuru denna utveckling sedan förde honom i en helt annan riktning än de nämnda vännernas och till mycket vidare gående slutsatser. Men ännu 1882 hade inga djupare meningsskilligheter stört vänskapen. Björnson vistades då några veckor i Göteborg. Tankeutbytet mellan honom och Viktor Rydberg lär hafva varit i hög grad själfullt och rörde sig om lifvets och tidens stora frågor. Men Björnson kände redan nu, att Viktor Rydberg icke var bäraren af framtidens tankar. Och när hundraårsdagen af Tegnér's födelse firades i Göteborg, höll Björnson där ett tal för Sveriges näste store skald, han som skulle lyfta det Tegnér'ska arvet och med samma andliga frimodighet som Tegnér visade, i synnerhet i sina bref, angripa de i själfva verket förbrukade men ännu af flertalet omfattade folkliga ideale samt rikta folkviljan mot framtiden. Ty sven-skarnes fara var att idealiteten vände sig mot det förflutna istället för det närvarande och nu behöfdes därför en stor diktare, som väckte hågen att göra lifvet själf till poesi, istället för att svensken alltjämt med inbillningen omfattade det öfverspändt modiga, det som var »over evne», men med likgiltighet betraktade förverkligandet af det uppnåeliga. Björnson kände, att detta tal ej väckte gensvar, att det allt för mycket stred mot de gamla tankevanorna och den tillbakablickande feststämningen. Endast målaren Skånberg hade lyssnat med lysande ögon, och endast han tryckte Björnsons hand med ett varmt instämmande och en kraftig ed på, att just detta var, hvad svenskarna nu bäst behöfde höra!

Ej långt derefter kommo de strider, som allt mer skilde Björnson från hans Göteborgsvänner. Huggen fölla hvassa mellan honom och S. A. Hedlund, men småning om inträdde ett

stillastånd, under hvilket Björnsson ännu en gång besökte det Hedlundska hemmet, sedan S. A. Hedlund drabbats af den svåra sjukdom, hvilken gjorde det naturligt, att stridsämnen lämnades åsido och endast de goda minnena hemtades fram. Däremot förblef den likaledes mångåriga vänskapen till F. Borg alltjämt oförändrad; ofta gästade Björnsson dennes hem i Helsingborg, och med stor saknad fann han sig genom en vistelse utrikes hindrad at tala vid Borgs graf för att uttrycka all den tacksamhet, han kände mot denne sin och Norges i alla skiften pröfvade och oföränderligt trofaste svenske vän. Hos honom mötte Björnsson icke det för förståelsen med Norge hindrande i det vanliga svenska åskådningssättet. Björnsson, det unga norska folkets förtroffsligade lifsvilja, har ständigt och starkt blifvit stött tillbaka af det, som djupast skiljer våra folk: att vi svenskar ställa vår verldsmannavishet med dess kyliga mistro mot normännens ynglingavågsamhet och sjudande öfvertro på egna krafter. Allra minst har denna verldsmannavishet, som bland annat yttrar sig i förminskandet af alla värden, kunnat förstå Björnssons pathos. Att en man allt ifrån yngligaåren utsätter sig för strid och smädelse och därunder icke personligt vinner något, men väl förlorar; att han fortsätter de strider, om hvilka han en gång yttrade, att han kände sig på dem offra ej blott sin diktarfrid och diktarlön utan äfven sin diktarodödlighet, fortsätter dem emedan hans samvete bjuder det, detta har man i Sverige ej velat förstå. Björnssons makt att resa en folkmening beror framför allt därpå, att han ägt en starkare känsla än någon annan för det norska folkets mål, och det är denna känsla, som betecknar den borne höfdingen. Från den stund, han blef medveten om, att »kongetanken» var hans, bar han fram den hänsynslöst och hängifvet. I detta afseende är hela hans lifsverk rätlinigt, om än hans meningar om medel och människor gått i zig-zag, och en obruten enhet beherskar alla hans motsägelser.

Hans fantasi har gjort små människor till stora, och när han sedan funnit dem ej hålla måttet inför de prof, på hvilka hans tro satt dem, har omslaget varit våldsamt, och hans domslut

stränga. Men hade detta varit annorlunda, vore Björnsson icke Björnsson. Hvarje stor, frodig, handlingsstark och skaparglad natur har barnets enfald liksom barnets vishet, barnets lätt-trogenhet liksom barnets omedelbarhet. Och kommer då därtill, att denna natur är en diktares, hvilken alltid har något af kvinnans rörlighet, snabbhet, ologiska bevismedel och aningsstyrka, då är det själfklart, att icke endast de småkloka, lärdomsstyfa och illvilliga utan äfven de kloka, insiktsfulla och välvilliga lätt kunna beslå en sådan man med barnsligheter och orimligheter i enskilda fall, med bristande följdriktighet i hans påståenden och bristande vederhäftighet i hans upplysningar. Men under forna oparlamentariska tider vördade man hos skaiden och siaren icke det förnuftiga utan det öfverförnuftiga. Och man ginge icke tillbaka utan framåt, ifall man hos sig återväckte något af denna vörndnad. Man skulle då särskildt i fråga om Björnsson afstå från det lättvunna nöjet att uppvisa huru ofta han varit oklok och förhastad och hänge sig åt mera fruktbara betraktelser öfver ett lif, under hvilket han alltid varit trogen sina unga drömmars mål, drömmar som andra haft före och efter honom, men som han drömt vaknare och vackrare än någon annan inom hans folk sedan Wergelands dagar.

Den drömmen har varit ett Norge, där den lagtryggade frihet och själfstyrelse fädren vunnit skulle bli verklighet, men icke såsom medel för små själfviska syften eller för gynnandet af folklig inskränkthet utan för att den norska folkpersonligheten enligt sin egenart skulle kunna tjena mänsklighetens stora mål. Uppfattningen af dessa mål har hos Björnsson alltjämt vidgats med hans egen utveckling.

Från ensidig norskhet och skandinavism till medvetandet om den germanska rasens samfälda uppgift, från pangermanism till världsborgarkänslan utan att därunder förlora någon af de förra synpunkterna. Alltjämt är han lika viss om hvarje särskild folkpersonlighets betydelse för det hela. Alltjämt lefver han för, att Norge skall nå lika långt fram i praktisk arbetsduglighet som i andlig skaparmakt, i odling af jorden som af själarna,

att dess samhälls- och kulturarbete omedelbart skall tjena mänsklighetens bästa sträfvan, den efter rättfärdighet och renhet, sanning och heder i det offentliga lika väl som i det enskilda lifvet. Alla dessa stora ord — hvilka vid högtidliga tillfällen tagas fram som släktsilfver — äro lifsmakter i ytterst få människors tillvaro. Man klappar händerne, då de ljuda i fest- och valtal, men dessemellan beler man de »fantaster«, hvilka likt Björnsson vänta och fordra, att de skola förverkligas vid alla tillfällen och i alla bemärkelser. Mycket få ana, huru en kärlek till dessa värden kan bränna själen. Det vore en för de flesta misslyckad tankemöda, att ens söka sätta sig in i en själ, som bestämmes af dessa värden, eller med andra ord: som lider lifvets bittraste kval, då de inom hans folk eller ett annat folk kränkas, som upplefver lifvets renaste fröjder vid hvarje tecken till mänsklighetens mänskliggörande och som själf åsidosätter allt annat, ifall han tror sig kunna främja detta mål.

Vår tids skriftlärde och fariseer, vetenskapsmän och statsmän, som hårfint väga rimligheter och möjligheter i den förflutna historiens och den förhandenvarande politikens vågskålar, bele skaldepolitikern, som icke vill förstå, att det är genom medgifter, mellangifter — och andra slags gifter — man gör statskonst. Medan sådana historieskrifvare och statsmän bättre förstå att räkna med de verkligheter, som äro, förbereda däremot drömmarne de verkligheter, som komma. »Ideologerna« förvåna allt emellanåt realisterna med af dessa oförutsedda vändningar i verldsförloppet, som visa, att det icke endast är i inbillningens och diktens värld, skaldedrömmarna höra hemma, utan att de tvärtom äro en omdanande makt äfven inom verklighetens. Jag har framhållit denna allmänna synpunkt, emedan den är grundväsentlig för Björnssons ställning till Sverige i unionsfrågan. Ty denna är helt och hållet betingad af hans mål, den norska folkpersonlighetens väckande, värnande och vägledande. Han har känt, att unionen innebar den faran för det yngre, mindre utpräglade, under långa tider beroende folket, att detta icke skulle nå fram till en sammansluten, självvis och

såregen folkpersonlighet. Först sedan Norge blifvit detta, kunde de båda folken samverka på grundvalen af full likastäldhet, alldeles så som man endast kan tala om verklig vänskap mellan två verkliga personligheter.

Det är endast tanklösheten, som kallar det inkonsekvens, att Björnsson, fredsvännen, som förkunnar mänsklighetens broderskap, samtidigt verkar för unionens upplösning. Det är tvärtom ett äkta broderskap, en verklig förening, Björnsson velat främja med sin s. k. »unionsupplösande» sträfvan. Med diktarens okänslighet för politiska aktstycken och känslighet för psykologiska tillstånd han funnit, att en organisk sammanväxning icke kan äga rum under de nuvarande unionsformerna. Ur denna synpunkt är det honom alldeles likgiltigt, hur många paragrafer i riksakten som svenskarna kunna ställa mot norr-männens eller dessa mot svenskarnes anspråk. Ju längre kiffvet om paragrafer fortgått, dess mer motvilja har Björnsson känt för detta stridssätt från norsk som från svensk sida. Och ju klarare har han insett, att orsaken till detta kif måtte aflägsnas genom, att den i själfva sin rot — det vill säga i sättet för dess tillkomst — skadade unionen nydanas.

Det är genom den svenska olusten, att tänka sig möjligheten af en annan tingens ordning än den varande och den hos oss som öfverallt herskande lasten att bilda sina omdömen efter några lösryckta, kringrullande och därunder allt mer vanställda uttryck, som den meningen kunnat utbredas i Sverige, att Björnsson är unionsfiende. Sverige har icke i Norge en varmare vän än Björnsson, ingen med en mer orubblig tro på de bästa krafterna inom vårt folk; ingen, som håller mer på nödvändigheten af en förening mellan våra båda folk, men en sådan förening, som skall kunna trygga hvarderas ro at lösa sina sär-egna uppgifter och göra det möjligt, att båda af hjärtat samverka vid lösningen af de gemensamma. Björnsson har genom alla skiften bevarat sin tro på svenskarnas högsinne, medan han med all rätt i storsvenskheten hatat den egenskapens afvigside. Han har hatat den, som man hatar den stela masken öfver

ett kärt anlete, den äkta svenskhetens anlete, där han läst ridderlighet och rättsinne, frihetsstolthet och framstegsmod. Redan för en mansålder sedan sade Björnsson vårt folk med kärlekens förståelse — den enda klarsynta — att det ännu ej funnit sig själft och därför ej håller kunde fylla sin uppgift att gå i spetsen för nordens folk mot framtidens land. Och han menade, att vårt folk finner sig själft först, när det åter vågar följa sin djupaste egenart, den, som Björnsson bättre än någon af oss själfva kännetecknat med de enda raderna

du hjertefolk, du fantasiens
du längselsfolk, du poesiens . . .

Lika innerligt som Björnsson förstått vårt folks yppersta lynnesart, lika klarsynt har han iakttagit och gent emot Norge framhållit vår mångsidigare och förnämre kultur. Han har ej blott sett, att Sverige kunde vinna i friskhet, men äfven Norge i finhet genom en rikare växelverkan. Men han har alltid betonat, att det endast är det fria utbytet — mellan två olikartade och likaställda vänner — som fördjupar ett förhållande, medan den ena vännens rätt att i vissa väsentliga ting stänga eller staka väg för den andra, med nödvändighet gör denna afvisande mot hvarje sammansmältning, som kan hämma utvecklingen af den »selvständighedens äresfølelse«, som hos folket är lika viktig som för individen. Denna känsla har normännens historia hållit nere, men allt starkt i Norge under förra århundradet — framför allt Wergeland och Björnsson — har medelbart eller omedelbart verkat för att väcka den. I synnerhet Björnsson. Talande har han tuktat, och sjungande har han smekt fram folkmedvetandet. Diktarens makt är en skapares i dubbel mening: han danar ej endast nya människor inom sin diktade verld, men han omdanar de människor, hvilka i sig upptaga hans dikter. Han sätter förut otänkta tankar i rörelse, han väcker nya medvetenhetstillstånd, han bildar nya känslor. Han tvingar omedvetet människorna att omvärdera sina värden, förfinar sina förnimmelser, ändra sina beslut, vända sin riktning

och drömma om sina drömmar med ett nytt innehåll. Lika litet som Björnssons norskhet braskat med fädrens ära har den smyckat nutidens fel. Själf med hela sin personliga längtan riktad mot framtiden har det städse varit med denna i sikte, han arbetat för Norge. Och därunder har äfven den enklaste förbättring i det dagliga lifvet icke af honom varit betraktad som för obetydlig att ta till orda för. I smått som stort har han varit Norges lefvande samvete, alltid oroligt, ofta besvärligt, stundom vilseledt, alltid omutligt.

Björnsson har i fråga om den samhälleliga och folkpersonliga moralen verkat lika väckande som Ibsen i fråga om den personliga. Med diktarens känsliga hud har Björnsson äfven på afstånd förnummit de rörelser i folksjälén, hvilka bereda segrar eller nederlag vid det slutliga afgörandet och de luftförhållanden, som stärka eller slappa folkviljans bågsträng. Skalden är spåman just emedan han förnimmer tillvaron känsligare än andra; hör det för andra ohörbara, ser de för andra omärkliga, ovägbara, ogripbara inflytanden, hvilka bestämma de enskilda och genom dem folkets öden. Obekymrade om dessa ej nämnbara tal, dessa ovägbara ting, dessa oklara aningar, dessa snabba intryck, dessa flyktiga stämningar, som de ej själfva förnimma och således kalla inbillningar, fortfara förtåndets män att bevisa, huru paragraferna och förhållandena äro, och hvad följderna således måste bli af ett sådant eller sådant beslut. I hvar enskildhet ha de vanligen rätt, men icke det stora hela, där skaldens sätt att väga och mäta, att värdera och underkänna icke kan lämnas ur räkningen, utan att denna slår fel. Hvad skalden-siaren förnimmer är den för andra ännu överkliga verklighet, hvilken städse

Begynner som en susen i kornet sommerdag
og voxer til en brusen gjennem skovenes tag

och då förnimmes till slut äfven af vismännen, dessa som kallade susningen hörselvilla!

Två gånger under detta århundrade har den norska folk-

själen förkroppsligat sig — eller hållre förandligat sig. Den första gången i Wergeland, den andra i Björnsson. Bådas framträdande sätter tidsgräns. Björnsson har under nästan lika många årtionden som Wergeland år varit det norska folkets danare och således äfven hunnit bedöma sitt verk. Han har som talare och diktare först väckt sitt folks dådhug; så satte han mål för dådhugen, gaf sång åt folkets storhetslängtan och ord åt dess rättskraf. Men när målsträf nu kallas norskhet, böndernas anspråk att lagstifta för kulturen kallas själfstyrelse, och stortingets maktnisbruk kallas folkfrihet, då är Björnsson strax redo att drabba samman med de andar, han manat fram. Ty det är icke en okulturell norskhet, ett oupplyst bondregemente, ett maktfullkomligt stortingsvälde, han velat skapa, lika litet som det är Wergelands nationella ensidigheter, han velat fortsätta.

Björnssons frimodiga stridsifver för, hvad han älskar, har inom hans eget land skaffat honom ej färre motståndare än inom Sverige. Och han har ej alltid haft rätt mot vare sig de ena eller de andra — detta må äfven i festens stund erkännas.

Björnsson själf älskar ej, när store män kanoniseras. Och likasom han med sanning sagt, att han hvarken önskat eller vunnit martyrskapet, är det visst, att han hvarken i lifvet eller efter döden kan göra anspråk på helgonglorian. Men med trygghet kan han bida framtidens dom öfver sin samfälda lifsgerning, och till sina motståndare inom sitt eget folk torde han med fog kunna bruka vår Gustaf Wasas ord på ålderdomen: Vål vet jag, att jag i mångens tankar varit en hård konung, men den tid kommer, då ni gärna ville rifva mig upp ur mulden, om ni kunde.»

Jag har gjort denna afvikelse in på Björnssons förhållande till Norge, emedan hans stridande ställning inom sitt eget folk är upplysande äfven för hans förhållande till Sverige. Ty då man vet, att han aldrig fått härdad hud utan med diktarnaturens hela ömtålighet känt svedan af hvarje sår och dock hållit ut under snart ett halft århundrade i striden för sitt folks likställighet som för dess kultur — då borde man slutligen kunna få den

rätta synpunkten äfven på hans förhållande till vårt folk. Att han stundom själf skymt sina syften må villigt medgifvas. Han har i stridens hetta fällt ord, som borde varit osagda, och begått handlingar — särskildt den att i ryska pressen afhandla Sveriges och Norges angelägenheter — som borde varit ogjorda. Äfven detta har dock skett i god tro att därmed gagna båda landen. Detta var ett grundligt misstag i fråga om vårt svenska lynne. Trotset är nu engång vårt gamla goda arf, och om vi ge efter, sker det af högsinne, men låta aftvinga oss något — nej! Äfven den mäst norskvänliga svensk får galla i blodet, då någon tar den tonen, och framför allt då den ljuder till honom från ett ryskt organ. Men detta hindrar ej, att Björnsons handling den gången och ofta annars haft en helt annan innebörd, än man i Sverige velat inse. Särskildt gäller detta om hans strid för sitt eget lands själfständighet äfven i fråga om symbolen för denna själfständighet, den rena flaggan. Det var så långt ifrån, att Björnson uppfattade denna sak såsom vänd mot Sverige, att han tvärtom aldrig ville haft den framställd från norskt håll, förr än samma förslag rörande den svenska flaggan samtidigt framställdes från svenskt, och saken således kunde bli en af båda folken samtidigt vidtagen anordning. Hans hustru har berättat mig, att när hon läste, att förslaget om den rena flaggan var väckt i stortinget, bad han henne läsa vidare, ty hon skulle då få se, att ett liknande förslag var väckt äfven i Sverige. Så viss var Björnson nämligen att, man i Norge hållit fast vid det framgångssätt, som man först beslutat, och som Björnson fann vara det enda rätta. Så hade emellertid ej skett, och Björnson — som ju ville saken ehuru han ogillade tiden och sättet för dess framställande — måste nu som ofta hjälpa till att utkämpa en strid, hvilken kom att te sig helt annorlunda, än han hade hoppats.

Unionsflaggan har för Björnson aldrig varit en symbol af enighet utan af det orena inflytande, som öfverhögheten å den ena, beroendet å den andra sidan utöfvat inom båda folken. Detta orena har han velat aflägsna ur sinnena och därför äfven ur symbolen. Hans kamp för den rena flaggan har aldrig betydtt,

hvad man i Sverige påstått: att han ej ansåg våra färger goda nog för Norges flagga. Den har tvärtom betydt, att våra färger äro för goda att bära på en missvisande symbol. Med en varm vädjan till vårt folks högsinne har han i sin dikt om flaggan sökt visa, huru denna är ett folks poesi; huru den norska fanan därför ej kunde fortfara att tala svenska utan helt måste varda sinnebild af ett enhetligt och starkt folk, som borde lära sig att lyfta sin unga viljas själfständighetstecken med samma känsla af oberoende och stolthet som Sverige sitt. På Björnssons egen gård har i mer än tjugo år vårt »gamle guleblå» vajat jämnhögt och jämn-sides med den norska flaggan, och hvardera får genom »renheten» först sin fulla och friska färgklang. För mig har det alltid varit ofattligt, att svensk, som har sinne för sanning och skönhet, kan önska se dem annorlunda. Men äfven för det flertal svenskar, som hyser en annan mening, borde det bli klart, att Björnssons synpunkt lika litet i denna som i andra unionella frågor varit en mot Sverige fientlig. Man borde inse, att han icke går fram med realpolitikernas eller historikernas landtmätarkedja för att afsticka gränсор mellan mitt och ditt. Och tar han landtmätarinstrumenten i hand, visar han sig snart icke vara en man af facket. Men äfven inom politiken gäller det att

ingen fatter livets spil,
som ej af drømmene vil lægge til

Icke genom skarpblick för de politiska strömningarna på ytan har Björnsson ägt sin betydelse utan som upptäckare af de vilkor, hvarigenom folkens stora lifsvärden skapas eller sköflas. Han har tändt bål på bärgen, då det varit fest eller fara. En sådan fara för Norge har han sett däri, att *dess* kung tänkte och handlade som svensk — men i Sverige har man kallat detta för angrepp på *Sveriges* kung. Han har sagt sina landsmän, att den *nuvarande* unionen kunde bli en *pagt*, som *vi forpestes i* — men i Sverige har man kallat detta ett angrepp på *hvarje* slags för-
ening. Han har sagt, att norrmännen kunna ge sitt lif för Sverige, men icke en flik af *sin* flagg — och i Sverige har man kallat

detta en skymf mot vår svenska flagga!! Så har man läst honom baklänges.

Det är ett stort drag hos Björnson, att de mäst hänsynslösa offentliga smädelser, de mäst oblyga anonyma smutsigheter från svenskt håll icke kunnat rubba vare sig hans kärlek till vårt folk eller hans tro på betydelsen af en förening mellan folken, ehuru befriad från de stridsämnen, som nu i båda landen ödsla krafter, hvilka behöfdes för bättre ändamål. Björnson sade en gång om sin namnteckning: »den är som om spjut stucke ut från alla kanter, och sådan blir en människas handstil, då hon ständigt måste värja sig. Och det har sannerligen kräfts att värja sig, för att i Norge kunna bli en själfständig personlighet, medan ännu osjälfständighetsmärket fanns kvar hos folket.« Om vi svenskar som hans egna landsmän icke kunna neka, att Björnson i försvar som anfall varit hårdhändt, så må man tillika minnas, att den stridsman, som skyggar för att såra, ännu aldrig vann ett slag. Vi måste äfven minnas, att längs den själfständighetsväg, till hvilken Björnson riktat folkets håg, ha andra ringare män varit dess ledare. Björnson har ofta upplefvat bitterheten att se sina tankar förfuskas och sina mål sänkas. Han har då ej kunnat afhålla sig från en inblandning, som stundom kommit i otid. Men om han å ena sidan varit dunmare, har han å den andra varit klokare än de många »krängel«-makarne, klokare emedan han varit modigare och ärligare. Och detta gäller gent emot Sverige som i fråga om Norges egna anslagenheter. Det är denna öppenhet i anfallen, som borde förvissa oss, att han äfven menar ärligt med sin ofta försäkrade kärlek till Sverige. Och han har bevisat den bättre än med försäkringar. Kärleken röjer sitt rätta väsen genom att icke fröjdas öfver orättfärdigheten men glädas öfver sanningen. Och Björnson har lidit, icke varit skadeglad, då han sett afvigsidan af det svenska lynnet, och han har med värme erkänt hvarje yttring af god vilja, af dugande kraft, af ädel sträfvan från svensk sida. Hans ställning till Sverige har medelbart varit densamma som omedelbart till Norge: han har velat se våra ideella möjligheter för-

verkligade. Hvar gång, han svikits i detta hopp, har han stormat men med den besvikna kärlekens vrede. Vore poesi politik, då hade Björnsson för länge sedan åt sitt land vunnit »frihetens fulla ära«; då skulle Sverige för länge sedan af honom lärt sig inse, att det mindre folket måste vara det ömtåligare i fråga om de anordningar, hvilka inom Sverige som inom Europa ofta tolkats, som vore det mindre folket en del af det större. Men lika visst som poesi ej är politik har all nybyggande politik haft poesi till föregångare eller följe. Och man skall en gång inse, att Björnsson såg djupt, när han verkade för, att unionen skulle bli friare emedan den endast så kunde bli fastare.

Norska folkets flertal fylkar sig nu om Björnssons lösen:

först med vort liv slutter
kampen för ret.

Och innan denna fulla rätt för Norge är vunnen, är allt tal om kärlek mellan brödrafolken endast en ljudande malm, hvilken med största lätthet omdanas till — krigstrumpet!

III

Det faller icke inom ramen för denna uppsats att utreda i hvad mån politikern Björnsson i Sverige skymt diktaren. Men hvad jag med anledning af Björnssons förhållande till Sverige vill betona, det är, att politikern och diktaren hos honom äro så oupplösligt ett, att man aldrig förstått diktaren, om man skiljer honom från politikern. Och den fromma önskan, som i Sverige uppstämmer, att Björnsson skulle dikta istället för att politisera, innebär ingenting mindre, än att han skulle byta personlighet.

Om man följer diktarens utveckling, skall man finna, att äfven när en enskild människas sugande längtan, tigande känsla eller instängda kraft varit ämnet för hans dikt, så har han icke likt Ibsen satt individens frigörelse som själfändamål. På ett eller annat sätt har Björnsson vanligen förbundit den enskildas frigörelse med något samhälleligt syfte. Från första början af hans

diktarbana ha starka naturkrafter harmoniserande varit det honom käraste ämnet. Denna stora, sedliga tanke var för honom själf i början omedveten, liksom den stora, ordknappa konsten i hans framställning. Det var med det nya i sin konst, Björnson grep Sverige. Jag minnes från min barndom den hänförelse, med hvilken *Synnöve* och *Arne* mottogos, och huru norskt känslolif och norsk natur omedelbart och oupplösligt blifvo ett med dessa dikter, huru de i och med dessa dikter blifvo en makt. Det var Björnson, som gick i spetsen för den unga norska skara, som med sång och spel eröfrade Sverige under den tid, då våra egna stora diktare och tonsättare från århundradets första hälft allt mer tystnade. Utom sagoförtäljarne har den dag i dag ingen norrman trängt så djupt in i vårt folk som Björnson med sina bondeberättelser. Dessa vunno människor af alla stånd och alla tänkesätt, och Björnson blef för allmogeskildringen äfven i Sverige, hvad Almqvist varit en mansålder tidigare, det stora och ouppnåeliga föredömet. Björnsons öfriga diktning har hufvudsakligen nått Sveriges stora allmänhet i den mån, denna varit teaterbesökande eller i stånd att uppfatta de Björnsonska texterna i de norska tonsättarnes sånger. Inom den mindre krets åter där man läser allt, hvad alla Norges stora diktare gifva, torde nog Björnsons ring af beundrare vara vidare, men hans inflytande mindre djupgående än Ibsens, särskildt under 1870- och 80 talen, då denne gick in i blodet hos ett helt släktled af svensk ungdom. En brand, sådan som *Dukkehjemmet* och *Gengangere* tände, uppstod icke ens genom Björnsons mäst afhandlade verk — såsom *Kongen*, *En Hanske* och *Det Flager* — eller genom hans sedlighetsföredrag i April 1888, det sista besök, Björnson gjorde i Stockholm, tills han nu i April 1902 åter kom dit i Nobelkomiténs ärenden.

Med anledning af återupptagandet af *Over Ævne* samt *Poul Lange og Tora Parsberg* har nu en stor, varm våg af beundran strömmat Björnson till mötes från vårt folk. Och detta har varit honom så mycket mer dyrbart, som i Norge små synpunkter skymt den stora tanken i det senare dramat.

Det är icke emedan Ibsen är en större diktare — i mening af menniskoskildrare — som han gifvit starkare intryck. Han har gjort det dels på grund af sitt mästenskap i den diktform, som framför hvarje annan tillspetsar lifskonflikterna och dels emedan han endast uppställer problemen, men icke därjämte som Björnson söker lösa dem. Ingen samtida t. ex. skulle — viss om Ibsens eget instämmande — kunna säga, huru långt han tillåter individen att i strid mot samhället flöja sin egenart. Så långt som hälst, ifall han känner ansvaret och kan bära följderna af ett val enligt sitt väsens lagar — så tror jag, att svaret bör ljuda. Men Ibsen själf har sagt detta egentligen endast genom att visa oss lif, förspilda emedan individerna ej följt sin största känslas ledning.

Björnson däremot uttalade visserligen i *Leonarda*, att de stora känslornas tid var kommen tillbaka. Men han låter i sin diktning mycket sällan de stora känslorna — det vill med andra ord säga de stora undantagsnaturerna — häfda sig gent emot samhället.

Det samhälleligt mer än det individuellt betydelsefulla har upptagit Björnson, och han har vanligen inordnat de enskilda krafterna under en allmän uppgift. Han är en lika stor optimist, som Ibsen är pessimist i fråga om den enskildas möjligheter att försona sin lifsvilja med samhällets hittills som lifsvilkor ansedda former.

Och det är detta drag, som på det innerligaste förbinder hans diktning med hans lif. Själf har hela hans tillvaro varit ett målmedvetet tjenande med alla sina krafter, talarens, teaterledarens, tidningsmannens lika väl som diktarens, tjenandet af den nationella själfständighetssak, som han bragt otaliga personliga offer. Liksom Ibsens natur gjort honom till den enaståendes diktare och häfdare af den enskildas rätt, har Björnsons natur gjort honom till de stora allmänvärdenas, den soliga lifstrons, den sunda lifskärlekens diktare. Han inser visserligen, att strider måste uppstå mellan den enskilda och den allmänna viljan, och manar till personlig pröfning af allmänviljans bud. Men han

väntar sig alltid att utgången skall bli en seger för de samfundsbyggande makterna och ett val af de lifsfrämjande värdena. Ibsen däremot lämnar slutsatserna öppna och vet, att stridens följder mycket väl kunna bli nya oanade åskådningssätt; att hvar enskild personlighets utveckling innebär oberäkneliga och ofta ödesdigra följder för det hela. Ibsen har rätt så till vida, som lifvets grundkrafter icke äro så enkla, ödets knutar icke så lätt lösta, människosjälar icke så böjliga eller bildbara, som Björnson tror.

Men att denne sålunda förenklar lifsfrågorna är just en af orsakerna till hans orubbliga lifstro. Och denna tro är icke ytlig. Den är visserligen naturens lyckliga gåfva men i ändå högre grad vunnen genom en i det hela segerrik lifskamp mot ett skaplynne, hvilket han själf kännetecknat såsom ett med

Sangfulde dyb men bølgeagtig . . .

Det är intet öfverord, då han säger:

Det koster at løfte fjordenes arv . . .
Jeg ved, det gaar an.

Det är de stora förenklarne af lif som af lära, hvilka bli de stora folkuppfostrarne.

När Björnson — liksom Ibsen, Lie, Kielland, Garborg, Elster — under realismens och evolutionismens genombrott blef bärare af en ny samhällsmoral liksom af en ny konstform, började man i Sverige ej längre känna igen den forne kristne »idealisten« Björnson. Ty man var som vanligt blind för, att idealisten förblef densamme, ehuru han funnit nya vägar för idealens förverkligande. Från denna tid är det, Björnson föjar den fördomsfria pröfningen af samhällets häfdvunna åskådningar och öfver allt gör gällande krafvet *at være i Sandhed*.

Hvarken det ljugande skenväsendet eller det omedvetet oäkta har af honom blifvit skonadt: *En Fallit, Kongen, Redaktören, Leonarda, Det ny System* — alle ha de från någon sida angripit samhällslögner och samhällsskador och som väg till san-

ningen visar Björnson ej längre på den kristna utan på den nya naturalistiska och sociala moralen.

Man har lätt att uppvisa hans allt för stora optimism i flera frågor. Lika litet som idrott och insikter i naturlagarna äro nog för att skapa könslig sedlighet, är kungadörets omdaning nog för att upphäfva vissa med detta endast skenbart förbundna samhällslögner. Äfven på fredspolitikens område hoppas Björnson för mycket af yttre förändringars makt att omdana själarna. Men denna förenkling af de erotiska som de religiösa, de mellanfolkliga som de sociala svårigheterna har just gifvit Björnson förkunnarens mod. Och äfven i den andliga världen behöfva vi både bärgsmannen, hvilken

med sin tunge Hammer
naar det dulgtes Hjertekammer

och landtmannen, hvilken arbetar i solen fylld af den stora vissheten, att

her er sommersol nok,
her er sædejord nok,
bare vi, bare vi have kærlighed nok.

Björnsons åkerfält har hetat Norge. Med bondens breda trygghet har han besått den mark, han brutit, de tegar han plöjt i folksjälen. Han har lidit husbondens plåga af det ännu oröjda och obrukade, dit hans nit ej kunnat nå. Det är denna hans väsensart — och det var detta, som skulle bevisas — hvilken med nödvändighet drifvit honom från arbetsrummets frid ut i det politiska lifvets oro.

Det är icke någon tillfällighet, att de båda svenskspråkiga diktare, som hänga på hans vägg, äro Runeberg och Geyer samt mellan dem det i glas och ram satta manuskript, som Geyers dotter skänkt Björnson, manuskriptet till den dikt, Geyer skref vid skiljevägen i sitt lif:

Ensam i bräcklig farkost vågar
Seglaren sig på det vida haf . . .

Framför allt med Geyer har Björnsson några afgjorda likheter. Hans individualism är densamma som Geyers: att allt skall få gälla, hvad det kan gälla, och att hvarje människa kan göra något bättre än andra. Hans optimism har äfven varit Geyers: den att der i världen finnes oändligt mycket mer vishet, godhet och kärlek, än människorna kunna begripa. Men äfven som diktare har Björnsson något af Geyers ordknappa, försynta, antydande, aldrig med full röst sjungande lyrik. Det djupt kändas men halfuttalades långtonande makt äger Björnsson till och med i högre grad än Geyer, och bådas ur naturen hemtade symboler hafva ofta en stor likhet. Med detta vill jag ej säga, att Björnsson icke är den ojämförligt större lyrikern. Den djupast liggande väsenslikheten är dock bådas ömhet för allt lefvande, bådas önskan att hjälpa fram allt vardande. Med samma innerlighet hafva de omfattat de stora, stillsamt byggande lifsmakterna, de enkla glädjeämnena; hängifvet hafva båda älskat hembygd, släkt, landlif, djur, blommor. Gent emot lifvet har Björnsson som Geyer alltid stått med öppen famn eller knäppta händer. Och det är detta soldyrkande, lifsglada och lifstroende, detta lyriska och religiösa sinne, som gör Björnsson så omedelbart gripande för vårt svenska lynne och själf så förstående gent emot detsamma.

Men af allt det sagda följer, att Björnsson lika litet som Geyer kunnat nöja sig med att skapande stanna på stranden af tidens vågor: äfven han har måst styra sin farkost ut på de vida vatten. Geyer insåg, att han ej endast borde visa sitt folk den historia, det gjort utan äfven den, som återstod att göra. Björnsson har fyllt samma uppgift inom sitt folk. Men när Norge skulle börja att gå framåt, då var det första nödvändiga steget att — stiga fram jämsides med Sverige!

Det finnes en betecknande — och sann — historia om Björnsson. När det gick upp för honom, att kung David varit en tve tydlig karaktär, skyndade han att meddela sina torpare denna öfvertygelse, på det de icke skulle fortfare att vörda ett falskt ideal! I detta lilla drag har man Björnsson som politiker.

Han har icke — som kallare själar kunna det — förmått behålla några högre synpunkter för sig själf: allt, han lärde eller insåg, skulle bli folkgagn. När han trott, att någonstades någon lärdom fans at vinna för Norge eller något misstag att rätta eller ett fel att blotta — då har han i blinken haft en tidningsuppsats eller ett tal färdiga. Annars hade han ju icke varit Björnson, prestsonen, den födde förkunnaren af ordet! Hans politik har varit samhällsuppfostran, och denna har som helhet sedd varit foljdriktig och upphöjd. Hans norskhet har varit ett villkor för hans skandinavism, såsom denna ett villkor för hans pangermanism och denna för verldsborgarkänslan. Hans arbete för den könsliga sedligheten har varit en del af hans kärlek till framtiden, hans republikanism en del af hans kärlek till sanningen. Och således — för att ännu en gång sammanfatta Björnsons förhållande till Sverige: det har varit hans visshet, att mänskligheten behöfver de små folkens fulla kraftutveckling och deras frivilliga sammanslutning för gemensamma syften, som kommit honom att outtröttligt verka för ett fullt själfständigt Norge i förening med Sverige.

Innan den tid inträder, då Björnson kommit öfver på den sida, där människan upphör att såra och såras, borde vi svenskar inse, att det är småsinnadt — och därför icke svenskt — att ej ge detta stora diktarlif vår fulla aktning, äfven om det till stor del varit ägnadt åt för Sverige ovälkomna sträfvanden. Det vore storsint — och därför äfven svenskt — att istället med tacksamhet minnes endast alla de lifsvärden, vi erhållit genom den diktare, hvilken icke skulle gifvit oss något af allt detta, ifall han icke tillika varit den eldsjäl, som tändt stridslågor rundtom i Norges land. Vi borde lära oss inse, att en natur som Björnsons ej kunde stanna vid att endast ge sitt folks längtan dikteriska uttryck. Han ägde barnets drömsyn och bondehöfdingens dådkraft, prestens förkunnelsedrift och konstnårens skaparlust. Och hans folk har i första rummet varit föremål för allt detta. Allt, hvad han ägt, allt, hvad han varit, har tjenat hans djupaste lidelse, den för hans land. Det var icke

ett lyriskt utbrott, det var sitt lifs lösen, han gaf, när han valde sig April

fordi den stormer, bruser,
for da blir vaaren till

Och vi hafva icke rätt att af April kräfvat ett annat lynne än dess eget, detta lynne. som alltid är växlande och ofta våldsamt, men med alla sina skilda medel dock orubbligt fullföljer sitt mål, det att bereda våren.

IV

Af tre olika konstnärer har Björnson blifvit målad på sitt kära Aulestad, där han njuter glädjen att öka landets skördebärande grund, att skapa en mönstergård och att i arbetets fullkomnade finna ett af de många uttrycken för sin sträfvan att göra lifvet till konst, att gifva äfven det hvardagliga allt skönare former.

Men äfven om man sett honom här i hans mannaålders hem, så blir det dock icke Gausdalens breda och bördiga landskap, hvilket synes mig som hans egentliga bakgrund. Denna är alltså jämt hans barndomsbygd, med de fintformade snöfjällen och de många fjordarna, som stiga och falla med världshafvets puls. Här, där det veka och vana finnes sida om sida med det stora och starka, här förstår man, i hvilken grad Björnson skildrat sig själf i dikten om Romsdalen och dess fjordar.

Huru helt kan man icke på honom själf tillämpa orden:

*En er fjorden midt i et slag,
En anden er han en solskins-dag
i høieste sommer,
når stille i strålende fryd han kommer
og alt, som har navn
bare han ser det, han tar det i favn*

— — — — —
*Å, for en glans! Å en fortryllelse
over hans åbne bøn om undskyldning
for hvad som var! Og uden omhyllelse
tilstår han alt*

Här uppe i hans barndomsbygd inser man bäst, att när Björn-
stjerne Björnsson en gång är borta, då skall man i Norge
omedelbart — men medelbart äfven i Sverige — erfara samma
skilnad i det andliga klimatet, som man skulle känna i det fy-
siska, ifall golfströmmen en gång vände sina varma vågor bort
från Norges kuster.

Molde i Juli 1902.

ELLEN KEY

UNDINEN

GAMLE Æventyr fortæller os om Undinen, som længter mod Menneskene, mod deres snilde og venlige Egenskaber, mod deres Hensynsfuldhed og Ømhed.

Men samme gamle Æventyr fortæller os om milde og venlige Mennesker, der længes bort fra Menneskenes Blidhed og Humanitet — bort og ud mod Havets Ubarmhjertighed og storladne Vælde, ud mod Undinens dybe Lidenskab og Hensynsløshed.

*

*

*

Bjørnstjerne Bjørnson har færdedes meget i den store Verden. Han har set Menneskenes Liv. Han har læst mere end de fleste. Han er aarvaagen, han har Blikket vendt mod alle Sider. Han skriver store, dybe Digterværker, han ynder samtidig at optage Kampen med en eller anden smidig Journalist om et aktuelt Dagens Spørgsmaal. Og under hans Pen blir det tørre Emne levende, det glitrer og gror op. Han ligner tidt den indiske Fakir. Han lægger en for Folkets Øine tør haard Kjærne i Jorden, men under hans Haand gror den op og bærer Blomster for de sammes Øine. Endnu oftere ligner han en stærk Smed. Og han slaar Slag med sin svære Hammer, saa en Gnistregn blir staaende i Luften som en Rune af, hvad han mente. Et Ord blir slynget Landene rundt, en Sætning stifter Uro, fordi den var saa spillevende med Bud til saameget i Tiden.

Han er ogsaa Kong Midas. Alt, hvad han rører ved, blir gyldent. Selv de Kapitler i hans Romaner, som foreskriver durable

Sundhedsregler mod Ungdommens slette Tilbøjeligheder. Handlede andre Bøger om sligt, vilde Bøgerne kjede, og de vilde synke. Men disse Kapitler hos Bjørnson, de flyder saamæn. De brister af Fylde, fordi Digteren, der skrev dem, var besat af disse Kapitlers Idé. De er for mig hele Malerier. Jeg ser en alvorlig omhyggelig Far, som advarer sine læsende Børn mod Ungdommens Lyster. Der er noget af gammel Testamente over dem.

*

*

*

Men hvad er det, som gir ham hans tunge Hammer, og hvad gir ham hans hulkende og hujende Panfløjte? Det er ikke hans Berejsthed og ikke hans Belæstthed og ikke hans Humanitet. Men det er netop Naturaanden hos ham, den skønne, lidenskabelige Undine, som lever paa Bunden af hans Sjæl.

Han hører til de faa, hos hvem endnu det store Instinkt rører sig. Han ejer Bjerger, Skyer, Hav. Kyklopens ene Øie. Saamange Ting ser han ikke; han gaar dem forbi. Saamange Ting tramper han paa, fordi de synes ham ringe.

Men han ser langt med sit Øie. Han ser tidt saa langt, at Folk, som tror, de ser sikrere end han, fordi de ser, hvad han ikke har Tid til at ænse, — de stirrer dumme og blinde paa ham, naar han raaber Varsko! for noget, der nærmer sig, og som han alt ser i Omrids. Men endnu ser de intet, og han maa løfte Haanden og pege og raabe Varsko ti Gange, før de endelig begynde at se og indregistrere og protokollere.

*

*

*

Men som før er sagt: Undinen, selv saa hensynsløs og lidenskabelig, længter mod Mildhed og Sympathi.

Og Bjørnstjerne Bjørnson, den stærke, gamle Seer, længes efter og tror paa den Tid, da evig Fred og Forsoning skal komme blandt Menneskene.

Alle stærke Folkeslags Himmelsyner mødes her. Tag dem alle, fra Oldtid til Nutid, fra Nord til Syd. De trænger til et Refugium, et Paradis — en Tro, en Fortrøstning: Gloserne

kan vælges efter Behag. Se selv den fjernboende Inder. Se, han stirrer mod den absolutteste Fred, hvor ikke engang Nerverne behøver at anstrænges ved Opfattelse af Freden. Han stirrer mod det stora Nirvana.

Undinen slaar tidt Vrag paa Luftens og Havets Uro, ser ikke engang, at netop denne Uro er Aarsag i, at Elementerne er evig friske og klare.

Bjørnson længter mod Freden blandt Menneskene. Vil neppe indrømme den store Rolle, som Strid og Had og Synd og Brøde spiller i Verden til Menneskenes Gavn. —

Nu vel — hvad han synes, maa han synes. Selve denne hans ubændige Trang til uafsladelig og af hele sit Væsen at synes og mene stempler ham som de hensynsløse Elementers Ætling. Det er godt, at vi har ham blandt os. Vi maa ikke se paa ham med sammenknebne Øine. Vi maa have Raad til at elske ham.

THOMAS P. KRAG

LIDT OM BJØRNSONS NUTIDSDRAMAER.

Ud af Norges natur, i dets skjønhed og mangeartede rigdom, er de gaaet frem, Norges store digtere. Saa vist som der er sammenhæng mellem landets natur og menneskenes aandelige beskaffenhed, saa vist finder vi det storartede og vilde, det venlige og smilende, som naturen har frembragt, igjen i de verker, som menneskelig aand har skabt. Hver har sit omraade. Der er høifjeldsnaturen med de store, stille vidder, høie tinder, dystre og enkle farver, ædle linjer. Aldrig eier dalen saadan stilhed, saadan luft. Kanske du synes, der er ensformigt; kanske du hører til dem, som ikke formaar at leve længe paa høiden. Men altid vil du drages tilbage til høifjeldet; du længes tilbage til stemningen, til i den at finde form for de uudsigelige tanker, som rørte op i din sjæl. Og kun den, som har levet paa høifjeldet, kan rigtig føle sammenhængen mellem Henrik Ibsens digtning og Norges høifjeldsnatur.

Fra gammel tid har normændene elsket sjøen. Deilig er den med mørkeblaa, toppede bølger en solblank sommerdag, deilig naar den ligger perlemorsblank i taagen, eller slaar med hushøie bølger og river baader og nøst med sig, deilig men dødsens trist, naar den i mørketiden i Nordland ruller sort og blytung ind over fjæren og smelter sneen, der lyser lidt op i mørket. Der er gru ved sjøen i mørketiden; der er noget, som lurer paa menneskene derude. Ingen kan rigtig forstaa Jonas Lies omskiftelige digtning, som ikke er fortrolig med sjøen baade i syd og i nord.

Men Norge har ikke bare høifjeld og sjø. Det har ogsaa

grønne dale med fossende elv paa bunden, brede bygder med kløverenge og glinsende kornagre, med gaarde strøet omkring, hvor menneskeligt arbeide gjøres, hvor slegten lever sit menneskeliv i glæde og i sorg. Der er partier af Norge, hvor du kan finde alt forenet: de høie tinder, den salte sjø, de smilende landskaber med kirker og menneskelige boliger. Og Bjørnsens digtning ligner intet saa meget som hans egen deilige Romsdal. Der har du »Kongen« og de andre storartede tinder, hvor der er høifjeldsluft og den vide udsigt. Og havet har du og fjorden og alt det liv, den gir. Men der er ikke ved siden af ensomt og trist. Romsdalen har byer og gaarde med liv og travlhed — og blomster, en overflødighed af blomster. Aldrig har jeg seet en saadan mængde hvide roser som i Romsdalen, fløielsbløde og fine som en koselig barnekind.

Det er det mest karakteristiske ved Bjørnsens digtning, forekommer det mig, at den i sig forener alt. Det, som menneskene higer efter og længes imod og kun finder paa høiden og i ensomheden. Og det mystiske og uforklarede, som lever i det uudgrundelige dyb i os selv og i livet om os. Men det lar han komme sparsomt frem. Der er fare ved at fordybe sig for meget i det, det forliges ikke godt med et sundt, virksomt, muntert menneskeliv. For dette er Bjørnsens ideal. Et fuldt, rigt menneskeliv for hvert enkelt menneske, i ren luft, i skjønhed, arbeidsomhed, godhed og kjærlighed — det er maalet. Mod dette arbeider han som forfatter i sine verker; for dette maal lægger han som politiker hele sin personlighed ind i dagens strid; for dette maal er han i stilhed ligeoverfor den enkelte en utrættelig hjælpsom, mild og overbærende sjælesørger. For dette maal er det, at han gir det ene kraftige indlæg for aandsfrihed efter det andet. Thi frihed er grundbetingelsen, uden den kan der ikke leves et lykkeligt menneskeliv.

*

*

*

Bjørnson kunde godt som motto over sin digtning ha sat det Goethe'ske ord: Ich schreibe nicht Euch zu gefallen; Ihr

sollit was lernen. Alle problemer, som i et halvt aarhundrede har bevæget nordiske menneskers sind, alle tanker, vi har tumlet med og ikke kunnet finde ord for, har han optat i sig, klaret og sat frem som digtning til beundring eller til forargelse — men altid til berigelse, til vækst. Det er det merkelige ved Bjørnsons digtning, at den ikke svækkes, fordi digteren ældes, men at den blir altid rigere, altid større. Og ligesom ethvert aandelig bevæget menneske mere og mere løfter sine tanker fra jorden, saaledes blir ogsaa hans digtnings tinder altid høiere og mere himmelstræbende; men paa samme tid raaber han til os: vogt dig! gaa ikke ud i det grænseløse, det sprænger, det dræber. Husk, det er dit liv paa jorden, du er sat til at leve; ligesom jorden finder sin vei midt i det grænseløse, saa ogsaa du, livet skal gaa i sin bane som jorden i sin. Overvinde mismodet og fortvilelsen, gjøre folk friske og glade, det er det høieste paa jorden. Den lyse dag over os, naturens evige sundhed og skønhed siger os det.

Bjørnsons nutidsdramaer begyndte med »De Nygifte«. I intet af sine dramaer er han saa lidet original, saa lidet norsk. Man skulde næsten tro, at emnet var inspireret af de engelske misseromaner i 60 aarene, hvor det uopslidelig interessante tema, en ung piges (eller hustrus) opvaagnen til kjærlighed, er varieret i det uendelige. Denne unge pigeskikkelse, denne romantikens blomst, skabt af digteres fantasi sammen med et lidet gran virkelighed, sammensat af en uhyre dosis illusion med et gran sandhed, vil aldrig mere kunne udfolde sig i litteraturen. Mange kvinder, for hvem hun gjennem ungdommen var idealet, kan sørge over den elskelige afdøde, men af den uforstaaende forundring, hvormed nutidens unge piger ser paa hende, forstaar vi bedst, hvor lidet aktuel hun er. Den sandhed, som med eller uden romantik blir staaende til alle tider, at et barn ikke kan elske, og den moral, som deraf burde drages, at en mand bør la et barn være i fred, behøvede ikke en hel litteratur for at indprentes.

Kjendes vi ikke rigtig ved Axel og Laura som specifik norske,

saa er Harald Rein og Gjertrud, Evje og alle de andre personer i Redaktøren desto mere velkjendte. Det gik paa livet løst den gang i norsk politik og norsk journalistik; enhver, som har levet livet med i tiden, kan bevidne det. Det gjaldt at gjøre sig haard; ellers kunde man ta sin død af behandlingen. Idealet: »at bli en blank staaletang med to spidser, en pennespids og en kaardespids«, naaede de færreste — »det germanske sind duer ikke til det«. Men mangen en Harald Rein havde ikke kunnet komme gjennem striden uden at ta skade paa sin sjæl, hvis han ikke havde havt en troende Gjertrud ved sin side.

Gjertrud er grebet lige ud af livet, af de norske forhold i 70 aarene. Hun hører til en slegt, »som prøver at løfte paa sværere opgaver og ta større ansvar, end den gamle gjorde«. Og disse unge piger kunde løfte sværere opgaver. De var opdraget i romantikens religiøsitet, havde optat den i et alvorligt sind, ladet den gennemtrænge deres hele væsen og danne deres karakter, saa den var blet en kraft til at leve paa, til at forme livet efter. Den unge piges begeistring er saa sand, hendes tro saa stærk, at hun gjør mere for sagen end ti gode talere. Hun følger ham ind i salen, og da der ikke er en eneste plads igjen, saa sætter hun sig op blandt komiteen og ser paa ham med et par troende blaa øine, som var der ikke noget andet menneske tilstede. Hun kunde dø for sin tro, og derfor vakte den andres.

Om Svava i »En Hanske« vil mange si, at hun lige saa lidt som Laura i »De Nygifte« er grebet ud af virkeligheden, at hun kun er Bjørnsons tanke og idé legemliggjort. Men forskellen er alligevel stor. Det er kanske saa, at det norske samfund ikke endnu havde kunnet opvise nogen Svava, vi ved jo, at ingen kvinde endnu havde kastet hansken. Men Bjørnsons Svavaskikkelse var udtrykket for al den dumpe indignation, de uklare tanker, som i de aar rørte sig i alle kvinder, der havde begyndt at tænke og se sig om. Digteren har bare føiet brudstykkerne sammen, sat paa spidsen, overdrevet, fremstillet en klarere, mere bevidst, mere rank kvinde, end samfundet og livet

dengang kunde ha fremvist. Derfor følte mange norske kvinder En Hanske som en befrielse.

Den vakte et voldsomt røre. Dumheden og raaheden var vittig, de mandlige og kvindelige spidsborgere uhyre forargede og uhyre fornuftige. Men da røret lagde sig, blev folk efterhaanden var, at en ny sandhed havde holdt sit indtog og fordrevet den gamle fra høisædet. Den gamle sandhed havde lydt: Kvinden skylder manden baade sin fortid og sin fremtid; men manden skylder kvinden bare sin fremtid. Den nye sandhed lød: Manden og kvinden skylder hinanden baade sin fortid og sin fremtid for sin egen livslykkes og for slegtens skyld.

Og for sin egen livslykkes og for slegtens skyld er det umuligt, at Svava nogensinde kan opgive sin fordring. Det maa staa fast, hvad hun sagde: Jeg vil gaa tryk ind i det hellige egteskab og sætte mig ved fædrelandets arne og opdrage barn for min mands aasyn. Men han skal være ærbar som jeg, for ellers pletter han mit barns hode, naar han kysser det, og vanærer mig.

Og Alf har lært meget, og der er mange tegn paa, at han har begyndt at stille de samme fordringer til sig selv, som Svava stiller til ham. Men ogsaa Svava har lært noget. I sin selvsikre uvidenhed om livet og livets forhold troede hun virkelig engang, at man kunde dele renhed og urenhed, skyldløshed og brøde mellem kjønnene med et saa lige skaar, at ikke engang en sammenligning mellem dem var mulig. Hun kjendte ikke hverken frøken Tang ellers mrs. North, og trods sine barnehaver og hvad hun ved dem kom ind i, anede hun næppe tilværelsen af hele den kvindeverden, for hvem mrs. North var representant. Nu har hun set, erfaret og forstaaet, og forstaaelse gir ydmyghed og tolerance. Og det er ikke bare forholdet til Alf, som skal ordnes, det er ogsaa forholdet til faren. Hendes hjerte er blet blødere ogsaa ligeoverfor ham. Desuden — hvad vil hun gjøre med Riis? Ta ham høitidelig nytter ikke — alt preller af paa Riis. Og hun kan ikke la være at smile, naar han siger: Hvad os mandfolk angaar, saa — har jo ogsaa vi vore

feil; men vi er igrunden ganske morsomme. Det blev skam kjedeligt uden os.

Hvad er »Kongen«? En appel, et skrig fra en fyrste, som vil ud af den unatur, hvori han er opdraget, som vil ha lov til at være menneske, til ligesom enhver anden borger at ha et hjem, det kosteligste, et samfund har skabt. En kvindes foragt har skræmt ham op af hans uværdige liv, vakt ham til længsel og til beslutning. Og aandeskarene, som følger menneskenes færd paa jorden, jubler over seieren, som er vunden, over den nye sjæl, de eier. Hende, som stred, hjælper de, lægger sin magt til hendes, og hun føler den mægtige stemme, den større kraft i sit indre. Men til gnisten, som fra hendes angst fængede i hans sjæl, vil aanderne puste, indtil ilden flammer og svider — indtil han lider til vanvid — da vil han bli lydhør og fornemme aandernes dybe stemme. Og vi ser, hvorledes han gennem lidelsen blir klar og freidig, og hvorledes han vinder hendes tillid. Sammen skal de udføre det store verk. Men aanderne ved, at han ikke vil naa frem. Han har ikke kraften — forfædrene har røvet ham den, har slappet hans vilje, tat farve og kraft fra blomsten. Men heller ikke Clara har styrke nok. Han har engang karakteriseret hende saaledes: »Jeg skal forklare, hvordan du er. Nogle er saa uhyre aandigere, finere end andre; deres hud er hundre gange nænsommere. Det er dette, som ligner svaghed. Men just disse drar kraft til sig af dybere lag med tusinde fine rodtraade. De staar ofte med frisk krone, naar de andre tørker. De bøier sig med smidig styrke, naar de andre knækker. Saadan er du!« Det viser sig, at han ikke havde ret. Hun havde ikke denne smidighed, spændingen var for sterk. De fine rodtraade brast, og han mistede hende. Og da han saa ogsaa mister Gran, vennen, da er han færdig. Alene at ta kampen op, at gaa martyrveien, det orker han ikke, han, blandingen af begeistring og blaserthed; skud af udlevede slegter kommer ikke saa høit. Til konger duer de ikke. Og til reformatorer —?!

Romsdalen har foruden »Kongen« en tinde, som heder »Dronningen«. Bjørnson har kaldt sin »Leonarda«.

En dronning er hun, den stolteste og ædlest kvindeskikkelse, vor literatur eier, med livets egen sandhed, forstaaet og fremstillet af en stor digter, ikke skabt af en digters fantasi, ikke dannet eller tillempet efter en handlings behov. Dronninggod er hun; moderlighed er hendes væsen. Ikke den svage, feige kjærlighed, som bøier af og gaar omveie. Klar og ren vælder den modige og kraftige kjærligheds strøm ud af hendes moderhjerter og velsigner og frugtbargjør alt omkring hende. Alle i hendes omgivelser kommer ind under hendes indflydelse. Aagot er hendes skabning, paa hende, sit barn, har hun sat sit eget præg. »Aagot er en ny sort menneske, sundheden selv, livets egen røst i rent betagende skjønhed«. »Fri, selvstændig, som pigerne i min tid«, siger oldemor. For Hagbart gjør Leonarda det meste, det ene menneske kan gjøre for det andet. Hun løser og befrier hans væsen, hun sætter alle kræfter i ham i bevægelse. Han føler hver dag, hvorledes han vokser, hvorledes han finder sig selv. Intet under, at han gaar i en henrykkelsens rus. Biskoppen overvinder hun ved sin godheds og sanddruheds magt. Han »beklager, at han ikke før havde lært hende at kjende, da kunde meget været anderledes«. Rosen forsøger hun at hjælpe, skjønt hun ved, at han er uforbederlig. Fuldmægtigen revser hun for hans forsømmelighed, men straks, hun ser, han er ulykkelig, tilgir hun ham og tar sig af ham. Lykken bydes hende, for første gang i hendes liv. »Er der lykke paa jorden, saa er det at tages, tanke for tanke, over i en uendelig forstaaelse«. Og hun har et øieblik jubel. Et øieblik tror hun, at Aagot ikke elsker ham. Men da hun ser, at den unge pige ikke har forstaaet noget, ikke opdaget noget, men at hun med hele sit unge pigehjerte hænger fast ved den mand, som engang har sagt, at han elskede hende, saa er jubelen over. Lykkeatmosfæren er ikke for hende, hun træder straks tilbage i det selvfornegtelsens og forsagelsens luftlag, hvor en mor hører hjemme. Hun ofrer sig for sit barn, det barn, som ikke engang er hendes barn.

Hun ordner alt, forat de to unge skal bli lykkelige, og saa reiser hun ud i verden, fattig, værre end alene. »Dette er vist mere, end nogen af os kunde gjort«, siger biskoppen. Hun svarer: »Det kommer bare an paa, hvor høit man elsker.«

Hun forsvinder af deres kreds, men hun vil efterlade dem noget af sit væsen. Det præg, hun har sat paa dem, vil de beholde, hendes aand vil bli ved at virke i dem til deres sidste stund. Og ikke alene i dem — i deres børn og i deres børn efter dem igen — det er miskundheden i de tusinde led.

»Er der lykke paa jorden, saa er det at tages, tanke for tanke, over i en uendelig forstaaelse.« Det kunde ha været teksten for Paul Langes og Tora Parsbergs forhold. Men en ond verden vilde det anderledes.

Stykket er en kamp. Paa den ene side raaheden i det bare halvt civiliserte samfund, politikens fanatisme og brutalitet. Hør, hvorledes de taler, vilddyrene, de som er fra før vikingetiden. Her er en stemme fra høire: »Ulvehylene hørte jeg i min barndom deroppe i fjeldene, især om natten. Da var det, som den gamle hjemløse norske aand ropte indover vor søvn! Den ropte klagende, truende: du syvsover, jeg gir dig aldrig mere fred! Op skal du! myrde skal du! Det veke, usunde skal du myrde! Det, som nu har hjemstavnsret i Norge. Du skal myrde det kvindesvage føleri og frihedsbumlerne« — Og her er en stemme fra venstre: »De er ikke hele mennesker, disse andre. Bare halve mennesker er de, eller mindre endda. De hele mennesker, de er foran, de stormer paa, de erobrer for slegten. Men disse, usselryggene, sentimentalisterne, de orker ikke det; de sakker agterud og blir hos de svagfødte, hos stymperne, de udbrugte, — og hos kvindfolkene! Og steller og tukler med dem! Og vil ha os alle did for at gjøre det samme. Bagover vil de ha os. Deres tanker er sygestuens tanker, og deres program: Naar kommer krøblingernes tid? Slige skal være med i politiken? Sætte kurs for slægten? I politiken, der skulde brøle af sund brunst som en stud? Til helvede med skrapet!«

Paa den anden side en kvinde, klog, sterk, kjærlig. Ikke af

dem, som sover, spiser og holder udstilling paa sig selv. En af dem, i hvem racens instinkt er stærkest. Og racens instinkt er civilisation, kultur, retfærdighed, fremgang. Af dem, som hidtil ventede og længtes efter fremtiden i stilhed, ofte i taarer, ventede, som statuen i marmoret. Men som nu begynder at træde frem af rækken og sige til foregangsmændene: Tag mig med! Dine idealer er vore evige! Med dig for dem! — Hun har altid havt lyst til det umulige, Tora Parsberg, og nu kjæmper hun alene om den, hun elsker, mod hele samfundet.

Kampens gjenstand er Paul Lange, indsatsen er hans liv.

Paul Lange er en af de bedste, vi har, siger Arne Kraft. En af dem, som har videst omsyn og har udrettet mest. Storhjertet som ingen anden, klog, hensynsfuld. Men han er af de naive, som ikke formaar at skjule sine svagheder, og der er intet, den hjerteløse sladder hoverer saa over som over den slags naivetet. Han er nærtagende, finhudet, som de maa være, der skal opdage, at andre har det ondt. Det er saadanne, menneskekjærligheden udvælger; den gaar rundt og føler paa hænderne, om huden er nænsom nok. De betroes initiativerne, de, som har dem. De som uret krænked dybest. De, som af egen lidelse lærte respekt for ulykken. Det er for det, som er svagt i dig og nu gjør dig saa ulykkelig, at jeg knæler, siger Tora Parsberg; i sin inderste grund er det det bedste, du har. Saa nærtagende og finhudet maa de være, som skal opdage, at andre har det ondt, og at her er fare. Saa rædde, saa skrøbelige i sig selv maa de være. De svage kar udvælges, ikke jernkjedlerne, for at bære lægedom frem. Saa lidet selvisk tunge maa de være, og da er de ofte svage.

Et saadant ædelt kar blandt jernkjedlerne, en civiliseret, sensibel mand blandt vildddyrene — vi ved, hvorledes det maatte ende. Han har lidt for meget, der er ikke det sted paa ham, som ikke har et saar efter slagene, han føler det, som om han laa i gadens søle, og menneskene spyttede og sparkede til ham. Han har før været selvmordet nær og har reist sig igjen. Nu er han paa bunden af sine kræfter.

En kvinde med sin kjærlighed, sin klogskab, sin uendelige

medfølelse og forstaaelse alene mod raaheden i samfundet, vild-dyret i politiken, lidelsens demoralisation i ham.

Fremtidens kulturhistorikere vil kanske mene, at dette billede af norsk politik i sidste halvdel af 19de aarhundrede er overdrevet i sine farver. Der er flere end Tora Parsberg, som kunde gi vidnesbyrd. Alle de, som saa sine kjære paaløiet en karakter, der ikke var deres, hadet for, hvad de vilde udrette for sit land, forfulgt af venner og fiender for løsrevne ord, der toges ud af sin sammenhæng og derved fik en anden betydning. Det var ikke saa merkeligt, om der var kvinder, som af og til har syntes, at det norske samfund i det 19de aarhundrede havde en vis lighed med et samfund af vilddyr.

*

*

*

Bjørnson ser med venlighed og tillid, men nøgternt, sundt og sandt paa kvinderne. Ingen digter har en sterkere tro paa, at kvindeslegten vil arbeide sig op af al fornedrelse. Husk hans dejlige appel til kvinderne i »Lyset«. Men fordi han foretrækker det sunde for det syge, derfor har han ikke havt synderlig lyst til at behandle det abnorme i sin digtning. I hele hans store galleri af levende og sande kvindeskikkelser findes neppe hverken nogen Griseldis eller nogen Kleopatratype. Den kvinde, som — meningsløst og modstandsløst — lar sig mishandle af mænd, og den kvinde, som mishandler, forgifter, ødelægger mænd, disse to typer, der til alle tider har været mandfolkeagtige mænds største beundring og sunde kvinders største forargelse, har Bjørnson mere end andre store digtere ladet ligge. Det eneste, man ogsaa burde sige om dem, er, at den første slags skulde under lægebehandling og den anden paa tugthuset. Flere af Shakespeares kvindeskikkelser — jeg vil ikke nævne navne for ikke at forarge — Kleists Käthchen von Heilbronn, Tennysons Enid og mange andre — lad psykiatrien ta sig af dem, normale mennesker er de ikke. Bjørnson har ikke begaaet nogen saadan. Og naar han vil, at vi skal betragte Lydia som en kvindelig vampyr, saa siger vi, at for os staar hun ikke som nogen

Kleopatratype. Lydia lider og længes, og ved lidelsen og længselen skiller hun sig ud fra hundyrenes klasse og blir et menneske, et feilende, ureflekteret, forkommet menneske. Hvor kan han forlange, at vi skal fordømme Lydia, medens hendes »hjerreskjærende skrig« lyder i vore øren. Det er, som hun ser paa os med store bedrøvede øine og siger: Fordømmer du mig ogsaa?

Bjørnson synes ikke om, at Lydia staar for os som mere menneskelig, end han har ment. Bjørnson maa ikke ta mig det ilde op, men det skulde ikke komme af, at digteren og psykologen ham uafvidende har faaet overtaget over moralisten? Et rendyrket eksemplar af den kvindelige vampyr findes neppe i virkeligheden. Og kanske det menneskelige og lidende hos Lydia, som frier hende fra at være en Kleopatratype, for os gjør hende mere sand og virkelig, selv om vi hører, at Bjørnson har tat det med uden at vide og ville det. Kanske det, at han har gjort dette, har sin dybeste grund i mennesket Bjørnson. For det er vel ikke for ingenting, at vi bestandig i »Over Ævne« synes at høre Bjørnsons egen stemme gennem Sangs repliker, Sang, som »altid saa det gode hos menneskene«.

RAGNA NIELSEN
f. Ullmann.

OM BJØRNSONS »DIGTE OG SANGE«

BIDRAG TIL EN KARAKTERISTIK

N AAR man aabner Bogen, er det, som om man aabnede for lutter Melodier, saa ivrigt har Komponisterne bemægtiget sig disse Vers. Det volder næsten Besvær at trænge gennem dette Mylder af Toner. Man nynner uvilkaarligt, medens Blad efter Blad vendes

Og Ræven laa under Birkerod — —

Undrer mig paa, hvad jeg faar at se — —

Ingerid Sletten af Sillegjord — — —

lutter syngende Ord; saa kommer den stærke, knappe Melodi

Ja, vi elsker dette Landet —,

saa svulmer Rytmen, det bliver stille, og i Stilheden løfter Sangen sig som en stor Bølge under den høje Himmel

Brede Sejl over Nordsjø gaar —.

Men disse Melodier er kun inspirerede af Bjørnson; det er andre, som udefra har ladet dem strømme ind over Ordene. Disse Ord har deres egen Melodi, deres egen Samklang, som bærer Bjørnsons Længsel og Harme, hans Haab og Smærte. Et Øjeblik kæmper de to Melodier, men man skal lytte den stærkeste af dem igennem. Den stærkeste Melodi er Bjørnsons, thi der er noget i den, som binder alle Digtene til hinanden i den Rytme, der er Digterens og ingen andens.

I

»Digte og Sange«, Bjørnsons eneste Digtsamling, er en lille Bog, der i de Samlede Værker kun fylder 200 Sider. Det forekommer En underligt, fordi Bjørnson saa ofte er blevet kaldt Lyriker — baade af dem, der følte sig grebet af hans Ord, og af dem, for hvem de kom ubelejligt. Det er et gammelt Fif, som med Held anvendes af de faglærte Politikere mod dem, der staar udenfor Udvalgsværelserne og Vinduesfordybningerne. Naar man har sagt »Lyrik« om Raabet derudefra, har man smækket Skoderne for og drejet Nøglen om i Laasen. Og i Halvmørket skyder Politiken saa atter sine blege Skud. Lyriker er Bjørnson blevet kaldt mest af Fejghed, fordi han brød ind.

Forsaaavidt kan Benævnelsen være rigtig. Men Lyriker i den Forstand, at han halvt ubevidst og uoverlagt har spredt Vers omkring sig, har han aldrig været.

Derfor er hans Produktion i det Hele taget meget mindre, end man efter en overfladisk Betragtning af hans Naturel kunde vente. Han har baaret Idéen til Værker i sig, længe før han udformede dem, og han digter først, naar han er færdig til Handling med det samme. Før de rige Produktionsaar i Bjørnsons Liv findes Pauser, hvis Rigdom ikke er mindre.

Derfor gaar han i sine Værker saa lige løs paa sin Tendens, og derfor tager han ogsaa gjerne mod en Kamp, for hvad han digtede. Thi det hænger nøje sammen med den »Sag«, for hvilken han i Øjeblikket strider; han kan ikke være som den Fornemme, der lader sin Poesi tale for sig selv. Thi taler han i Poesien, taler han ogsaa paa andre Kanter. I Digtet »Godt Mod« har Bjørnson givet den fuldstændigste Karakteristik af sin Digtning's Forhold til det Liv, han lever:

Jeg levede mer, end jeg sang;
jeg Tanker, Harm og Jubel slang
omkring mig, hvor jeg gæsted;
at være, hvor det netop galdt,
det var mig næsten mer end alt,
som ved min Pen blev fæstet.

Al sandt og stærkt har Voksested
og kanske ogsaa Evighed,

om Sværten ej det fanger.
 Og han, som tænker mindst derpaa,
 men tør i Livets Slingring staa,
 blir bedste Folkesanger.

Man vil derfor aldrig hos Bjørnson finde den Bredde, der tyder paa, at Digteren, medens han sad bøjet over sit Værk, følte Handlekraften og Inspirationen skabes af alle de straalende Sætninger og stærke Ord, der kommer under hans Pen. Bjørnson »skriver sig ikke op«, han er tværtimod, allerede naar han begynder at skrive, saa optaget, saa fyldt af Stemning, at han næsten har svært ved at faa Ordene frem.

De snubler over hinanden, Forbindelsen imellem dem er ugrammatikalsk, eller de staar ved Siden af hinanden helt uden Forbindelse. I Sangen til Norge

Ja vi elsker dette Landet,

er dette *Ja* den længe opsparede Damp, der slippes ud. Et lignende Pres findes i det langt senere Digt »Norge, Norge«:

Norge, Norge,
 blaanende op af det graagrønne Hav,
 Øer omkring som Fugleunger,
 Fjorde i Tunger
 indover did, som det stilner af.
 Elve, Dale
 følges fra Fjældene, Skovaas og Li
 langelig efter. Straks som det letter,
 Søer og Sletter,
 Helligdagsfreden med Tempel i.
 Norge, Norge,
 Hytter og Hus og ingen Borge,
 blidt eller haardt,
 du er vort, du er vort,
 du er Fremtidens Land.

I Sangens korte Rytme og bratte Fald staar hvert Ord med sin egen Klangvirkning, er i og for sig et Digt, fordi der i Digterens Tanker ligger en Verden eller i hvert Tilfælde en ganske bestemt Del af Verden bag det.

Denne Korthed har selvfølgelig sin kraftigste Rod i Bjørnsens Naturel og Afstamning, den skal have sit Sidestykke hos nor-

ske Bønder. Men den har uden Tvivl faaet Mod og er vaagnet til Selverkendelse ved Paavirkning af Sagaerne og af Skjaldenes Kvad.

At Bjørnson med Lethed maatte kunne tumle Bogstavrim og den korte Strofe var givet:

Falden for Snigmord
Skytten fra Svolder,
Løven som sprang over
Lyrskog-Heden.

Sligt gik saa let som Fod i Hose, og denne Korthed var hverken ny eller interessant. Men der er en anden Korthed i Skjaldekvadene, som de Digtere, der genskrev den gamle Poesi, oftest har ladet ligge eller gengivet uden Fynd — rimeligvis fordi saa faa af dem kunde Oldnordisk nok til at forstaa det, der ikke kunde gengives i Oversættelse. Det er Kenningerne. Hvis man vil tale om Poesi i Skjaldekvadene, maa den søges dér, og den er der ogsaa.

Kenningerne, Omskrivningen af Prosaordet til Ord, der samlede kalder et Billede frem for Tilhørerne, findes selvfølgelig i al Poesi, men aldrig i saadan Udstrækning og med saadan Korthed som hos Skjaldene (jfr. F. Jónsson: Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie I). Digtet bliver her klemmt mellem Skjolde. Den lyriske Dvælen i Billedet eller Beskrivelsen findes ikke, i Stedet for antyder Digteren ved et Par Ord, hvilken Vej hans Tanke fulgte. Det laa i Formen. Den tvang Digterne til Fortætning, og den tvang Tilhørerne til af deres Fantasi at lægge det manglende til. Digteren kunde sige »Kampfisken boltrede sig i Blodbølgerne« — Tilhørerne saa for sig det blanke Sværd, der glimtede iblandt Krigerne, forsvandt, glimtede frem igen.

Denne Samhørighed mellem Digter og Tilhører, der leder Tanken hen paa de primitive Tider, hvor Poesien ikke skulde brøle sig Ørenlyd til, men hvor der blev tyst omkring den, fordi den ikke var Hverdagssag, denne trygge Overbevisning hos Digteren om, at han gjerne kan springe Mellemleddene

over, den genfindes i Bjørnsons Poesi ikke som Kenninger, men som en Korthed, der paakalder den største Agtpaagivenhed. Denne Korthed virker som et Lyn, der vækker og oplyser paa samme Tid. Meget af Nationalsangen og Agitationssangen Kraft beror just paa dette. I Sangen til Norge ligger der Aarhundreder mellem de to Slutningslinjer:

du er vort, du er vort,
du er Fremtidens Land,

Forbindelsen er tilsyneladende ulogisk, men for Bjørnson, som digtede Linjen, og for den begejstrede Skare, der synger den, dannes Forbindelsen ved et stort, udigtet Kvad, hvis Skønhed er dem klar. I den skønne Sang ved Folketoget til Welhaven kaster paa samme Vis den Poesi, der findes mellem Linjerne, forøget Glød over den, som er i dem.

Men ogsaa i den Del af Bjørnsons Poesi, som ikke henvender sig til Skarerne, findes denne Korthed, der beror paa Rigdom. I Digtet ved J. L. Heibergs Død sammentrænges i fire Linjer Fru Heibergs Liv, fra hun var Barn, indtil hun stod ved sin Mands Dødsleje:

Hun som Barn gik udenfore,
saa med Undren over Gærdet;
nu den store, tunge Taare
takker for, at hun kom ind.

Og i Sangen til Å. O. Vinje ved hans Hustrus Grav jager Begivenhederne susende forbi:

Der triner Gæster i din Gaard,
alt mens i Smil du skriver.
De kommer stilt og stilt de gaar,
du næppe var dem bliver.
Da uden Ord
de atter fór,
dit Barn laa graadfuldt uden Mor,
og du sad uden Mage.

Til disse Sætningsforbindelser svarer Ordene. Stundom er det, som om Bjørnson har svært ved at hugge Ordene ud af Sprogmaterialiet, man synes at høre Hammerslagene, men i Vir-

keligheden er det ikke Anstrængelsen, man hører — som hos Wergeland —, det er det naturlige, tunge Fald af Ord, der vejer ved deres Stemningskraft.

Atter her er der Tale om noget, der kun er delvis bevidst. Selvfølgelig, naar Bjørnson skriver:

Bønder sine Øxer brynte,

saa er denne Ordvirkning, denne skrattende Lyd fremkaldt ganske bevidst, men ofte vil man ved at opløse store Digteres Vers finde Klange og Virkninger, der ikke forud beregnedes.

Goethe har omtalt denne ubevidste Virksomhed i Anledning af Rytmen. Han sagde til Eckermann: »Der Takt kommt aus der poetischen Stimmung wie unbewusst. Wollte man darüber denken, wenn man ein Gedicht macht, man würde verrückt und brächte nichts Gescheites zu Stande.«

Netop derved opstaar de forskellige Digteres metriske Ejenommeligheder, der giver Metrikerne saa surt et Slid, og Ordvalget, der for Læseren synes saa beregnet, fordi det fremkalder netop den ønskede Virkning, lyder den samme Lov. Ordet skabes uvilkaarligt af Stemning og Tanke og bærer herved det rent umiddelbare Vidnesbyrd om det Pres, hvorunder Digteren skrev. Naar Flaubert Dage igennem jagede efter det rigtige Ord, var det i Virkeligheden Stemningen, han ikke kunde finde — han, som skabte sine Værker i Trods mod sig selv.

Ganske særlig skønt er Ordvalget i Bjørnsens Digt »Havet«, optaget i »Digte og Sange« fra »Arnljot Gelline«. Man kan trygt sige, at saadan vælges ikke Ord, de skabes, langsomt, tungt, under et uhyre Pres.

Det lønner sig derfor i dobbelt Grad at studere Vellyden i Digtet, hvor svært det end er at opløse disse Linjer, der fletter sig sammen, vugges imod hinanden, taarnes op og risler ned, svært navnlig for den, der just ved Læsningen af dette Digt første Gang fornam den Vellyst, den forbavsede Glæde, den Uro, som Poesien fremkalder, naar den pludselig aabenbarer sig for et modtageligt Sind.

Læser man Digtet højt, lettes og tynges Aandedrættet, som

Digterens Bryst har bølget op og ned, medens han frembragte det. F. Eks.:

Med Vægt af fjældtunge Taagebanker —

fjældtunge staar stejlt og isoleret midt i Linjen, og man maa drage Aande dybt efter *af* for at sige det næste *f*,

det vandrer evig sig selv imøde —

Stemmen glider let hen over de lyse Vokaler,

jeg slider Timer ifra din Rovlyst,
mens frem jeg skær under Vredesbrynet,

hvert Ord løfter Røsten og r'erne ruller som Bølger over Grus —

saa kommer Dagen, og Modet springer
i lange Buer med Lys og Hvælving,

disse Buer, man ikke blot ser og hører dem, det er, som har de enkelte Ord Spændkraften i sig. Dette Digt er Musik om Havet, »Musikken omkring Livet, som Havet omkring Landet«, som der staar i »Laboremus«, hvor Musiken og Havet karakteriseres saa skønt, som kun den formaar det, der har skrevet »Arnljots Længsel«. —

Saaledes er altsaa Bjørnsons Form: kort, stærk, aldrig lyrisk udflydende eller forberedende. Den tvinger til Meddelagtighed. Denne Udtryksmaade vækker og ægger, fordi den er udenfor alle Love og ved sin Knaphed gør Tilegnelsen svær. Den egner sig kun for den, der sjældent tager den i Brug, men som, naar han saa benytter den, ikke gør det uden at stille de største Krav til sig selv og mene, at han har Ret til at fordre det samme af andre.

II

Af det foregaaende vil det allerede være fremgaaet, af hvad Art Indholdet er. Naar man først har forsøgt at skildre Formen hos Bjørnson, har man med det samme karakteriseret Indholdet. Jo større Emnerne er, jo bedre vil de passe til den stærke Form, som Digterens Natur har beredt dem.

I Digtet »En Sangers Kald« vedkender Bjørnson sig aabent,

at han i sin Digtning stræber ud over de Grænser, der er den daglige Virkens.

En Sangers Kald Profetens er,
og helst i Nøds og Fødselstider,
hvor den, som strider og som lider,
hans Tro gir Idealets Skær.

Han vil da vælge de Emner, der vejer tungest. Den lyriske Smægten, Lyriken for Lyrikens Skyld kan han aldrig dyrke. Har han skrevet paa Vers til Venner, var det altid i alvorlige Øjeblikke, og skrev han til Fjender, da var det altid Opgør, bag hvilke de store Spørgsmaal brødes.

Men af de store Emner er der ikke mange. Den Digter, som ikke giver Øjeblikkets Stemning Luft, en Solnedgangs Skønhed, Fuglens Flugt, en Kvindes skiftende Ynder, den, for hvem den lyriske Konversation er umulig, han vil kun frembringe en lille, tæt sammenhængende Produktion.

Fædrelandssange, nogen religiøs Digtning fra Tiden før 1870, politiske Digte, liden Festlyrik, Digte ved Venners Bryllup eller Død, faa Naturskildringer og nogle Kærlighedsdigte, det er Indholdet af »Digte og Sange«.

Af Digte, der blot beskriver, findes ingen. Naar Bjørnson staar overfor Naturen, naar han sejler forbi Fjældene eller drager med Sangertog gennem Bygderne, da løfter Indtrykkene hans Tanker mod Fortid og Fremtid, eller ogsaa anspændes hans Vilje til Øjeblikkets Krav.

Jeg staar og ser — og blir aldrig færdig.
De største Tanker fra Liv og Sagn
strømmer mod Synet, prøver ihærdig
Indtrykkets Storhed at favne, maale.

Den rene Hensmælden i Naturen, den Vegheds- og Lykkefølelse, blandet med bløde Længsler, der præger de fleste danske Lyrikeres Hyldest til dansk Natur, kender Bjørnson ikke.

Giv dig hen,
da skal du spore,
at man blir *større* iblandt de store.

Her er Formaalet. Derfor kan han noksaa meget hige over Fjældene, elske de aabne Vande, vælge April — hans Natursans er født af Vinteren og af Fjældenes høje Luft, hans Syn maa kæmpe sig frem fra Bjærgtop til Bjærgtop, han maa se fra Højden, fordi han da kan sammenfatte det meste i ét Øjekast.

Derfor begynder hans Nationalsang med dette Landet, der stiger frem, ikke fordi han kommer sejlene dertil, saaledes som Claus Frimann tænker sig Sømanden i sin Nationalsang:

Hilset vær du kære Land!
 Vær velkommet til mit Øje!
 Den, som Havet maatte pløje
 efter dig, hvor længes han!
 Ved at se dig vokse, stige,
 blaane, grønnes, bredes ud —

men fordi Bjørnson maatte sé det saaledes, stigende frem paa én Gang for hans Tanke, en mægtig Helhed af Natur og Hjem, af Fortid og Fremtid, alt paa én Gang samlet i ét Indtrykss Styrke.

Indenfor denne Gruppe af Digtene er der en Stigen, som minder om den i Victor Hugos Lyrik, fra Hjemmet og Familjen, fra Børnenes Stue og Slægten i de brede Bygder gennem Døgnets Strid op til Tinderne, hvorfra han ser saa vidt, at Fortid, Nutid og Fremtid flyder sammen. Først heroppe standser Bjørnson, og alt, hvad han saa paa Vejen, væves ind i den store Helhed. Det enkelte Indtryk noterer han blot op, men hans Fantasi tillader ham ikke at lade det staa ene. Hans Tanke er som Ekkoet, der forøger Lyden og spænder den ud, saaledes som han har skildret det et af de faa Steder, hvor han skriver i Billedstil (Digtet om P. A. Munch):

— — som et Slag i Baaden,
 naar den glider som i Søvn
 ind imellem høje Fjælde
 i en rolig, luftlet Vaarnat —
 kun et enkelt sagte Slag, og
 Ekko tager det og jager
 ifra Fjældvæg og til Fjældvæg.

Trosten vaagner; Aarren skriger,
 Dyret rejser sig og lytter,
 Stene triller, alt er oppe,
 Hunde varsler, Bjælder skingrer,
 og al Dagens Strid er kommen, —
 saadan kunde en Erindring
 falden dunblødt midt i Legen,
 vække Tankens alle Skarer!

Saaledes ruller Ekkonet altid i Bjørnsøns Tanke og samler hvert Indtryk, der dog bevarer sin fuldstændige Friskhed, indtil det store Kor er vækket.

Derfor veg han ikke tilbage for at skrive Digtet om Havet, ikke Morgen eller Aften paa den eller den Sø, ikke Sange ved Havet, men om det hele store Hav — det som Thor havde i det Horn, han vilde tømme. Og Bjørnsen skriver om Havet til alle Tider, i Sommernatten, i Vinterstormen, om Havets Tung-sind, dets Længsler og Stormhu, og Havet bliver uendeligt som Strømmen i hans eget Bryst.

Saa stor en Baggrund faar alt, hvad der møder Bjørnsen. Han kender ikke til Hvile, baade udefra og indefra spændes hans Sanser, han hører og ser gennem det ydre Fænomen, og hans Vilje overvinder baade Forventning og Smærte.

Man kan gribe ind, hvor man vil, og finde dette bekræftet. Vi har set det overfor saa store Begreber som Natur og Fædreland, vi skal til Slutning se, hvorledes et Stævnemøde bliver Bjørnsønsk.

»Stævnemødet« kaldes et af Digtene i »Digte og Sange«; hvis man lægger det ved Siden af Chr. Winthers »Serenade ved Strandbredden« vil Bjørnsøns Ejendommelighed træde skarpt frem.

Hvor triller, sukker og lokker det ikke i Chr. Winthers Sommernat:

Hyttens er lukket,
 Natten er stille,
 Lyset ej glimter bag Vinduets Glar.
 Bølger! Mens let imod Stranden I trille,
 Ak, om I vilde
 synge og spille?
 Tonerne til hendes Hjærte I bar.

Bølgerne strømmer sagtelig og indluller hendes drømmende Hjærte, Digteren vækker den smigrende Klang, hans Toner bæver om brændende Længsel og smæltende Klage.

I Strofens længste Linje, der har kvindeligt Rim, samles hver Gang Digtets bærende Stemning:

Bølger! Mens let imod Stranden I trille
— — —
Sværmende Drømme Hjærtet nu rummer
— — —
Huldt gennem Drømmenes Rige de drage

Bjørnson skriver i samme Rytmer, men han udelader den lange Linje, hvorved Strofens Karakter forandres:

Aften er stille,
Timerne trille
lydløse ned i det evige Væld.
Kun mine Tanker
lyttende vanker; —
vil hun ej komme i Kvæld?

Chr. Winthers lille, mørke Hytte er forsvundet, hvirvlet bort af det evige Væld. Det er Vinter, Havet sukker islagt mod Stranden, ikke for at dysse hende i Slummer, men i Længsel og rejsesyg Ro. Nej, hun skal ikke sove. Vil hun ej komme i Kvæld? spørges i første Strofes Slutning; Spørgsmaalet gentages med Forbavselse i Slutningen af den næste: tør hun ej møde mig mer? Det stiger i Styrke i den tredje: o, vi maa findes vi to; saa skuffes han: var det dit Fodtrin — o nej; men nu er ogsaa Taalmodigheden bristet, hun skal nok blive vækket:

Modet du savner,
Rimfrosten favner
Længslens Gren, fortryllet du staar.
Men jeg tør sprænge
Dækket og trænge
ind, hvor i Drømme du gaar.

Dette er ikke mere noget Stævnemøde, det er Strandhugst.

*

*

*

Overalt i »Digte og Sange«, i Tonen som i Indhold det samme.

Det samme Præg af Alvor og Styrke, det samme omfattende Blik, den samme Klarhed og Vilje. Under denne Lyrik lægger Overbevisningen og Maalbevidstheden overalt sin faste Grund, Længslerne strømmer over en Mands faste Temperament, Følelserne, saa milde de end kan være, hærdes i en Sejrsers høje Vilje.

Er Bjørnson Lyriker? Kan være, thi han gribes stærkt og føler varmt. Men hans Vers er aldrig lyrisk Blomsterduft og Svæven.

Er Bjørnson Tænker? Sikkert nok, thi han slipper aldrig et Indtryk, før han har gjort det til sit personlige Eje. Men hans Vers er ikke abstrakte og dunkle ved gaadefulde Ord.

Det lyse og det mørke, det lette og det svære mødes i hans Digte, thi over det tunge og alvorlige risler Fremtidstroen og Lykketrangen som en frugtbar Flod over Fjældgrund. Hvad Bjørnson har sagt om en anden passer paa ham selv:

Billede er han paa Digtingens Magt,
bidt af vor Vinter, med Somren i Pagt.

Gennem Sommeren drog han som en ung Sejrherr, og Vinteren skænker ham blot fornyet Styrke og frodigere Vilje.

POUL LEVIN

UDSYN

En fremspringende Klippeafsats i en Furuskov, hvorfra høj og vid Udsigt over en Dal. I nogen Afstand skyder en Aasryg sig frem. Efteraar, Solnedgang.

HANS og INGER kommer frem af Skoven.

HANS

Her slaar vi os ned.

INGER

(ser sig om)

Ja her er skønt.

(vender sig, sætter Haanden for Munden og raaber)

Hallo!

(Fra Skoven svares)

Hallo!

(ser sig om)

Hvor frit og grønt.

Træer og Klipper mod Vinden har lunet,

saa Græsset ikke blev svedet og brunet.

Her sidder vi dejligt. (raaber atter) Hallo!

(Svar lidt nærmere) Hallo!

HANS

Den bedste Plads i Verden for to.

INGER

Naar de to — ikke sandt — er dig og mig.

Gud ved, om de andre har fundet min Vej?

Sæt Haanden for Munden og raab, saa det runger!

Ak Hans, hvem der blot havde dine Lunger.

(tager sig til Hjærtet) Herinde føler jeg Raabets Glæde,
men Strube og Stemmebaand er for spæde.

HANS

(sætter Haanden for Munden og raaber)

Hallo! Her er vi! Her holder vi Hvil.

INGER

(ser ud over Dalen, stille)

— Og glædes ved Himlens høstlige Smil,
ved Udsynet vidt over Dalens Skraanen
ved Fjældets fjerne alvorlige Graanen
ved Elvens Vande, der roligt glide — —

HANS

Og ved at føle dig ved sin Side.

INGER

(tager ham glad under Armen og peger)

Nej se dog ud! Her er frit og alvorligt,
her aander man stærkt i lange Drag;
Aa hvilken vidunderlig Efteraarsdag,
man faar Taarer i Øjet — helt uvilkaarligt.

RAAB NÆRVED

Er I der?

HANS

Javist

INGER

Hallo, hallo!

Er I der alle?

EN STEMME

(ganske nær)

Vi mangler to —

HARALD

(kommer ud af Skoven)

— de to, der altid har raskest Ben,
den skønne Inger og endnu en.

(ser sig om) Ja her er smukt (vender sig og raaber)

Naa, skynd jer Børn!

Det lønner sig nok at tage en Tørn,
naar et saadant Sted man til Hvile faar.

(PETER og POUL kommer frem paa Stien)

PETER

(bliver staaende og ser sig om)

Herligt —

POUL

(ligeledes)

Og her har vi aldrig været.

HARALD

Udsigten føler sig højlig bæret —

HANS

Men det *var* nok paa Tiden, vi kom her iaar.

INGER

(peger ud)

At *det* er Dalen, hvori vi bor!
Herfra er den baade aaben og stor.
Alting er nyt — selv Aasen derhenne!
Dens Bølge-Linje kan knap jeg kende.
Og der, — mærkværdigt! — Kan I se:
Et Spil af Lys og Skygge maaske!
Se blot —

HARALD

Hvorhenne?

INGER

Over Gavlen

af Bjølsethgaard, tilhøjre lidt,
er tegnet tydeligt og bredt
en ren Profil i Klippetavlen.

PETER

Jeg ser ej noget —

POUL
Heller ej.

INGER

Jovist, I Tosser — denne Vej!
Følg nu, imens min Finger peger
Profilens udtryksfulde Streger.
Se Haaret løftes over Panden,
— de mørke Træer ved Klipperanden! —
Følg blot dets kække Bølgekast!
Derunder Næsen, krummet hvast,
med Brynets tætte mørke Dusk
malt af en Trætop eller Busk;
og vidre, som om Klippen brast,
se Mundens Linje kort og fast.
Jo mer jeg ser, staar fastere skaaret
det stolte Hoved, prægtig baaret:
Et Kunstnerindfald af Naturen,
gjort med lidt Skov og Klippemuren.
Har I det nu?

HANS

Javist jeg ser,
hvad du har set — og endnu mer.
Maaske et Spil af Lysets Brydning,
et Spil, men med en vis Betydning:
Ej et tilfældigt Ansigts Drag!
Vi saa det forrest i hundred Slag.
Se nøje til.

INGER

Forstod du ej,
jeg saa det straks.

PETER

Det gjorde jeg.

POUL

Saa tydelig det staar jo der,
at man umuligt kan la' vær'.

HARALD

Umuligt — ja og nej maaske,
jeg tror, man ser, hvad man vil se.

INGER

(forarget)

Ser Du det ikke?

HARALD

Kære Inger,
Du tegned sindrigt med din Finger.

INGER

Min Finger er det ej, der tegner.
Naturen selv har præntet ind
et Billed i sit Modersind,
et Billede, der aldrig blegner.

HARALD

Og først idag blev Fundet gjort —

INGER

— men derfor lige skønt og stort.

HANS

Saadan det gaar hvert kostbart Fund,
det venter paa at findes kun.

HARALD

Og Lysets Spil, naar nu det viger! —
Saa ses Profilens Linjer end
af alle drømmeriske Piger,
af alle elskovsfulde Mænd.

INGER

Af hver og én, der ej blev blind
paa Øje, Fantasi og Sind

HARALD

Nu skal jeg tilstaa — Inger lille!
jeg saa det straks. Vær ikke vred,
men din Begejstrings Fyrighed
er saa fornøjelig at drille.

INGER

Nej vist! Tror Du, han ser det, Hans?

HANS

Harald mangler en vigtig Sans.
Kun Vand han ser, naar han ser i Vandet,
og Fjældets Væg og Træ og Dyr
og Himlens lunefulde Skyr,
han Tingen ser, men intet andet.
(peger frem) Se der de tætte Skyers Rand
mod Aftenens luegyldne Brand.
I langsom Skiften kommer, svinder
Byer og Skove og Klippetinder.
Og se, nu taarnes langsomt op
en bred og mægtig Menneskekrop,
en Haand mod Branden frem den strækker
og roligt paa en Skyblok lægger
I ser det vel

PETER

(optaget)

Javist nu dannes

hans Hoved ogsaa —

HANS

først hans Pandes;
saa Haarets Buer.

INGER

Og Skyens Blokke,
hvor Haanden hviler, faar Form og Kant.
— Aa kunde jeg fæstne det, inden det svandt.

Se nedenunder i bølgende Flokke
 Hoved ved Hoved, en myldrende Vrimmel
 henover hele den vestlige Himmel.
 Nu staar det hele Billede færdigt
 i Graat og Guld, en Mester værdigt:
 En Skikkelse højt paa en Talerstol
 med Ansigtet vendt mod den svindende Sol.

HARALD

Og jeg, som aldeles intet kan se,
 jeg ser — men Inger maa ikke le,
 du har idag saa mærkværdigt et Smil —
 den samme faste Mandsprofil.

PETER

Ja, se!

POUL

Det ligner

HANS

Et mægtigt Rids,

INGER

(er gaaet helt frem paa Klippeafsatsens Rand. Vinden
 farer om hende.)

Jeg vidste, det kom! — Var ganske vis!
 Den hele Dag i mit Øre hang
 af hans dejlige Stemme en Ekkoklang;
 jeg har læst og drømt og tænkt saa meget,
 at ej et Minut han fra mig er veget.
 Jeg vidste, jeg maatte møde ham selv
 her midt mellem Jord og Himmelhvælv.
 I den Natur, af hvis Kraft han sprang
 som Fossen frem over Fjældets Hang;
 paa disse Klipper, hvis Sider brede
 har hærdet hans Vilje og taarnet hans Vrede;
 mod disse fjerne og mørke Skove,
 der skrev i hans Sind deres Skønheds Love;

i disse Stormkast, der susende syngende
blev for hans Tanke det evigt foryngende;
mod denne Himmel, hvis høje Stilhed
hans Hjærte fyldte med Lys og Mildhed.

HANS

Du blusser og brænder, mens Øjnene straalere,
naar din Mester med selve Naturen du maaler.

INGER

Aa ja. Jeg føler saa dyb en Lykke,
at Fjeldet jeg kunde til Hjærtet trykke.
Takskyldige er vi af dybeste Sjæle
for Timer af stærk og vidunderlig Glæde.
Drømme vage og Tanker spæde
ved ham alene fik Form og Mæle,
Drømme og Tanker blev Vilje og Handling
i Samværrets underfulde Forvandling.
Har I ej følt —

HANS

(stille)

Jeg tror ej, der findes
den Mand i Norden, hvis Ungdom brænder,
der ikke en herlig Time kan mindes,
hvori han skælvede under hans Hænder.

HARALD

Jeg véd med mig selv, at jeg tit stred imod,
mit Sind og Blod var ej altid ham god,
men vist har du Ret — han griber og tvinger,
hvem løftedes ej paa hans brede Vinger.

PETER

Ingen!

POUL

Ingen!

INGER

For svagt det høres,
 det er ej en Vingeflugt, hvori jeg føres.
 I Fossens Styrten, i Skyernes Dragen,
 i hele Naturens mægtige Gang
 afsted jeg bæres, hjærtebetagen —
 naar jeg har givet mig under hans Sang.

(Stilhed)

HARALD

Nu sluknes din Aftensols gyldne Brand,
 dine Billeders Skønhed i Skyggen svinder,
 slettet ud er Skyernes Skikkelse-Rand,
 din Bjærgprofil ej mere jeg finder.

INGER

Men jeg bevarer —

HANS

Men *vi* bevarer —

INGER

hvad Fjældet fortalte, hvad Skyernes Skarer
 har digtet og malet en Aftenstund
 paa Solfaldets rødgyldne Farvebund.

(tager Hans's Haand)

Min kæreste Ven — det Syn vi fæster
 og ønsker af Hjærtet vor graanede Mester
 saa skøn en Høstdag —

HANS

— i Farvers Stimmel,

HARALD

Saa klar en Aften —

INGER

— saa høj en Himmel!

HANS

Saa vidt et Udsyn fra Fjældets Trone
over det Land, som hans Tanke favner
med Elskerens Tro, der intet savner.

INGER

Det er mit Ønske! Min svage Tunges:
En saadan Aften! De evig Unges —
En saadan Aften! De store Gamles —
Indtil hans Aand med Naturen samles.

OVE RODE

TILL BJÖRNSTJERNE BJÖRNSSON

1832 ⁸/₁₂ 1902

DITT lif: en stormande dag — en kväll
med vidgad syn öfver mänskoöden.
Nu blickar Norden mot Norges fjäll,
som färgas röda af aftonglöden.

Ditt lif — dess sjuttio gångna år
i Norges skogar beteckna stället,
där, stark och reslig, den fura står,
som var den främsta att kläda fjället.

Det var Din gärning. Det är Din sång,
i lif och ansvar, ej blott i orden.
När natten kommer till sist en gång,
Din dag blir kvar öfver fosterjorden.

Helsingfors, i oktober.

MIKAEL LYBECK

BJÖRNSON I FINLAND

Herr Redaktör!

Ni har beredt mig äran och glädjen att få deltaga i skriftställarhyllningen till Björnstjerne Björnson på hans sjutioårsdag, och jag är Eder därför djupt tacksam. Men eder önskan att erhålla en framställning af skaldens inflytande på finsk diktning, kan jag tyvärr icke villfara. En sådan studie är ej lätt och skulle, fruktar jag, icke ge något handgripligt resultat: i alla händelser saknar jag nu, med den korta tid ni gett mig, medel att fullfölja den.

Måhända skall Ni dock icke neka mig att på detta ställe framföra landsmäns och egna lyckönskningar, äfven om de blott ikläda sig formen af några spridda anteckningar och hågkomster. En del data från våra tryckprässars och teatrars väksamhet skola kanske icke anses öfverflödiga, såsom bidrag till historien om den Björnsonska sånggudinnans färder i främmande land. Och om jag till dem fogar en erinran om skaldens besök i egen person i vårt land liksom om hans beröring med finnar på utländsk botten, så skall han kanske däri se ett bevis på, hvilket varmt minne af allt detta, som lefver kvar hos oss.

*

*

*

Med början af sextioalet inträdde i Finland en ny period för den dittills mycket fattiga sköna literaturen på finska språket. Ett decennium tidigare hade man på högsta ort haft den olycksaliga och enastående idén att utfärda en förordning,

som förbjöd tryckningen af all annan literatur på finska än religiös och ekonomisk. Det är lätt att förstå, huru en sådan åtgärd skulle kväfva också de ringa frön till en literaturs uppblomstring på folkspråket, som förefunnos och som äfven annars hade svårt att arbeta sig fram. Men, som sagdt, efter ett tioårigt tillstånd af andligt kvalm begynte friare vindar att blåsa på höjderna, förordningen upphäfdes och en lifaktig värksamhet blef skönjbar på alla andliga fält, äfven på skönlitteraturens. Ett af de väsentligaste medel för dennas utveckling var naturligtvis att till finskan öfverflytta främmande diktares värk, hvilka skulle göra publiken förtrogen med andra länders vitterhet samt visa den inhemska produktionen vägen. Och bland namn, hvilka vi möta på de anspråkslösa alster af finsk öfversättarkonst, som nu sågo dagen, är Björnstjerne Björnsons ett bland de första.

Redan 1862 utkom *En glad gut* på finska, i öfversättning af T. Dahlberg. Julius Krohn — den sedermera så bekante diktaren och Kalevalaforskaren — anmälde den i Lönnrots tidning »Mehiläinen» (Biet). Han anställde först en räckta af reflexioner öfver »byhistorier» i allmänhet, framhöll att Auerbach gjort ett oriktigt grepp på folket och prisade Björnson för att han undvikit dennes förkonstling och infört naturliga bönder i literaturen. Hvad han sedan tillägger visar, att han förutsatte Björnsons diktning såsom redan allmänt bekant hos tidningens läsare. »Författarens gestaltsförmåga», säger han, »och hans egenomliga, korta, tankelyftande stil äro också i detta land så kända, att om dem ej behöfver vidare ordas.» — *En glad Gut* utgick på finska i tvänne upplagor.

Den nästa novellen, som införlifvades med vår literatur, var *Fiskerjenten*, hvilken ingick i ett litet »Novellbibliotek» 1869. Öfversättaren hette Paavo Cajander, och detta arbete utgjorde sannolikt det första prof på en talang, som sedermera vuxit mycket stor och genom sin ypperliga tolkning af Shakespere för alltid förvärfvat sig en betydande plats i vår literaturs häfder. Boken recenserades mycket sympatiskt i vår första literära

tidskrift på finska, »Kirjallinen Kuukauslehti»: artikeln — signerad af ett namn, som sedermera blifvit för Björnsson kändt ock värderadt i dess innehafvares person — Kaarlo Bergbom, den finska teaterns skapare och ledare — framhöll, att vännerna af röfvarromanen visserligen hållre sett någonting annat upptagas i samlingen, men att diktens vännar skola tacka för valet, emedan få arbeten öfverträffas af detta i liflig poetisk styrka.

Först 1878 kom *Arne*, 1879 *Synnöve Solbakken*; båda hafva sedermera utgifvits i nya, bättre öfversättningar. Senare hafva af Björnssons större prosadikter på finska publicerats *Magnhild* 1882 och *Paa Guds veje* 1890, och af de mindre *Fadern*, *Örn-nästet* och *Trohet* 1885.

— — — I slutet af sjuttioalet begynte den realistiska allmogeskildringen starkare gripa omkring sig i finsk litteratur, och då uppkom hos oss en högst märklig klass af skribenter, »allmogeförfattarna», hvilka antingen voro rena bönder — den bästa af dem började att skriva, medan han var dräng på en prästgård, en annan är smed — eller hade svingat sig några få steg upp längs kunskapens trappa, till klockarens eller byskollärens bildningsgrad. Under ett par decennier har denna folkliga skriflust frambragt ganska öfverraskande alster, öfverraskande ej blott som stark och omedelbar yttre observation, men ock som psykologiskt studium — i alla händelser anmärkningsvärda dokument i bondeskildring, framgångna som de äro ur allra första hand. Nästan samtidigt begynte unga talanger med större bildningsförutsättningar att, i täflan och framförallt i växelvärfkan med bönderna, behandla samma slags ämnen. Grunden till en modern berättande litteratur på finska var härmed lagd. Den hade visserligen beundrade mönster i en äldre diktares, Alexis Kivis, lika originella som öfverträffliga bilder ur allmogens lif, men den influerades på samma gång utan allt tvifvel af de Björnssonska byhistorierna. Frändskapen mellan norsk og finsk ande har många gånger påpekats och är kanske icke blott en abstraktion — det måste ju finnas starkt med finnblood i en del af Norges befolkning! Den nya finska literaturen hade

också de norska bynovellernas nya, friska syn på omgifningen, fastän den med sin afgjorda sträfvän efter omständlig och alltför detaljerad fotografering icke ens sökte nå upp til deras hänförande poesi. Och så var dock naturligtvis äfven tonen en helt annan. Där gafs den af fjällarnas svala luft och kraftiga linjer, af folkkaraktärens käcka, glada frihetsträngtan och modersmålets malmklang — här af inlandsskogarnas dysterhet och de björkkransade sjöarnas ensliga vemod, af nationallynnets inbundna tungsinne och det vokalrika språkets veka lyrism. Men utom det äkta i stämningen hos båda, finnes det helt säkert också enskilda drag, som tyda på inflytande och förvandtskap, och hvilka kommande forskare engång kanske icke skola hafva svårt att uppdaga.

— — — Den förnämste af våra yngre finska konstdiktare, Juhani Aho, har berättat mig sitt första intryck af Björnsons folknovellistik. En läseförening i hans uppväxtort, Kuopio, hvilken ville arbeta i den gryende finskspråkiga litteraturens tjänst och på samma gång tillgodose äldres och yngres andliga behof i småstaden, hade lefvat på sensationsromaner och annat spännande kram, som råkat bli öfversatt till finska. Men så bragte en dag en medlem upp ett litet illa tryckt häfte i groft karduspappersomslag och bad att få föreläsa dess innehåll. Det var *En glad gut* — och det blef en större sensation i läsecirkeln, än hvad rövvarhistorierna någonsin åstadkommit. Men den unge gymnasisten, som länge känt skriflusten spela i ådrorna, fastän fältet, på hvilket litteraturens blå blomma skulle brytas, tyckts honom ligga i en främmande och oåtkomlig region, han blef slagen af förvåning och stilla glädje och tänkte med sig själf, att så hade han drömt sig literaturen — sådant skulle också han kunna skriva!

I den krets, till hvilken Juhani Aho hörde och hvilken sedermera med sina moderna literära och demokratiska sträfvanen bildade en viktig beståndsdel af det »ungfinska partiet», var Björnsons diktning jämte Ibsens den som gaf lösen. Ja, för en studentförening, som ville förbinda en radikal stånd-

punkt i språkfrågan med radikalt sociala tendenser, blef en af Björnssons dikter rentaf valspråket. Man kunde utantill den här-
liga »Opsang for Frihedsfolket i Norden» och man deklamerade
med entusiasm:

Foragtet af de store, men elsket af de små, —
sig er det ikke vejen, som det nye må gå?
— — — — —

Begynner som en susen i kornet sommer-dag
og vokser til en brusen gennem skovenes tag,
— — — — —

Den Gud, som gav os landet og sproget og gir alt,
han findes i den gjerning, hvortil folket blev kalt.

Den er det, vi vil løfte, vi mange og vi små,
i frygteløs kamp mod alle, som ej ville forstå. —
Begynte som en susen i kornet sommer-dag
og går nu alt som brusen gennem skovenes tag.
— — — — —

Et folk, som føler kallet, er jordens største kraft,
for den må allting falle, den stå højt eller lavt . . .

— — — Björnssons »Ja, vi elsker dette landet» har blivit nä-
stan till en folksång, särskildt i sin finska bearbetning. Så länge
jag minnes tillbaka, har den med Nordraaks musik varit ett af
kvartettrepertoarens första nummer.

I en samling öfversättningar från skandinavisk lyrik 1894,
ingingo *Over de høje fjelde* och *Synnøves sang* på finska.

— — —
Hos oss erfara ju de flesta svensktalande ingen svårighet vid att
läsa norsk litteratur i original, och har någon behof af en svensk
öfversättning, finner han den vanligen gjord i Sverige, och bättre
än den kunde göras här. Endast för att så hastigt som möjligt,
genom teatern eller tidningsföljetongen, förmedla för en större
publik bekantskaben med de norska alstren, öfversättas de hos
oss och utkomma då stundom i bokform (såsom *Det nya syste-*
met 1880, öfv. af F. Berndtson, samt berättelserna *På Guds vä-*
gar, *Absalons hår*, *En dag*, *Mors händer*, i »Nya Pressens» följe-
tongsbibliotek), stundom åter icke. Så mycket större skäl fin-
nes att anteckna, att *En glad gut* redan 1863 i Finland öfver-

flyttats til svenska och publicerats på finskt förlag. Öfversättaren var en i tidens literära och publicistiska häfder välbekant man, Theodor Sederholm. Sannolikt hade han icke vetskap om att berättelsen föregående år i Stockholm utkommit på svenska.

En af våra efter-Runebergska skalder, K. R. Malmström, har i svensk dräkt klädt dikterna *Dulgt kjærlighed* (under den något triviala rubriken »Sådant h nder«) samt *Den hvide og r de rose*.

*

*

*

På våra båda scener, den svenska och den finska, hafva de flesta af Björnssons dramatiska arbeten spelats.

De Nygifte gafs af svenska teatern redan 1866. Stycket väckte naturligtvis stor uppmärksamhet — det kom såsom en skildring af den alla omgifvande värkligheten midt ibland repertoarens franska komedier af Legouv  och Girardin, historiska stycken af Hedberg och Börjesson samt fantasipjeser som Heibergs Elverh i och andra. Tidens mest h rda kritiker, F. Berndtson, själf en uppburen dramatisk författare, betonade detta uttryckligt och resymerade sin anmälan sålunda: »Denna lilla historie om trenne hjärtan, dessa tysta lidelser, utkämpade i en undan-gömd vrå af världen,  ga visserligen inga stora och gripande motiver, men de äro rent mänskliga och framträda i v rkliga, varmt tecknade karaktärer, tagna ur lifvet.«

Följande  r upptogs *Mellem Slagene*   samma scen. Berndtson klandrade  fvers ttningen, men prisade stycket såsom högst anmärkningsvärdt genom sin djärfva brytning med traditionella former, sin rent nationela karaktär och originaliteten i författarens fantasi och skapande förmåga. Det hade af publiken mottagits med ett stort och odeladt bifall, så mycket mera smickrande f r författaren, som ju »Norges natur, historia och folklif, förflyttade så långt tillbaka i tiden, dock f r den moderna finska uppfattningen  ga många främmade elementer, hvilka i viss mån hindra och skymma taflans klara uppfattande.« Att denna publik dock förmått »sentera det mänskligt ädla och

kraftiga i skapelsen, det bevisar, at stycket äger den äkta, tändande gnistan inom sig.« — 1870 följde *Maria Stuart i Skottland*, som af samme kritiker i en längre anmälan berömmes för sin storartade anläggning och säges röja »en originel och kraftig bildningsgåfva, en själfständig genius med äkta nordiska drag,« hvilka egenskaper dock anses lida intrång af en allt för stor episk bredd. En repris af stycket med Nordraaks musik gafs 1884 och möttes med synnerlig värme. Det blef säsongens huvudstycke. Sex år efter denna premiär uppfördes *En Fallit*, 1876, och det genast sju gånger å rad, hvilket för dåvarande förhållanden betydde en särdeles stor succès. Kritiken ger ett oreserveradt erkännande åt den lifsvarma karaktärsteckningen, åt den »lifvande oeh lefvande idé, hvilken beherskar och styr de mänskliga sträfvandena«, åt den fläkt af manlig kraft och förtröstan som genomgår stycket. *Ett handelshus* har sedermera tre gånger ånyo ryckt upp på repertoaren.

Det ny system hade icke samma framgång, då ett par försök gjordes att gifva det. Däremot gick *Leonarda* 1880 bra och föranledde mycken diskussion. Likaså blef *Geografi og kærlighed* (1886) ett evenemang, ehuru på annat sätt. Svenska teaterns uppförande af *Over Ævne*, första delen, samt *Paul Lange og Thora Parsberg* (båda 1902) gestaltade sig till ovanliga högtider för teaterns publik.

— — — Finska teatern inledde sin Björnsson-repertoar med *En Fallit* (1877), och har flera gånger återupptagit stycket — bland skaldens äldre dramer säkert det, som oftast spelats på Europas scener. *De Nygifte* går första gången 1880, *Maria Stuart* samma år — ett par repriser af det sistnämnda stycket ha sedermera egt rum — samt *Mellem slagene* likaledes 1880; det ansågs af kritiken på finskt håll »svårförstådt och styft«. *Leonarda*, hvilket på finska utkommit i bokhandeln redan 1880, gafs först tvänne år senare. *Redaktøren* uppfördes 1884, fick beröm af recensenterna, men senterades ej stort af publiken. *En hanske* (1888) väckte, med Ida Aalberg i Svavas roll, tillbörlig uppmärksamhet. Karaktäristiskt för uppfattningen på det konservativt-fenno-

manska hållet var, hvad den gamle finskhetskämpen A. Meurman i sin tidning »Finland» skref om stycket: »Det mottogs med ganska stor köld. Och underligt är det ju icke. Ty med all aktning för Björnssons talang är den pöl af sedeslöshet, han i sitt stycke aftäcker, dock icke detsamma som lifvet i sin värlighet, och frågas kan huruvida ej den mäterliga dialogen mera skadar än gagnar (!), ty så mycken cynism är där inväfd, låt vara att det skett i sedlighetens namn och intresse.»

Med *Sigurd Slembe* gjordes ett försök 1895. Det fick dock icke åhörarne varma och nedlades snart. I likhet med svenska teaterns blef den finska teaterns uppförande af *Over Ævne* senaste vår en händelse, som med osedvanligt allvar ristade sig in i des publiks minne.

— — — Här må ännu tilläggas, att dåvarande docenten V. Vasenius, som varit en ifrig och varm förkämpe för den nyare norska litteraturens förståelse hos oss, på våren 1880 höll en serie föredrag om Björnsson och Ibsen, därvid jämförande de båda skaldernas verk och grupperande dem efter deras innehåll: kärleksdramerna *Leonarda* — *Kjærlighedens Komædie*, äktenskapsdramerna *De Nygifte* — *Et Dukkehjem*, penningedramerna *En Fallit* — *Samfundets Støtter*, samhällsfrågornas dramer *Redaktøren*, *Det ny System* — *De Unges Forbund*, de högsta problemens stycken *Brand* — *Kongen*.

*

*

*

Från Rom och isynnerhet från Paris plägade hemkomna finnar bringa med sig berättelser om oförgätliga stunder, som de tillbragt med Björnsson, i en skandinavisk förening eller en intim konstnärskrets, där han med sin blotta närvaro och än mer med makten af sin betagande talegåfva fått luften att formigen susa af poesi och stora tankar. Under Pariservistelsen stod Björnsson i intimt umgänge med såväl Albert Edelfelt som isynnerhet Walter Runeberg, och i den sistnämdes gästfria hem vid Avenue des Ternes förunnades landsmän att göra hans bekantskap, en bekantskap, som för en och annan öppnade dören

till Björnssons eget hem och till hans dyrbara vänskap. Hvilket intryck han själf af finnarna i allmänhet mottog, vet jag icke, men att de aldrig skola glömma dessa stunder, då de i den stora diktaren lärde sig känna den stora, varma människan, det tror jag mig kunnu försäkra. Och den, som engång fått vara med om ett sådant högtidstillfälle, som en »syttende-maj« fest på någon vacker plats i närheten af Paris, när Björnsson och Jonas Lie, inspirerade af dagens högtidsminnen och den vårliga naturens skönhet, öppnade sina diktardjortans varmaste källor och läto strömmar af vältalighet flöda, och när man sedan, då kvällens mörker föll, drog sig tillbaka under tak och Björnssons dotter sjöng sin faders visor, medan en stämning af tyst och underbar lyftning lade sig öfver alla lyssnande och vörnadsfullt riktade sig till skalden, där han hög och allvarlig satt försänkt i tankar — den, som varit med om detta, skall bevara minnet däraf bland ett af de få, hvilkas glans lifvets framfart icke kan nöta.

I Runebergs atelier samlades under en tid på vissa dagar medlemmar af den skandinaviska konstnärskolonin. Dit hade bland annat en afton kallats några vänner för att fira färdigblifvandet af »Finland«-statyn på Runebergs faders, vår store nationalskalds, monument, och Björnsson höll då ett strålande vackert tal om »skönheten under björnhuden«, — statyn föreställer en kvinna med en björnhud dragen öfver sitt hufvud. Från ett annat af dessa tillfällen bevara våra literaturhistoriska efemerider minnet af den då alldeles unge lyriske diktaren Tavaststjernas sammanträffande med Björnsson. Denne fick ett lifligt intresse för den blonde, något tafatte och icke litet egendomlige ynglingen, hvars talang Runeberg högt berömt, och när han själf efter deras första möte läst Tavaststjernas debythäfte, kom han, enligt Tavaststjernas egen förnöjda skildring, och tog honom i rockknappen och sade att han var en »ægte Digternatur en ægte — husk det,« och uppmanade honom att snart skrifva något mera; — »så tog han min arm och vi togo en äkta dubbelrenad tillsammans«, tillägger vår lyriker,

förtjust. Samvaron med Björnson bidrog icke litet att hos Tavaststjerna höja hans föreställning om litteraturens uppgift, liksom hans och de andra skriftställarnes vänliga uppmuntran stärkte Tavaststjernas beslut att helt ge sig åt diktningens konst och taga farväl af de arkitektoniska studier, för hvilka han egentligen kommit till Paris.

Jag minnes som om det varit i går det tillfälle, vid hvilket jag första gången såg Björnson och hörde honom tala. Det var en fest tillståld för att fira Z. Topelius' födelsedag af några finnar i Paris och dit Björnson och Jonas Lie voro inbjudna. Efter det talet för dagens betydelse hållits och Walter Runeberg i skämtsamma och hjärtliga ordalag utbragt hedersgästernas skål, reste sig Björnson för att besvara densamma. Han anknöt sitt tal vid den spanske politikern Emilio Castelar, med hvars skrifter han samma dag sysslat. Denne man hade, sade han, en röst så egendomlig och öfverväldigande, att ingen kunde motstå den, och när man hörde honom var det som om man hört ett helt folks röst. Sådana röster voro Runeberg och Topelius för Finland, ehuru vardera på sitt särskilda sätt. Tanken på Runeberg framkallade för Björnsons inre syn bilden af en jägare, som kommer in på en gammal valplats, där minnenas makt öfverväldigar honom och han börjar att tala med en röst, som höres vida ikring. Men Topelius, det är Finlands evigt unga »elsker-tenor«, som sjungit sig in i allas hjärtan. Runebergs röst är mansröst, folkets röst, Topelius' röst är som en kvinnorröst, och en kvinnorröst är »dyb og varm kjærlighed«. Han talade vidare om en berättelse af Topelius, »Pekkas äfventyr«, som han längesedan läst, men ännu så väl påminte sig, emedan han frapperats af det sätt, på hvilket Topelius där talat om Finlands öde, och han hade sagt till sig själf, att den som vågar säga sådant är för visso en stor man. Så karakteriserade han skilnaden mellan Skandinaviens olika nationer såsom den uttrycker sig i deras olika sätt att tala, han såg i finnens korta, kraftiga, precisa satser ett bevis för, at finnen

har medvetandet af, hvad han vill, och ett folk, som har detta medvetande, det måste gå framåt.

Vid samma tillfälle fingo vi »primeuren« af den storartade dikt »Nytårsrim til rektor Steen«, hvilken Björnsson samma dag avslutat och nu läste upp.

— — Det var en tid, då Björnsson tänkte sig vårt lands framtid och lycka annorlunda än de allra flesta här hemma. Jag tror att han nu ändrat mening. På det vackra blad som Norge sändt till den internationella adressen, med hvilken Rysslands tsar 1899 uppvaktades af Europas intelligens, står Björnssons namn i spetsen för de 33 bästa som Norge hade att gifva. Och i somras för ett år sedan fingo vi genom tidningarna en hälsning från Björnsson, fulltonigare och djupare och mött med ännu lifligare tacksamhet än de flesta af de talrika sympatibevis, vi mottagit från norden. Vid Gausdals 25-års fest, när ett tal hållits för skalden, svarade han, utan annan direkt anledning, än att han hade sin plats bredvid en finsk dam, med att under djup rörelse föreslå en skål för Finland, som stod hans hjärta nära, emedan det led ondt, som fått tunga bördor att bära, men just nu utvecklade det starkaste i sin karaktär utåt och inåt, och som därför var ett exempel för andra . . . »Det hjärtevarma talet«, heter det i ett referat, »gjorde ett gripande intryck, och alla upstämde efter dess slut »Vårt Land«.

*

*

*

Under sin föredragsturné 1888 besökte Björnsson första gången Finland i sällskap med sin hustru. Det är väl icke anspråksfullt att tro, att dessa dagars varma stämning lämnade hos skalden ett godt intryck. Han bodde hos nära personliga vänner, han hyllades entusiastiskt, isynnerhet af ungdomen, hans föredrag voro till trängsel besökta och diskuterades lifligt.

Jag vill här blott erinra om ett par episoder under detta besök.

Björnsson anlände till Helsingfors den 4 maj på kvällen. Trots våren hade kölden icke vikit, och det hade legat mycken is i Hangö.

Skalden var därför utrustad med en jättelik vargskinnspäls, som bars i procession efter honom, medan han tågade genom de tätt packade skarorna och hörde på studenternas sång, hvilka samlats vid stationen. Följande dag höll han sitt första föredrag inför en alldeles fullsatt salong, som med häpnad lyssnade till denna stämma och dessa af flammande öfvertygelse och inspiration burna, indignerade och visionära ord och efter föredragets slut utbrast i en aldrig slutande storm af bifall.

Den 6 maj, elfte årsdagen af Runebergs död, aftäcktes i Borgå en vård på Runebergs graf, och Björnson följde med den tallösa ström af Helsingforsbor, som begåfvo sig dit. Sida vid sida med Topelius skred han fram i tåget, i spetsen för finska konstnärer och författare. När högtidligheten var slut, och man gick ned till stationen, där ännu en halftimmes väntan på tåget återstod, blefvo de båda skalderna föremål för en varm och jublande hyllning af studentkåren och dess sångare. Björnson tackade med ett tal, i hvilket han sköt hyllningen ifrån sig öfver till Topelius, begagnande den bild om Runebergs och Topelii olika röster, som han improviserat vid en ofvannämnda festen i Paris tre år tidigare. — Det var första gången, Björnson såg Topelius, och skämtsamt sade han sedan på tåget, att vi voro mycket orättvisa, om vi ville, att Topelius skulle skrifva realistiskt — en man med så tunga ögonlock som han förmådde ju aldrig lyfta upp dem för att se verkligheten, sådan hon var!

När den 11. maj en mängd medborgare samlades för att vid en fest i Helsingfors hylla skalden, så inleddes den med, att först en deputation af kvinliga studenter till Björnson öfverlämnade blommor och sedan hela studentkåren, företrädd af sina sångare och iklädd sina hvita mössor, tågade fram och hälsade honom med »Ja vi elsker dette Landet», hvarefter kårens viceordförande, den kort efteråt i förtid borttryckte, högt begåfvade filosofen Hjalmar Neiglick, — som tidigare i Paris gjort Björnsons personliga bekantskap — utbragte ett lefve för skalden. Björnson svarade med en vacker bild om hur den hvita strimman, som han såg draga sig genom den mörka

mängden, skulle blifva en strimma af ljus i det mörker, som kunde möta fosterlandet i dess framtid. Han tackade särskildt för, att han fått höra sin egen sång, hvilken i främmande land förde det käraste han egde, Norge, efter honom.

Vid middagen hölls festtalet af universitetets rektor, filosofen och historikern Rein, en af Finlands mest uppburna män. Det var ett djuptänt och ståtligt tal, där Björnsson hälsades ej blott som skald, men som de nationela och demokratiska idéernas stora förkämpe och som en man, hvilken med dessa idéer förbundit en hög värdsåskådning och en orubblig tro på utvecklingstanken. Härpå kom som en blid kvällsrodnad efter en skarp, klar dag, Z. Topelius' tal för fru Björnsson, fullt af vacer, vek poesi. Och sist reste sig Neiglick och talade briljant om de ungas känslor för skalden, betonande hans egenskap af utvecklingens diktare, hvilket just gjorde honom till de ungas skald.

Djupt rört tackade Björnsson i ett improviserad tal, sammansatt af en mängd glänsande episoder, glödande af tro på framtiden och mänskligheten, fullt af hänförande poetiska bilder och utmynnande i förhoppningsfulla ord om det lands öde, som ännu hade ett fritt universitet och en fri skola. »Det dejligste« af allt, sade han slutligen, vändande sig till Topelius, var att denne gamle man lämnat sitt Björkudden för att komma hit och sätta sig bredvid honom på denna fest. Men huru däjelligt det tal än var, som han hållit, och huru djupa de ord varit, som tänkaren tidigare talat, så älskade han dock, sade han, mest ungdomens hyllning, och hans sista ord gälde den.

Sällan har hos oss en stämningsfullare fest egt rum. Dagen därpå afreste Björnsson öfver Åbo till Stockholm.

WERNER SØDERHJELM

BJØRNSEN OG FOLKEHØISKOLEN

At Bjørnson med liv og sjæl maatte være med i folkehøiskolebevægelsen er noget, som falder af sig selv. Dens program: at vække folket til større aandeligt liv, til ivrigere trang til kundskab, til større selvstændighedsfølelse og interesse for tidens brændende spørgsmål — det var jo ogsaa hans program. Dertil kom, at han den tid ogsaa var stærkt greben af Grundtvigs religiøse syn og havde sine bedste personlige venner mellem den flok, der med blind begeistring fylkede sig om den store danske folkehøveding.

Da derfor den første folkehøiskole efter dansk-grundtvigsk mønster stiftedes i Norge, Sagatun paa Hamar, blev Bjørnson en af dens ivrigste hjælpere og støtter. Hans personlige venskab til Anker og Arvesen gjorde og, at han vankede ud og ind der paa Sagatun som en farende svend. Og altid blev der jubel og fest baade for lærere og elever, naar han kom. Thi han slap aldrig ustraffet derfra. Han maatte til at tale og fortælle.

Siden fangede vi ham ind til Gausdal. Jeg glemmer aldrig hans første besøg paa vor folkehøiskole. Den var den gang endnu i nordbygden, paa gaarden Fykse. Det var en deilig vinterdag, han og hans hustru kom kjørende i slæde som to skindtuller. Vi havde arrangeret et præmie-skirend til at begynde med. Og at se de spræke, kjække gutterne sætte med lynende fart ned over bakkerne, saa sneen føk om ørerne paa dem, eller slaa kolbøtter i driverne, saa de blev rent borte, mens skierne fortsatte løbet alene — det satte ham i godt humør.

Om kvelden var den store skolesal pyntet med flag og kranse, saa mange vi kunde overkomme. Alt af lamper og lys og blomster, vi kunde opdrive, var anbragt. Et stort langbord stod opdækket med fladbrød, levser, skinke, sylte, mysost og smørspand. Den berygtede spartanske blodsuppe var sat tilside for den dag saavel som rugmelsgrøden, og en vældig oksesteg dampede paa bordet i dens sted.

Alle eleverne sad naturligvis med tilbords, og da gik det løs med taler og sange.

Naar Bjørnson føler sig fri og glad mellem venner, er det morsomt at være sammen med ham. Han straalte ud friskhed og godt humør til alle. Det var morsomme dage.

Den gang anede han endnu ikke, at han skulde blive Gausdøl selv, komme til at gaa under navnet »Aulesta'en« eller »fa'r Aulestad«, vinde præmier for stuter og hingste og tømkjøre »kongen«, der var haard i munden og let vilde kaste sig.

Da det var besluttet, at han skulde købe gaarden Aulestad, blev der jubel paa Vonheim folkehøiskole. Den var da flyttet til annekset Foldabu, nærmere Lillehammer. En tomt var indkøbt til skolebygningen tæt ved Aulestad.

Mens den byggedes, holdt skolen til paa gaarden Bø, og jeg selv med familie og en hel del elever residerede midlertidigt paa selve Aulestad gaard.

Saa kom da Bjørnson endelig og jog os ud. Han skulde tage sin nye gaard i besiddelse. Hans komme var imødeset i bygden med en vis spænding og ængstelse; thi han var jo en »fæl radikaler«. Især mente provsten, han kunde blive farlig for bygdens sunde sjælesøvn. Som provsten da en dag rusler ned igjennem bygden i sin karjol, møder han just i den skarpe sving ved broen nedenfor Aulestad en anden karjol komme mod sig i rasende fart, og et menneske sidder i den, som, uden al respekt for presteskydsen, raaber af alle sine lungers kraft: »halv vej!« Provsten skvat tilside. Saa sagde han sukkende: »nu er Bjørnson kommen til Gausdal?«

Det var ogsaa ganske rigtigt, og han tonede flag med det

samme. Den samme provst og Bjørnson blev forresten de bedste venner, og havde gjensidig moro af at erte hverandre i al gemytlighed, naar de mødtes.

Da Bjørnson først var bosat mellem os, var der ikke en fest paa skolen eller noget folkemøde, uden at han jo var med og blandede sin røst med i laget. Og endnu mere hjemlig mellem os blev han, da min gaard »Solbakken« reiste sig paa dens tomt øverst oppe paa hans jorde, som han havde forært mig. Der var bygget en stor hal i norsk stil, høi under loftet og med svære underliggerbjelker. To massive langborde med ud-skaarne fødder og tilsvarende bænke tronedes paa begge langvægge. Paa den ene smaltvæg en smuk peis, paa den anden et uhyre bredt vindu, hvorigjennem man kunde se hele den herlige dal, naar man spadserede paa gulvet. I den stue har Bjørnson ofte vandret og sprudet elektricitet. Naar batteriet var for fuldt, kom han som oftest over til mig som nærmeste nabo og udlod sig.

Jeg havde engang været i Fredrikshald og holdt nogle foredrag. Da jeg skulde reise hjem, kom en liberiklædt tjener ombord og spurgte fra en af mine velyndere dernede, om jeg vilde være brydd med at fragte en kasse med mig. Jeg begreb i førstningen ikke det hele, men svarte bare: naturligvis. *Mit* navn viste sig at staa paa kassen. Da »skrinet med det rare i« endelig høitideligt var aabnet ved hjemkomsten, opløstes hemmeligheden i 30 flasker af den fineste vin. Der var alle sorter Bur-gunder og Champagne.

Jeg fortæller dette, ikke fordi det var den første og eneste kasse af den natur, som jeg har modtaget; men fordi den staar for mig saa levende i forbindelse med Bjørnson.

Hvergang jeg nemlig saa ham komme stavrende op den bratte og islagte bakke, som førte til »Solbakken«, fuldladet med et eller andet, saa lød altid ordren: »op med en af flaskerne!«

Og saa sad han da der i vor dagligstue og udlod sig med, hvad han havde paa hjertet, mens vi nippede til den ædle

drue. Kunde vi saa faa ham overtalt til at blive udover kvel-den, var det at hente Aulestad-familien op, tromme skolens gutter eller gjenter sammen, og saa blev der improviseret fest. Der blev tændt lamper i den store hal, feitved blev lagt paa peisen, vi sang, og Bjørnson talte om alt mellem himmel og jord. Snart var det om norsk politik, snart var det fra hans reiser, levende, malende billeder. Han gav scener fra teatrene, fortalte om Tannhäuser og Shakespeares skuespil, om de katolske kirkefester, om Mazzini og Garibaldi. Han talte om, hvorledes klædedragten ofte er udtryk for folkenes kultur og sæder og spillede for os de pudderparykkede og snørlivede herrer og damer fra Ludvigernes tid, saa vi sad i en latter. Jeg er vis paa, at disse aftener er blevne uforglemmelige for de fleste, som havde glæden af at være tilstede.

Men disse møder var ikke altid feste. Det blev sommetider aandelige turneringer, ivrige diskussioner. Bygdefolket blev trommet sammen, hallen, sideværelserne, gangen stuvende fuld. Jeg husker saaledes et møde, hvor emnet var Sverdrup.

Den alvorlige riddersmand Kristofer Bruun havde dengang, skjønt selv venstreman, adskilligt at udsætte paa Sverdrups og venstres færd. Han indledede mødet. Da traadte Bjørnson op som Sverdrups varme forsvarer. Mødet deltes i to grupper. Frits Hansen sluttede sig som taler til Bruun; jeg til Bjørnson. Ogsaa flere af bygdefolket udtalte sig, deriblandt den nu døde hædersmand, stortingsmanden Kristian Fougner.

Naar veiret tillod det, holdt vi ogsaa møder ude paa Solbak-kens tun. At disse møder har været af betydning for bygden, har jeg ikke tvivl om. De har vakt tanker og samtaler omkring paa gaardene.

Naar man nu færdes paa de tomter, aner man ikke det rige liv, som engang blev levet der. »Solbakken« er flyttet, og kun de gabende kjeldermure viser, hvor den laa. Folkehøiskolens lærere er spredte rundt om i andre livsstillinger, de syngende, glade unge mennesker har vejet pladsen for hostende, syge, brystsvage stakler; thi baade Vonheim skolebygning, som Fritz

Hansens prægtige hus, er nu forvandlede til sanatorier. Og bygden synes at ligge atter i død vandet. Kun Bjørnson sidder ensom tilbage som en ørn paa fjeldet og spejder. Men før denne katastrofe indtraf, havde han ogsaa gjort sig aandelig ensom for sit arbejde paa folkehøiskolen.

Mellem ham og Bruun havde der i den sidste tid været alvorlige skjærmydsler og værre blev det, da Bjørnson gennemgik sin religiøse krise. Den sprængte hans grundtvigianisme isønder. Han var begyndt at studere den moderne bibelkritiks forfattere og blev betagen af et slags helligt raseri ved at se, at han i saa lang tid havde, som han udtrykte sig, »været bedraget«. Hvorfor vidste ikke folk heroppe om dette? hvorfor gaves ikke disse oplysninger ved vort universitet? hvorfor skulde disse fromme og alvorlige granskere arbejder være som luft for os? vi vidste jo neppe, de eksisterede, engang.

Den tid gennemgik Bjørnson en alvorlig kamp. Jeg kan huske, jeg kom ned paa Aulestad og fandt ham siddende ganske bleg og svedende af indre bevægelse, eller vandre op og ned paa gulvet som en løve, rystende sin vrede manke. Men ligesom han før havde været tilbøielig til at sluge det grundtvigske syn raat paa venners autoritet, reven med af deres tro og begeistring, saaledes blev han nu tilbøielig til at svinge til den modsatte yderlighed og sluge kritikløst og troende alle gisninger, som de lærde tyske granskere fremsatte; saa at jeg, der den gang var begyndt at læse Viktor Rydberg og allerede vaklede i min ortodokse sadel, maatte drage mit theologiske glavind og fægte paa livet til forsvar for gamle Moses og David, som han kaldte en bandit. Disse turneringer indbragte mig dog ikke anden ære end titlen: »din teologiske tosk« eller »indre-missionæren«.

Men fra den stund var Bjørnson banlyst fra Vonheim folkehøiskole, og jeg maatte snart følge ham efter.

KRISTOFER JANSEN

BJÖRNSON SOM LYRIKER OCH DEN SVENSKA LYRIKEN

Ett utkast af HELLEN LINDGREN

I

MÅHÄNDA den svenska lyriska dikten ej skall framställa sig fullt till sin fördel, när den ter sig bredvid Björnstjerne Björnsons dikt, som bär hoppets och glädjens färger, medan den svenska poesins färger mycket ofta äro melankolins och resignationens, ej sällan världsföraktets och mjältsjukans. Det är ej Björnson, som likt Strindberg skall tala om sitt »gamla hjärtelände«, därmed menande kärleken till fosterlandet, »smörgåslandet, öl och brännvinslandet«, ej han, som skall tycka sig, likt Heidenstam, vara en Hans Alienus, en Hans Världsfrämlingen, den där går på pilgrimsfärd i österlandet och antiken efter människosläktets förlorade barndomslycka och lugna, paradisiska oskuldstro. Det är icke han, som likt Fröding, skall genomklingas af et studentikost vemod öfver at vara världssvärmaren — vagabonden, som är hemma hvarken här eller där, öfver allt och ingenstädes, en ton, som ofta återkommer hos oss — tvärtom skola vi hos Björnson längre fram finna raka motsatsen till denna husvillhet, förtröstan hos en, som tycker sig vara hemma öfverallt. Lika långt från det Björnsonska anslaget ligger den allmän-mänskligt elegiska grundton af den mänskliga kraftens otillräcklighet, allt detta om att lyckan är en törntagg, ära, gods och gull, vänskap och kärlek — bara mull! — något, som likaledes blir en älskad text i många former, psalmboksyriken, som stundom förefaller som en kort-

fattad bot- och bönedagspredikan, eller någonting så vackert i medkänslan med den usle, at det gärna kunde sättas in i ett programtal för Föreningen för Välgörenhetens Ordnande.

Och jag tror, at när Asalärans siste representant, den gamle skalden hos Geijer, talar om, at han vill sjunga sin sång med Brage den gamle, och att de kristnes Gud, rättvisans gud, nog skall vara för rik och mild, för at hans hämd ej skall söka en gammal man, som vid grafvens brädd stammar en bön åt förgätna gudar, så ligger ingenting mer fjärran från den ursprunglige, ungdomsenergiske Björnson än att skriva en så vacker men så trött likgiltighetsfilosofi för läror och fanor. Nej, Björnsons kungar äro just de stora hedningaomvändarne i norska historien, och han går än i dag gärna ut på korståg. Och hvad kraften beträffar, är det min lifliga öfvertygelse, att det var rent af en upptäckt för Björnson, när han riktigt hade klargjort för sig ämnet till *Over Ævne* och funnit — jag misstänker till sin egen förvåning — att mirakaltron, underverket icke dugde att bygga på — att man måste afsäga sig det — så förtjusande frisk är denne Sang framställd, han är en lyrisk figur och, jag tror, man kan säga, Björnsons största lyriska dikt.

Men Björnson och svenskarne träffa förträffligt till sammans i dyrkan af ett ridderligt ideal, att när kampens hårda dust är öfverstånden, kunna möta motståndaren personligen som vän, idealiteten i partikampen. Vackrare ord har ingen sagt, än när prästen i *Paa Guds Veje* afsvärjer sina dogmer, därför att Guds kraft är lifvets kraft och alla hederliga människor gå på Guds vägar. Och troligen är Björnson, trots det, att han för oss så ofta framställes som politikern, mindre detta än kosmopolitikern, d. v. s. perspektiv- och fjärrskådaren, hvars framtidsmål sammanfaller med Schillers: »Seid umschlungen, Millionen!» eller Victor Hugos: »Europas förenta stater!». Egendomliga äro orden i *Redaktøren*, jämförda med Björnsons rykte hos en del godt folk: »Endast den, som fått all mänsklighet inom sig dräpt, den, som riktigt ordentligt kan förstenas, duger till politiker!».

*

*

*

När den svenska lyriken talar om folket, menar den en gammal ärorik historia, där noblesse oblige, där troheten mott ärorika traditioner herskar, där storhetsdrömmen så tillvida lefver, att man ännu tror sig om et humanitetens medlarkall. Folket litar och *skall blindt lita* på den stora individen, och tro på honom religiöst — det är folkets styrka. Det är något annat än begynnelsesorden i »Opsang for Frihedsfolket i Norden»: »Foragtet af de store, men elsket af de smaa,—sig, er det ikke Vejen, som det nye maa gaa?» Ännu i Snoilskys *Sånger och Bilder* hos oss igenkänner man en hjältedyrkan från fordom, som har mycket gemensamt med den Tegnerska fasan för pöbelns mångvälde och revolutionens virrvar och en kärlek, lik den, han hyste för Napoleonsgestalten, med andra ord för den historiska sagohjälten. Och när vi läsa Heidenstams uppsatser om svensk folkkarakter, läsa vi om samma försynthet och vördnad för det af häfden helgade, om ett: jag hatar profanum vulgus. Hos Björnsson är folket det kompakta hela, de många, besjälade af ett gemensamt mål, en mäktig folkvilja, som lyfter och bär individen, här predikas aldrig geniets själf tillräcklighet och själfrådighet, aldrig den ensamma kraft, som stolt och otillgänglig reser sig öfver mängden. Och äfven i uppfattningen af kärleken gör sig samma åtskilnad märkbar. Den svenska lyriken är på en gång mera individualistiskt bångstyrig och mera ungdomligt försynt än den Björnssonska erotiken. Ty oftast är det hos svenskan ett hjärtesår, som besjunges, en saknad, som firas, ett minne, som är förloradt och dock lefver kvar som evig längtan efter ett förloradt ideal. Malmströms *Angelika* är den udödliga typen för en sådan kärlekslängtan och kärleksvördnad, och raden af exempel kunde utan svårighet mångdubblas. Det var lyckomöjligheten, som slog fel — den stora kärlekens fiasco, kanske på grund af dödens eller lifvets obarmhertighet, kanske också på grund af obeslutsamheten, på grund af detta, som den tyske diktaren utsagt med orden: stjärnorna begär man icke, man älskar blott deras prakt. Men i hvilket fall som helst, det var sommaren, som slog fel, och efterlämnade höst i skalldens hjärta. Trösta sig kan han imellertid icke.

Så mycket längtan här finnes, tänk blott på Rydbergs »Vi ses igen«, på Atterboms Svanhvitssång, på Böttigers Silviosånger, på Levertins vemodsfulla lyrik, som ibland slår öfver till seraljherskarens lugna likgiltighet för kvinligt behag, medan grundstämningen utgöres af en slags modern omdiktning af det Goetheska: »das ewig weibliche zieht uns heran«, något, som af Rydberg karakteristiskt öfversattes med: »det evigt kvinnliga drar oss till Gud« — och för att slutligen nämna en alldeles olika typ, kunna vi minnas Daniel Fallström bland våra nyare, som med sitt erotiska mångguder, sina »ett tusen och tre«, ändå hyllar Eros som A och O. Huru många änglavingar susa ej i den svenska erotiken! Allt ifrån Franzéns alla epigoner till Wirséns *Signe Sohlman* — en minnesdikt, som är ett mästerverk i sitt slag. Och i samma diktares *Vackra September* finner jag klaven till denna stämning, så mycket intressantare, som dikten mer än väl kunde uppfattas som ett direkt svar från höstmånadens beundrare till Björnson, som i sin allbekanta dikt korar April till sin gunstling:

Vackra September, mig dubbelt kär,
därför att grymt du förgänglig är,
dröj och mig skänk, förrn du hän skall ila,
stunder af hvila!

Människosjälén i dig tar del,
skapelsens börjande sorgespel!
Lönnarna, röda som blod, predika:
fröjderna vika!

Vackra September! I aftonstund
öppnar jag fönstret mot månljust sund;
aning och tro öfver fjärden bygga
anden en brygga.

Kontrasten kan ej tänkas skarpare än vid en jämförelse med Björnsons:

Jeg vælger mig April,
fordi den stormer, fejer,
fordi den smiler, smelter,
fordi den ævner ejer,
fordi den kræfter vælter, —
i den blir somren til.

Hvad är motsatsen till Björnssons aprilstämning? Det är, när man kämpar tankens striden, när man är, som det heter, meditativ, kontemplativ. På ovisshetens och dunklets område rör sig kanske oftast tänkarmänniskans andliga varelse. Det är denna andra pol af diktarlynnnet, den svenska lyriken känner sig mest dragen till: svårmodet, försagdheten, rädslan för lifvets alternativer, den en smula ljumma rättvisan, som ser sanningen allestädes eller ingenstädes, giltigheten af olika ståndpunkter och deras berättigande. Så blir man lätt ironisk och modlös. Man säger icke då med Björnsson i tacksam glädje:

»Haarde tider har vi døjet
blev tilsidst forstødt,
men i værste nød blaaøjet
frihed blev os født«.

Man säger hellre med Snoilsky:

»Jag drömde om skogarnes fred,
om hem i hvar leende dæld,
om vilden, som hittar sin led
vid skenet af polstjärnans eld,
om hjälten, som kallar ur kojor
sitt folk till det ädlaste krig.
Mitt hjärta blöder i bojor,
jag drömde, o frihet, om dig!«

Så blir ofta denna poesi ironisk och modlös, ofta en dotter af samvetsqual eller af mild tolerans, resignation och ödmjukhet. Men på samma gång, hur mild, hur moderlig, hur vårdande, hur öm, hur kvinligt öm i ordets bästa betydelse kan icke denna poesi i sina bästa uttryck också vara, flickaktigt ren och obe-smittad af beräkning och världens rå statsmannasamvetshet. Något af fara innebär allting för denna hemmets och studiekammarens dotter. Äfven för jordlifvets intighet kan hon finna bedårande uttryck med sin nästan farliga vaggvisestämning af ett klosterlif i iden — i Gud. Hvad jordlifvet blir smått, när man ser det från perspektivet af de oändliga tidsåldrarnas skiftning, hvor sträfvan för den lilla jordiska lyckan blir me-

ningslös! Ser man då icke, att ett paradys på jorden med dess korta fröjd och grumlade fröjd icke ens skulle motsvara de måttligaste anspråk? Hvad Stagnelius har rätt, när han framställer själen, Anima, som en olycklig långtare efter befrielse från världsfurstens bojar och lifvet här som ett fängelse! Utan evighetssynspunkten blir fotfästet förloradt. Ja, i Rydbergs *Grottekvarnen* ser man bäst, hvart det leder, när alla våldets d. v. s. egoismens krafter bli lössläppta. Profeterar denna Ragnaröks fantasi måhända en sanning? Är detta också Wallins mening i hans *Dödens ängel*, att det är denna dödens ängel, som först skall lära oss lifvets gåta. Är det därför Tegnér i »Stjärnsången» sjunger:

»Stjärnorna blinka
ner på min ödsliga stig,
Stjärnorna vinka
tröttade vandrarn till sig.
Starkare ljudar
sången från stjärnorna ner.
Vandrande Gudar
tagen mig hastigt till er!«

Är det i mystiken, vi skola hamna, är det därför Rydberg med from förtröstan öfverlemnar lifvets gåta till högra instans än vårt eget förnuft eller kraft och i *Tomten* säger, att lifvets *hva-dan* och *hvarthän* är gåtan, som ingen löser. Men då — hvad blir då målet? Är det blott för att lära oss dö som vi lefva? Sådana missmodets toner har till och med Viktor Rydberg anslagit, när han i en fri öfversättning af O. Wigs: *Vaknen* låter dikten sluta så:

»Vaknen upp och skåden klarligt,
huru fädren här i nordens
sträfvade till mer än ära
och till mer än glans på jorden,
ja, till mer än Valhalls glädje
och ett rum i fadershuset —
till att dö vid gudars sida
i den sista strid för ljuset!«

Nej, den svenske herr Lyrik är dock icke världsföraktare till den grad, att han vill gå med på en sådan korsriddarstämmning.

Som program för den uppväxande generationen finner han dock icke detta »att dö vid gudars sida« allt för lockande. Och det drar nästan ett smålöje öfver hans drag, när han minns slutet i den krigsbön till moder Svea, som sjunges med kraften hos duktiga basars starka lungor vid våra konserter:

»Härligt, härligt blir det då
segrande med dig att stå,
härligare dock att få
för dig, o moder, falla».

Den gamle herrn drömmer. Han säger för sig själf: det gamla göta lejon kanske sofver än. Det drömmer om de brutna pilar och om de refna jägarnät en liten smula än i dag. Alldeles ofrivilligt kommer han att tänka på Bellman, och han börjar att skratta:

»Tycker du, att grafven är för djup,
nå vålan, så tag dig då en sup,
dito en, dito två, dito tre,
så dör du nöjdare.»

Käre Bellmann, tänker han helt upprymd, vi svenskar äro en smula af svärmare allesammans, både då vi gråta och då vi le, du är svärmisk, när du betraktar gubben Noak som bara en, hvilken planterade vinrankan, fast mannen dock hade en viss annan betydelse, när han lät elitkåren af mänskligheten promenera in i arken och så blef mänsklighetens räddare, och äfven Gunnar Wennerberg är litet svärmisk åt andra hållet, när han låter oss önska att framför allt dö för moder Svea. Det kommer att bli mycket svårt äfven för mig, gamle herre, att lära mig realpolitik. Jag tycker, det är så mycket gräl och bråk om småsaker. Och får jag icke vara med om det rent storartade, då tycker jag uppriktigt sagdt mest om bonden, som icke bråkar och icke tänker, men odlar sin jord stilla och anspråkslös, som Geijer säger:

»De väldiga herrar med skri och dån
slå riken och byar omkull,
tyst bygger dem bonden och hans son,
som så uti blodbestänkt mull.»

II

Det har bildat sig den myt om Björnson, att han är den, som aldrig tviflar, att han är full af frimodighet, glädje, lifsstyrka, mannen utan nerver, bara tro och hänförelse, en nordisk renässanstyp. Denna solgudsmyt har växt fram delvis ur hans egen framställning. Hur firar han icke den djärfva kraften redan i *Arnljot Gelline*:

»Ingen lever, som ej vil lyde
Arnljots lov;
kraften kan true,
kraften kan trylle,«

hvarpå Ingigerd svarar:

»Jo, det lever, og had det hedder,
har du ej hørt,
meget kan kraften, elskov mere,
hadet kan mest. «

Men Arnljot vill ej erkänna detta; han säger:

»Aldrig hadet mig stort har heftet,
heller det har
hævet mit mod og pisket harmen
lystigt til haan. «

Modig, trotsig, hoppfull går Björnson i spetsen för nya ideer och framtidsideer, stundom med stormandesteg, och på det hela taget har han lyckan med sig. Folkhögskolesaken, grundtvigianismen, en ny folkväckelse och bondväckelse, ja, en stark studentväckelse i demokratisk riktning, uppropen til förmån för pädagogiska reformer, sedlighetsfrågans ställande på en likställighetens grund — och först och sist kampen för det norska selvstyret — se där blott några namn på de reformatoriska sträfvanden, där Björnson ställt sig i främsta ledet, och i de flesta fall ha hans ideer visat sig lifskraftiga och vunnit terräng, hur mycket motstånd han än fått röna och ännu rönner. Fåfångt skall man försöka förklara hemligheten af hans smittsamma entusiasm, hans förmåga att elda och hänföra blott

med diktarhjärtats glöd — nej, han kan göra sig förstådd af de många därför, att han ser ut öfver den egna horisonten, den egna intressesfärens instängdhet och rädsla, så blir det möjligt för honom att draperas det högsinta, ungdomsfriska och vidtfamnande, det troglada i lyrikens vårfagraste dräkt. Ej minst märkvärdigt är det härvid att betänka, att en diktare med så fin förståelse af kärleken, af dess solsken och strömoln, dess morgon- och dess sommartemperatur, det rent personliga i dess magnetism, hvilket han kan skildra såsom ingen, det utsägliga hos kvinnan, hvilket han så väl kan sätta i motsats till lifvets barska, stränga hårdhet — märkvärdigt är det, att en så äkta lyriker ger den mest personliga känslan en så underordnad plats i lifvet.

Det har anmärkts, att han har ganska litet af den melankoliska känslointensitet, som lyriska diktare plåga visa. Fast han kan skildra hjärtevärm och känslöglöd så som trots någon — sorgen af att förlora är t. ex. uttryckt med så starka ord som: »hans hjärte var nær ved at briste — sit livshåb skulde hun miste» — så betecknar dock kärleken för honom en underordnad plats i förhållande till själfva lifvet. Hans kvinna lefver i de flesta fall för mannens arbete, — hon är inspirationen för honom, och så säger också prinsessan i högalofts bur om småguttens sång, att den lyfter hennes tanke, som vida vill gå, nu när sol går ned. Detta är just den äkta kärlekens genombrott hos Björnsson, ty i den första versen låter han prinsessan tvärt imot säga, att sången fångar hennes själ och stänger in hennes tanke — då ville hon helst, att småguttens skulle tåga — men när hon frigjort sig från detta kärlekens våld eller tvång, då må han sjunga. Och ett liknande uppslag är det, när målaren fångar flickans tanke, det slutar icke därmed, att hon tänkte på *en, en eneste ting* utan det slutar med, att fast hon drifves och »drages vidt omkring» och »tänker på alle verdens ting», är det hans bild af henne själf — kärlekens trollglansbild, där hon står speglad i sjön mot himlens blå, som ger henne den glans öfver lifvet, hvilken är uttryckt i dik-

tens slutrad; »O, nej, hvad der kom for et solskinsvejr!« En dikt af Rydberg, den vackra: *Vi ses igen* är särskildt upplysande, om man jämför den med Björnsons *Ingerid Sletten af Sillegjord*. Hos Rydberg är flickans längtan lifslång: flickan ser ynglingen draga förbi i morgonljuset ut i världen, han är riddarens son, han fångar hennes hjärta med en kyss, på denna kyss och hans ord: »vi ses igen« lefver hon sitt hela lif i hopp, och ända in i döden — ty han kom aldrig — hviskar hon sitt: »vi ses igen.« Hos Björnson är det också en lifslång längtan, han låter flickan gömma på sin vackra hufva af färgad ull, som modern gett henne att använda på bröllopsdagen, men den väntade frieren kom aldrig, och när hon slutligen öppnar lådan, finns där icke en tråd kvar — och hennes »hjärta blir så stort därvid«. Det är ett stänk af kritik, när man låter läsaren som här le ett svårmodigt löje öfver naiveteten hos en naturbarnets lifslånga längtan og väntan efter en kärlek, som icke vill komma. Och är det icke något af en ironisk underton, som man visserligen icke kommer under fund med förr än efteråt, när i »det var der ingen, som vidste«, de bäge älskande icke våga sig fram med sin bekännelse?

Lyckligast och med skäl mest berömd är Björnson, när han sammansmälter lyrik och epik, så att han, på samma gång han sjunger en sång, också berättar en historia. Hvilka härliga kammer i fråga om lifsbild har han icke sammanträngt i några verser. Kärlekens intresse för honom är icke frieriets *ja*, ty detta är icke lifvets *ja* och amen för honom, likasom icke heller kärlekssmärtan är lifshistoriens slut. Saknadens patos, uttryckt med förtviflans högsta styrka: »det är ett ensamt hjärta blott, som snyftar utanför«, som Snoilsky säger, har icke lagt beslag på diktarens fantasi, som här i Sverige, där kärlekens blomma praktfullast utvecklar sig i minnets förklaring — linnean och eternellen är symbolen för vår dikt. Hos Björnson blir kärlekens lifsinnehåll ofta lekfullt uttryckt som till exempel i den förtjusande dikten om den röda, hvita rosen om två systrar, som i en charade en action ger oss en hel liten

familjetafla. Det är en dramatisk situationsbild, en midsommarnattsdröm à la Shakspeare, med sin lilla maskerad af kärlekssmäktande trånad och förtviflan, allt är förlorat och så: hurra! så skingras de lätta nattdimmorna för morgonens och lyckans sol, och de små barnfötterna och barnbenen, iklädda sina »bitte hoser«, trampa muntert om i diktens slutstrof.

Ännu mera äkta Björnssonskt med sagostämning och äfventyrslust klingar kärleksackordet med hälften dyrkan, hälften trods i dikter sådana som »Holder du af mig, holder jeg af dig« eller i den ännu mer karakteristiska: »O, vidste du bare« med sina underliga slutord om, att älskaren icke vill ge flickan förtroendet af sin hemliga låga af fruktan att binda sig: »To øjne, to øjne kan flette en snare.« Med fin konstnärlig takt låter diktaren oss blott ana meningen: han vet, att han står på farlig grund med att låta ynglingen säga, att »den kunskab, den bør vi nok svare:

»Jeg længer vil fare, dig himlen bevare!«

Äfven Otto Anderssen har satt et *observera* för denna dikt, som ej är angenämt för diktaren: »En lyrisk älskare, som afslutar sin erotiska stämning med ett så klokt beslut, förstår i alla händelser konsten att taga erotiken fängen under förnufkets lydnad.« Det är något alldeles liknande, man så ofta har sagt om Goethe, när han afbröt den korta kärleksidyllen i *Sesenheim* med den elsassiska prästdottern för att som det nu för tiden heter »vinna sin personlighet« genom ökad världserfarenhet. Och dock skall väl ingen kunna anklaga Björnsson för kyla eller oförmåga att vibrera af kärlekens passion. Jag tror, att aldrig någon kärlekssmärtan kan skildras innerligare, vackrare, mera hjärtslitande än Kallems vid Ragnis dödsbädd i *På Guds veje*, och det vore att fullständigt misförstå mig, att tro mig vilja förneka, att Björnsson ej har det personliga tonfallet för att kunna teckna det mest nattsvarta i en kärleksförlust lika väl som det mest jublande i ägandets salighet. Men just därför, att kärleken är en himmel eller ett helvete, är den icke lifvet helt eller jorden helt för honom.

Björnsson är alltså framför allt en viljans och den praktiska idéns man. Han betecknar kärlekens inflytande mer som en fläkt från höjden, kvinnan är ofta det inspirerande barnet, kärlekens värld är mera en glad värld än de stora konflikternas värld, ett sabbatens paradiset, en den ädla barnslighetens lustgård. Och om man fördrifs därifrån, är det egentligen icke från någon lifvets valplats, man uteslutes, man har snarare just gått miste om sin paradisivärlds barndomslycka. Äfven för mannen kan det väl vara en bitter afsaknad, en evig saknad måhända. Där skulle hans poetiska känsla kunna hämta sig läskedrycken mot de tunga dagarne, mot ökenvandringens besvär, men Björnssons manlighetsideal rör sig i en stridens värld, där man tar emot hugg och slag, där man står inför prosans bittra erfarenheter. Det är icke den personliga kärleken, som bör och kan fylla lifvet enligt honom, men lifvet är något annat, är handling, det har högre vinkande mål, som göra hans älskare icke främst till älskare men till handlingskraftig man. Och idealet för hans kvinna är af samma slag. Jag försvarar icke Svava i *En Hamske*, men jag nämner henne i detta sammanhang för att visa, att renhetsiden för henne blir större än hennes personliga lycka, och på samma sätt spelar pieteten mot fadern för Ingerid i *Arnlfjot Geline* en större roll än kärleken. Dessa människor trösta sig med pliktens hårda bröd för kärlekens nektar och ambrosia — det är prosaiskt, må så vara, men hos Björnsson är detta mer än en flyktig stämning, det är hans dikts allra innersta stämning, att ingenting personligt enskildt får vara det högsta och centrala, att kärleken själf är en egoism, om den vill vara lifvet själf, om den vill vara mer än det, som tjänar lifvet, mer än det solsken, som drifver handlingslifvet i blom, om den som lyckans glädje vill vara mer än hjälpmedel men mål, och om den som saknad och förlust kommer att betydä, att hjärtats tomhet skulle vara liktydig med lifvets tomhet. Björnsson har hyllat denna uppfattning kanske förnämligast därför, att han skulle gått under med att ej söka en ersättning i idén, som det oförgångliga, det fasta, när personliga stöd

af vänner och kamrater svikit honom, eller när han själf måst utträda ur en krets, som han älskat. Må vi icke glömma den dikt hos Björnson, som börjar med orden:

»Hver glædesstund, du fik på jord,
betales maa med sorg«

och som fortsätter så:

»Gud hjælpe den, som ikke kan
gi' kun sin halve Sjæl,
der kommer ogsaa tid, da han
maa tage sorgen hel«

för att äntligen sluta med smärteutropet:

Mary Anne,
alt i mit liv jeg plante fik,
frøs ud, dengang du gik.

Det är icke den, som sjunger sådant, som icke har erfårit, hvad det vill säga att stå inför den personliga smärtans stora fasa, inför skilsmässans och brytningens skräck, den inre jordbäfnings, som åtföljer stora trosomhvälfningar och åsiktsstrider i en människosjäl. Det är faran med att se hos Björnson blott den nordiske renässansmannen, att man tror honom blott vara en af dessa osårbara, dessa hänsynslösa partigångare, opersonliga kraftmänniskor, som kunna lefva för en princip med glansen af en bragd, som fyrbåken, hvilken leder dem genom stormar och faror. Det finns sådan principlyrik, ja, äfven Sverige har mycket af den, men för Björnson måste principen vara en idé, något konkret, lefvande, värmande. Han har icke principhjältens eld, ässjans eld, som smälter metaller, han har hemmets eld, som värmer hjärtan. Då blir han ungdomsmodig, men först då, när han känner sig omfläktad af en aldrig så liten skaras sympati, då ser han, hvad ingen annan ser, *skönheten* af hvarje ideal, som ännu håller på att växa och är skröpligt, då ser han det med barnets troende öga och fantasirika entusiasm. Han känner, att denna barnsjäl är den ursprungligaste hos honom, och han försvarar denna barnkraft, som ibland tror för mycket och diktar för rikt med orden:

»Hvor tit en kjæmpe faldt med skam,
 det barnet var, som rejste ham.
 Om dette også slaar sig,
 det står sig.«

Han har knappast någonsin börjat, aldrig varit den allra förste, han har behöft ett svar och ett eko för att tro på sin egen röst, att vara den rena »förgångsmannen i en alvorsdyst» har icke varit hans sak. Han vet, att det förskräcker honom att vara ensam, äfven därutinnan ett barn, och sällan har väl den sanslösa naturrädslan hos en barnnatur tecknats så som af honom, när han säger, att om naturmakternas blinda våld en gång herskat gränslöst öfver en människas sinne, »staar der senere skræk af skrækken». Ja, så väl vet han, hur hjälpbehöfvande han är, hur väl han behöfver att stödjäs, att då han efter en förbittrad strid som ung blef vald till studentkårens ordförande, han rent af bad at blifva skonad för alltför mycket hat:

»Men som jeg står her nu i dag,
 jeg har ej hævn, jeg har ej nag
 mod nogen mand på jorden —
 giv så igen lidt hjærtelag
 til den, som bare mente *sag*
 og elsker hele Norden!»

Och det är, när man förstår detta, man också förstår hans kraft. Ty hur kan han egentligen tåla vid att af motståndare förhånas og bespottas? Han tål ej egentligen vid det, långt därifrån. Men hans tröst — det är *denna troende skara*, som samlas omkring honom och lyfter honom på skölden. Hur kan han, om han har något af barnets skräck för det vida, öppna, främmande landet, allttjämt styra kurs ut på nya banor. Hur kan han, som, efter att ha gifvit sin längtans dristiga mod luft i orden: »ut vill jag, ut», när han finner dörren på glänt, utbrister med så vacker barnslig försagdhed; »Herre, min gud! godt er dit hjem:

Lad det dog endnu stænges
 og mig få lov til at længes —»

hur kan han lefva i det stora larmet af kämpande åsikter? Han förklarar det själf på ett så äkta barnsligt sätt i dikten

Mit følge, och säkert är, att denna förklaring för honom är lika naturlig, som den för oss prosamänniskor förefaller underlig. Det är rösterna från hemmet, säger han, som rädda honom från ensamhetskänslan. Hemmet följer med honom i fantasin som den levande bilden, som han aldrig skiljs ifrån. Det ligger et helt livsprogram i orden: »Ja, deri er jag af Sneglearten, at hjemmet bærer jeg med paa farten«, men det skall naturligtvis vara en man, som kan »smälta isen tolf famnar omkring sig«, som kan vinna sig anhängare, hvart han kommer, som skall kunna känna denna känsla af att bära hemmets makt med sig, därigenom också någonting af hemmets frid. Häri ligger en del af förklaringen till Björnsons, om jag så får säga utopiska fridsamhet, lyriska ensidighet, att han själf är begåfvad med den andliga hypnotisörens makt att förtrolla och underkufva med mildt våld, att ha fadersviljan öfver andra. Han vill icke gärna förstå, att människor äro olika, att dumhet är ett naturfel, som hos somliga är omöjligt att afhjälpa, at det fins jordmån, både andlig och lekamlig, som aldrig kan bära rika skördar, och att det finns rena temperamentsskilnader, där inga sympatins bemödanden kunna utjämna afstånden mellan lynnen. Björnson har ju rätt att tala om hemmet som det allförsonande, han har rätt att åberopa det som den stora glädjen, trösten och himmelriket på jorden. Han är precis i samma lyckliga ställning som Grundtvig, att fast han är ett motsägelsens tecken, i ännu högre grad vara ett sympatins tecken för de många. Men han må icke tro, att all is kan smältas af vårsolen, eller all växtlighet drifvas fram af hemvärmen eller att t. ex. den moderna skolan har makt at kufva viljor och »älska fram« förträfflighet. Grundtvig har före Björnson sjungit just detsamma som han:

»Det er saa yndigt at følges ad
for dem, som gjerne vil sammen være . . .
det er saa hyggeligt allesteds,
hvor smaa og store har et i Sinde,
og det, som drager det store Læs,
i Hjertekamret er inderst inde«.

Men ändock blir det aldrig mer än en sanning med modifikation, som sådant uttrycker: de stora ögonblickens, de varma ögonblickens, och därför de enstaka ögonblickens poesi. Man får därför ej göra ett för stort nummer af den mänskliga enigheten. I vår svenska poesi finns där en del storm och rytande ilska, som jag ville öfverflytta till Björnsons, litet af »Enslingens sång i den stora öknen» och dess öfvergifvenhetskänsla, som jag här ville återfinna.

Jag ville ibland låta problemlösaren Björnson få en bakläxa af våra diktares sociala tvifvel och frågetecken. Jag ville ibland, att han skulle känna sig husvill i »fattigkvarteren» och icke kalla proletärerna »de små». Jag tycker han är för stark, när han »vil værge sit Land», jag vet icke, om alltid här i Norden är »sommarsol nog» och »sädesjord nog»,

»bare vi, bare vi have kjærlighed nok.»

Jag ser med beundran upp till hans tro, jag tror på den för det mesta, men jag beundrar den mest som en sannsaga, som måhända skall trollo fram det, som ännu ej finns, som, äfven om den hoppas för mycket, skall stärka till ädla kraftprof. Så starkt är ett ibland de vackra ord, som Björnson använder och som, om han icke uppfunnit det, han åtminstone satt i svang, att detta ord »fremelske» nu i eftersägarnes mun på mig åtminstone verkar pinsamt som ett för högt ord för småvuxna sinnen. Men det höga ordets makt att kunna fyllas med innehåll, när en verklig troskraft talar genom det, har Björnson visat det äga, och häri ligger också Björnsons egen makt: att älska fram. När han eldas af natur- og människolif, då kan han ibland få utseende af att stå och öfvertala ödet att icke vara en för hård fader. Hur är icke den lilla dikten, *Træet*, något alldeles enstaka och märkvärdigt som exempel på den glada filosofi, hvartill en optimistisk lyriker kan omtolka ödet så, att vi se denna värld i kärlekens solsken som den bästa bland världar. Frosten kommer och frågar trädet, om det vill släppa till sina blad och sina knoppar. Nej, trädet ber den låta bli att ta dem. Vin-

den kommer, när det får blomster, och ber om lof, men trädet ber och skonar ånyo. Men när trädet fick bär, då kommer flickan och frågar: »får jag ta dem?»

»Ja, kjære, du kan ta,
saa mange, du vil ha!»

En starkare lyrisk motsats än till denna *glada förgängelse*, när trädet i fullkomningens och fruktsättningens stund låter sig skördas af flickans milda hand, kan knappast tänkas än det förhärlikande af Napoleon, som Tegnér på sin tid lät åtfölja hans segerbana, visserligen ej, må vi väl komma i håg det, för att han skulle stå för oss såsom den af oss önskade och välsignade segerkraften, men för att han skulle visa i sin gestalt, att trots och våld ännu äro den rensande stormens representanter i mänsklighetens lif och naturlifvet, som står under de stora skickelsernes herravälde. Vi känna alltför litet denna Tegnérsdikt *Hjälten*. Men att hela dess tendens inom svensk poesi är kvar, det skall icke förnekas af den, som tagit kännedom om Strindbergs Lokefantasier och att den länge genomsyrt vår dikt, det har den väl reda på, som känner Almqvists »Ormuzd och Ahriman». Tegnér uttrycker dock idén om ett våld, som han anser hör till naturens hushållning:

Ser du, kring den starke anden
växa alltid starka vingar,
hvad rår örnen väl därför?
Dufvan plockar korn i sanden,
men han tar sitt rof och svingar
mot den ban, där solen kör.

Tegnér har icke med detta menat en roffågelsfilosofi; diktens slut antyder detta tillräckligt. Hvarför han hyllar denna Napoleon, fastän han är ett det oblidkeliga ödets utkorade, nästan blinda verktyg, som fullföljer världsviljans lag och bud, det är icke af romantiska skäl, af barnslig glädje öfver den extravagante enskilda, ty som bekant var Tegnér alls icke någon varm vän af den romantiska läran om ett genialitetens själfvåld för den enskilde. Men sympatin med det ensliga, omstör-

tande, laglösttrotsande i en individuell kraft har han, och trots sin biskopstitel, trots sin professorstitel, trots sin konservatism säger han ord som dessa:

»Frågar stormen, när han ryter,
frågar himlens höga dunder,
när det öfver jorden far,
om det någon lilja bryter,
om det i de gröna lunder
störer ett förälskadt par.«

Ödets lag är för hjälten den laggifvande, och den är hemlighetsfull:

»Skalden, tänkaren och hjälten,
allt det härliga på jorden
verkar blindt som anden vill.«

Den glada öppen hjärtigheten upplåter icke här den hemliga skattkammare, där de fördolda världshemligheterna förvaras. Och när Frithiofssångaren engång låter Thorsten Vikingsson i tanketunga strofer ge sonen och Belesönerne sitt visdomstestamente, talar han om förbehållsamhetens dygd nästan som en protest mot den glada människovänligheten:

»Välj icke till förtrogen, hvem helst som vill,
tomt hus står gärna öppet, men rikt stängs till.
Välj *en*, onödigt är det den andra leta,
och världen vet, o Halfdan, hvad trenne veta.«

Ur Tegnér's ord talar en tuktande lifsvisdom, och ville vi sätta den i stark motsats mot Björnssons ord: »framälska« — en framtuktande. Är Tegnér kraftens lagpredikant, som har lydandens och disciplinens ordnande kraft som text för sin samhällslära, så har Björnsson kraftens evangeliska budskap om samarbete och broderskap till stöd för sin. Olika maktfördelning mellan befallande och lydande, öfver- och underordning ser Tegnér som ett vilkor för det rätta samarbetet och åberopar härför gåfvornas olika mått och fördelning, medan hos Björnsson det är känslans och hjärtats frimureri, som löser svårigheterna mellan hög och låg och ställer dem på samma plats, när den

farliga uppgiften kallar. Och fastän jag är öfvertygad, att Björnson alldeles icke tänkt på Tegnér's Napoleonsdikt, när han skref *Mit følge*, tycker jag det ljuder nästan som ett svar på denna, när han skrifver dessa ord, som tydligen hämta sin moral från hjälten på Sankt Helena:

»Hvem ej har kærlighed i det små,
han kan ej mængdens, ej mindets få,
hvem ej kan bygge sit eget hus,
hvad stort han bygger går og i grus:
med sejr fra Moskva til Kartagena
han dør dog ensom på Sankt Helena!«

Det är i sammanhang med denna bekännelse, Björnson uttalar det bevingade ordet om »de tusen hemmen«, som utgöra fosterlandet:

»Et enkelt hjem bar så tit et land,
når ud det sendte dets frelsermand,
og mange tusind af hjem det var,
som landet frælst ifra slaget bar.
Og det, som bærer det gennem freden,
er hjemmets pulsslag i travelheden.«

Det kanske ej skall förefalla den, som läst dessa ord och som känner Björnsons diktning, alltför paradoxalt, om det här säges, att det interessantaste hos honom, ja det nya och det personliga hos honom är det opersonliga, glädjen att assimilera sig med dessa tusen hem, i hvilka han alltid anar, att hjärtan slå honom till mötes. Han har söndagsbarnets natur därigenom, att han eröfrar det okändas områden. Om han har bravuren hos en Gambetta (som han mycket beundrar), en talarbegåfning, öfverflyttad på diktens område — så är det därför, att han i sin vältalighet besitter den underförstådda känslöbetoningen, det som förvandlar hvarje verklighetsskildring till ett genomskinligt omhölje för något inre andligt, det är icke blott en talare, man ser framför sig, det är en sångare; hans personlighet, hans röst och minspel får något af ett instruments klangeffekter.

Han blir lätt okritisk, öfvermodig, ungdomligt öfversvalande, talande ur hjärtat direkt. Han kan se både kärlekens

och hatets vision, det vidunderligt fula eller det änglalikt ljufva. Han färglägger allt i en uppenbarelsesstunds feber, praktfullt flammande. I öfverströmmande hänförelse talar han pingstdagens tungomål med apostlatonens öfvertygelse och myndighet.

Han är folkfadern, människovännen, som står på förklarings berg, omfluten af uppenbarelsesljuset, som nedströmmar från himmelens klarhet. Och då ser han in i framtiden, ser öfver forntiden, skymtar bakom det mänskliga närvarande stora konturer af nya framtidsbildningar, profeterar, varnar. Han ser, han vet, något täckelse för hans ande finnes ej, han är skådaren med den hardt när öfvernaturliga visheten.

Och så för Björnson tillsammans två själsriktningar — den praktiske mannens och diktarens på ett sätt, som ådragit honom mycket klander. Han sjunger sina tendenser — han predikar sina dikter . . . och i denna sammansmältning ligger hans storhet — och naturligtvis på samma gång också en begränsning. Politik och känsla, vetenskap och tro, poesi och prosa — de ha ju ingenting med hvarandra att göra, säger man. Åjo, det är just det de ha, svarar Björnson.

Han visar det i ett slående exempel, när han i den norska folksången: »Ja, vi elsker» låter Norges historia passera revy. Är det kanske en »torr» historisk öfversikt? Många namn finnas där, många häntydningar på historiska data och fakta, men man glömmar, att det är historiska namn, som man hör, skuggorna få lif, vi sitta själfva i en taffelrund af gengångare från forna tider, vi dricka dem till, vi likasom hurra med dem på diktarens kommando som i et gästabad, där vi själfva varit med.

Och på samma sätt låter han det döda stå upp ur sin graf och förkunna det närvarandes stämning, när han uttrycker den långa längtans kval i refrängen: »Kommer ikke Olav Trygvason?»

På detta personligt-opersonliga sätt är det Björnson drifver politik och moral från känslsynpunkt. Han är en folklighetens patriarkaliska despot. Han drifver husfaderlighetens politik.

Jag hade lust att kalla detta med samma namn, som vi använda om våra gamla regentätter — släktpolitik, dynastipolitik, ehuru jag ingalunda mistänker Björnsson at vilja träda i några Hohenzollrar-fotspar. Men för Björnsson äro riken och folk egentligen grenar af en enda stor folkfamilj. Rekommenderar han pan-germanismen, så är det blodsbandet, som bestämmer honom. Opponerar han mot Sverige, så är det sitt folks nationella hederskänsla, hvilken han anser vara kränkt, som eldar honom. Den kalla hjärtlösa principen att se på det stora hela och för detta stora helas skull låta individerna, bäst de kunna, få foga sig efter stora vidtomfattande organisatoriska lagar, väcker alltid upproret hos Björnsson till lif. Hvad är både »Redaktören» och »Kongen» annat än en förbittrad protest mot, att en personlighet skall assimileras med ett regeringsmaskineri? »Redaktören» lånar sig villigt som redskap åt sin förnedring men icke så i »Kongen». Nej — »Kongen» skall icke vara en regeringsmekanisms blinda verktyg. En man med kött och blod — skall han tala förestafvade ord och handla förestafvade handlingar? Nej, lyriskt skall hjärtat sjunga ut sin »Trång», det är då som naturens egen gruppering efter inre frändskap skapar det äkta sammanhanget, den äkta lifsintensiteten, framtidens stolta mod.

En sådan frändskapens lag genomgår hela Björnssons inspiration. Han beskriver den som det befruktande öfver allt. Hans norske sjöman hör ihop med hafvet, därför att de ha upp-vuxit tillsammans, hafvet är hans hem. Allt, hvad som heter folkförbund, sammanslutning, är Björnssons stora kärlek:

Det er en spådomsevne
i folkeaandens trang:
norrønastammens stevne
til stordåd end en gang.

Han behöfver också se folkskarorna, höra massornas mummel och sorl, som stiger till jubel: »vort favntag er folkeliv i frihed og tro:

»Den Gud, som gav os landet og sproget og gav alt,
han findes i den gjærning, hvortil folket blev kaldt.

*Den er det, vi vil løfte, vi mange og vi små,
i frygtløs kamp mod alle, som ej ville forstå. —
Begyndte som en susen i kornet sommerdag,
og går nu alt som brusen gjennem skogenes tag.»*

Om det vore något norskt, som Björnsson kunde ha hjärta att kritisera, så vore det den instängda fjälldalen, som skymmer utsikten, så som han också gjort det i »Over de høje Fjælde.« För honom flyger den elektriska gnistan, som skapar det eldande och besjalar ordet, från man till man, från hjärta till hjärta. Han skulle bestämdt aldrig kunnat uppfinna Stockmanns ord om isoleringens välsignelse eller Zarathustramjältsjukan och den andliga förnämheten som ett diktarens privilegium. Här ligger hans patos, att det enskilda, det individuella först, familjen, den mindre kretsen sedan är nyckeln till allmänlivet, medborgarintresset, staten. Efter det mindres mönster bygges det större, samma hjärta, som slår i individens önsknings, det skall också slå i statslivets sträfvanden, samma hjärteblod, som pulserar i familjens intressen, det skall också genomströmma statskroppen. Vi ha redan sett, hur han låter hjälten blifva till ingenting, om icke detta hjärtats puls-slag finnes. Och i hans sista stora roman »På Guds veje« blir detta, denna värme och samkänsla, det mest centrala hos Björnsson, medan motsatsen, kylan, förtalet, ovänligheten blir rent af onskans princip, det lifsfientliga. Upptäckten att se sig heljugen, föraktad, med orätt misstänkt att ej vara en hederlig kvinna, är det, som bryter Ragni i denna roman. Han säger dett med ord, så sorgsna, så blida, att de verka som ett stycke lyrisk poesi:

»Ondskab i all slags form som løgn, forræderi, underfundighed, magtskyg' forfølgelse, list, bedrag var dødskulde. Det var det, vi slogs med: livet var varmen. Somme mennesker var mer udsatte at forkøles end andre, og hun var vist en af disse ulykkelige.«

Det är säkerligen bittra personliga erfarenheter, som visat diktaren, att det finnes en lömskhet och en kyla, som är farligare än allt annat och som rent af kan förgifta tron på, att

lifsmodet är berättigadt, är annat än en illusion. Jag erinrar om den våldsamt indignerade dikten, »Nej, hvor blir du dog af?«, som behandlar diktarens personliga förhållanden och som har klangen af samma stridsrop mot misstyndningen, intoleransen och den rena illviljan:

»Når jeg skriver en bog, »er den halv som jeg selv«;
hvis jeg taler — forfængelighed.
Hvad jeg bygger mod scenens fortryllende hvælv
er kun dunst af mit indbildte selv.
Når jeg slår for min tro
og den hjemlige skik,
når jeg værger den bro,
vi fra fædrene gik,
er det bare, fordi jeg en orden ej fik.«

Det märks, att det är uppror i diktarens själ mot all denna smädelse och denna lögn, om hvilken han säger, att det årslånga hånet bytt bort honom för hans folk. Och den kraft, den försvarare, till hvilken han vädjar, det är den, hos hvilken han alltid sökt skydd, hvilken han alltid trott på, det sunda verklighetssinnet hos folket, instinkten hos folksamvetet, som kan skilja på vän och fiende och som skall förstå att försvara den, som är orättvist anklagad. I stället för att eljes »den allmänna opinionen« ställes till ansvar för allt lösligt pladder, som går världen rundt, är det just af en slags folkets jurydomstol, Björnsson väntar sig den rättvisaste domen. Det är, som om man här såge honom enligt gammal nordmannased framträda inför ett andligt allshärjarting och föredraga sin klagan, när han anropar folkanden;

»Kom, du gudfødte folkeaand, aner du har
fra den jættebetvingende Tor...
du kan styrke den pagt,
vi som fostbrødre skar,
da vid Hafur dit ætstore mærke du bar.«

Denna folkande hembär han sitt tack! Den har hans förtroende: »bare tanken på dig gjør til småt alt det små, som

jeg led«, säger han. Björnssons lifsmod har den äktlyriska roten, sin rot i känslan af att kunna se upp till, vara sammanbunden med detta större hela, som icke är förgängligt på samma sätt, som det enskilda och tillfälliga i en enskild förbindelse är det, och han finner detta mera stadigvarande kärleksförhållande i kärleken till ett folks karaktär, ett lands lynne, ett sympatiskt framåtriktadt tidssträfvande. Den, som ser lifvet i en sådan idéns ljus, han är icke färkämpen för ett torrt lagbud, en abstrakt princip, han är förkämpen för lifvet själf, men ett lif, högre än det enskilda, ett lif, som därför att det är idéns till hälften är en fantasigestalt, och som därför kan höja sig öfver verklighetens tillfälliga missgestaltningar genom tro och inre vision. Om Björnsson kan kallas den lycklige, söndagsbarnet, den nordiska renässansmannen, så är det förvisso genom denna arkadiska herdelyrik, denna idélyrik, som finner hemmet öfverallt, där hjärtan klappa och ett eko svarar hos en åhörare, som får del af diktarhjärtats förtroenden. Jag tycker knappast, att Björnsson helt omedvet bättre biktat sig själf, än när han i bref till en svensk vän *) omtalat sina känslor vid en vistelse utomlands. Han sitter i Paris vid fönstret och ser in i en blommande trädgård, och omkring honom sjunga kanariefåglarna i sina burar på alla håll.

»De inbilla sig visst, att de äro i trädgården. Och detta är min egen ställning, så länge jag är i utlandet och icke hemma.«

Jag ville säga, att en fantasiens byggmästare som Björnsson *måste* ha denna tro, han *måste* tro sig vara i trädgården, ännu medan han är i buren. Han får mången gång se sina framtids-mål ramla, och ofta händer det honom att aldrig komma, dit han ville, eller han kan ha trott burgallret vara för lätt att bräcka, — men äfven då skall han kunna förstå, att han svaras af osynliga röster utifrån, af framtidens röster, ofödda släktens röster.

Men därtill fordras, att han har den rätta fågelmelodien, en

*) Brevet finnes anfördt i *Björnstjerne Björnsson som författare, politiker och personlighet*, ett utkast af L. B. Stockholm. Albert Bonniers förlag 1885.

tro på friheten, som icke ens i buren lär sig fångenskapens
dystra melodi, äfven bakom de höga fjällen måste han sjunga
efter »videre syn og højere Trær«. Han måste tro på, att han
får en vinge äfven då, när han har blott »længsel, men ingen
vinge.«

BJØRNSEN PAA DE NORSKE SCENER

BJØRNSTJERNE BJØRNSEN debuterede som dramatisk Forfatter med Opførelsen af enakts Dramaet *Mellem Slagene* den 27. Oktober 1857 paa Kristiania Teater,*) hvor det allerede Aaret i Forvejen var bleven antaget til Opførelse.***) Kristiania Theater var dengang endnu overvejende en dansk Scene, og Stykkets to mandlige Hovedroller Eystein (Kong Sverre) og Halvor Gjæla spilledes af de danske Skuespillere *Jørgensen* og *Vilh. Wiehe*, medens Ingas Rolle udførtes af Theatrets norske Skuespillerinde Frk. *Svendsen* (Fru *Gundersen*). Stykket gaves sammen med »Frierens Besøg« og »Kusine Lotte«, og Aftenens Indtægt udgjorde 174 Spd. (696 Kr.) Det spilledes 3 Gange i Sæsonen 1857—58 og har ialt været opført 81 Gange paa Kristiania Theater, sidste Gang 8. Oktober 1898. Det største Antal Opførelser falder i Sæsonen 1895—96 med 13. Ved Gjenoptagelsen i Sæsonen 1868—69 spilledes Eystein af *Isachsen*, der senere indehavde Rollen til sin Afgang fra Scenen i 1894, hvorefter den overtoges af *Fahlstrøm*. Ved Gjenoptagelsen i Sæsonen 1898—99 spilledes Eystein af *Eide*, Halvor Gjæla af *Løvaas* og Inga af Frk. *Lous*. — Paa Bergens første nationale Scene (1850—63) opførtes det første Gang 3. Januar 1858, sat i Scene af Forfatteren selv, som dengang var Theatrets artistiske Leder, og ga-

*) Sykket opførtes i Manuskript, det udkom først i Trykken i Decbr. 1857 som *Chr. Postens Føljeton*.

**) Bjørnson havde dog allerede, medens han gik paa Heltbergs Skole og forbedte sig til Examen artium, indleveret til Kristiania Theater og faaet antaget et Drama »Valborg«, som han imidlertid inden Opførelsen tog tilbage, da han senere kom til Erkjendelse af, at det var et umodent Arbejde.

ves ialt 3 Gange i Sæsonen. Paa Bergens nuværende Scene, hvor det spilledes første Gang 22de November 1876, har det hidtil været givet 28 Gange.

Bjørnsens næste Stykke, treakts Dramaet *Halte Hulda*, der udkom i Bergen 1858, opførtes (med Musik af *Otto Lühbert* og *C. Arntzen*) første Gang paa Kristiania norske Theater den 25. April 1862 og gaves til den 30. s. M. 3 Gange. Titelrollen spilledes af Fru *Isachsen* og Eyolf Finson af *Isachsen*. Paa Kristiania Theater, ved hvilket det allerede i Manuskript var antaget til Opførelse under *Borgaards* Styrelse i 1858, kom det dog først frem i 1865, da *Bjørnson* var bleven Theatrets artistiske Direktør. Det gaves med Musik af *Albert Rubenson* første Gang 4 November 1865 med Fru *Gundersen* i Titelrollen og *Gundersen* som Eyolf Finson. Forestillingen, efter hvilken Forfatteren fremkaldtes, indbragte 288 Spd. (1152 Kr.), der var Sæsonens næsthøjeste Aftenindtægt. Det spilledes 4 Gange i Sæsonen 1865—66, hvorefter det først gjenoptoges i 1876 under *Ludvig Josephsons* Styrelse og gaves da med uforandret Rollebesætning for de to Hovedrollers Vedkommende 5 Gange. Senere har det ikke været spillet.

Det historiske Drama *Kong Sverre*, der er skrevet i Rom Vaaren 1861, opførtes første Gang med Musik af *C. Arntzen* og med *Isachsen* i Titelrollen, *Krohn* som Bisp Nicolaus og Fru *Isachsen* som Inga paa Kristiania norske Theater den 9. Oktober 1861. Den 10. s. M. gaves det, med en af *Henr. Ibsen*, som dengang var Teatrets artistiske Direktør, skrevet Prolog, som Festforestilling i Anledning af den samme Dag foretagne Nedlæggelse af Grundstenen til Storthingsbygningen. Efter Forestillingen, hvortil Statsraadets Medlemmer, Storthingsmænd m. fl. var indbudne, udbragte *Johan Sverdrup* et Leve for Bjørnstjerne Bjørnson, der ifølge »Morgenbladets« Referat »efterfulgtes af Hurraer af ikke ganske faa af Tilskuerne«. Stykket spilledes i Sæsonen 1861—62 6 Gange. — Den 10. Januar 1862 opførtes det første Gang paa Bergens nationale Scene, hvor det havde været bestemt til at skulle gives som Festforestilling paa Theatrets Stiftelsesdag

2. Januar, hvad der forhindredes ved, at man ikke itide blev færdig med Indstuderingen. Titelrollen spilledes af *Jakob Prom*. — Paa Trondhjems daværende nationale Scene gaves det første Gang med *Isachsen* som Kong Sverre 14. September 1862. Paa Kristiania Theater har det ikke været opført.

Af Trilogien *Sigurd Slembe*, der udkom 1862, blev første og tredie Afdeling, *Sigurds første Flugt* og *Sigurds Hjemkomst* allerede bragt til Opførelse paa Trondhjems Theater 30. Septbr 1863 med Musik, dels komponeret, dels arrangeret af Kapelmester *B. Fexer*, og med *Isachsen* som Sigurd i begge Stykker. »At en saa stor digterisk Frembringelse,« heder det i Thjs. Adr.s Anmeldelse af Forestillingen, »maatte lade et og andet tilbage i Udførelsen, er omtrent selvsagt efter norske Forhold. Saameget tro vi dog med Vished at kunne paastaa, at intet Theater her i Landet vilde kunne formaa paa langt nær at komme Digterens Tanke og Syner saa nær, som her er lyktes.« Af de øvrige Roller spilledes Skalden Ivar Ingemundsen af *Prom* og Finnepigens af Fru *Isachsen*. — Paa Kristiania Theater opførtes Trilogiens første Afdeling første Gang 27. August 1865 med *Isachsen* som Sigurd, og har ialt været spillet 50 Gange, sidste Gang 27. Februar 1894. I Sæsonen 1864—65 gaves det 2 og i den følgende Sæson 3 Gange, hvorefter det var ude af Repertoiret indtil Sæsonen 1884—85, da det gjenoptoges og spilledes 19 Gange, hvoraf de 18 sammen med Trilogiens anden Afdeling, *Sigurds anden Flugt*, som med Musik af *Rikard Nordraak* og med *Bjørn Bjørnson* som Sigurd (i begge Stykker) og *Gundersen* som Harald Jarl gaves første Gang 4. Marts 1885 og ialt har været opført 20 Gange. Førsteforestillingens Indtægt udgjorde 1012 Kr. Trilogiens tredje Afdeling opførtes med Musik af *Johs. Haarklou* første Gang paa Kristiania Theater 17 April 1885 med *Bjørn Bjørnson* som Sigurd og Frk. *Constance Bruun* som Finnepigens — Aftenens Indtægt var 1179 Kr.*) — og ga-

*) Sammenlignelsesvis kan anføres, at Sæsonens største ordinære Aftenindtægt var 1486 Kr. ved Opførelsen 1. Oktbr. 1884 af »Kong Richard den Tredie«, hvori Bjørn Bjørnson havde sin Debut. Den næststørste, 1451 Kr., gav Opførelsen af »Maria Stuart i Skotland« den 7. November 1884.

ves i den tilbagestaaende Del af Sæsonen 17 Gange, i den paafølgende Sæson 6 og den derpaa følgende 1 Gang, ialt 24 Gange. Paa Bergens Theater er *Sigurds første Flugt* opført 21 Gange, første Gang 3. November 1876, *Sigurds anden Flugt* med Roald som Sigurd 8 Gange, første Gang 28. November 1888, og *Sigurds Hjemkomst* 2 Gange, første Gang 7. April 1889. I 1901 opførtes *Sigurds første Flugt* i Trondhjem og Kystbyerne af Direktør Ottos norske Selskab.

Maria Stuart i Skotland, der allerede forelaa trykt siden 1864, bragtes først paa Scenen paa Kristiania Theater (med Musik af R. Nordraak) den 29. Marts 1867, spilledes til Udgangen af Sæsonen 9 Gange, — det største Antal, der naaedes af noget af Sæsonens Stykker — og er til 1893, da det gaves sidste Gang den 28. November, ialt opført 100 Gange. De fleste Opførelser falder i Sæsonerne 1872—73 (11 G.); 1778—79 (15 G.); 1884—85 (13 G.) og 1893—94 (20 G.) Den 12 Marts 1882 opførtes det for 50. Gang. Førsteforestillingen indbragte 372 Spd. (1488 Kr.), der var Sæsonens næsthøjeste Aftenindtægt.*) Ved den første Opførelse af Stykket, der var sat i Scene af Forfatteren selv og udstyret med en større Pragt i Dragter og Dekorationer, end hvad der hidtil var ofret paa noget Stykke, spilledes Titelfrollen af Fru Gundersen, Darnley af Gundersen, Bothwell af Wolf, Lethington af Isachsen, Rizzio af Krohn, Ruthwen af H. Brun og Knox af Nielsen. Ved Gjenoptagelsen i Sæsonen 1872—73, da Stykket gaves i ny Indstudering under Ludvig Josephsons Ledelse, spilledes Darnley af Klausen (senere af Hammer), medens Bothwell var gaaet over til Gundersen og Rizzio til Selmer. Ved Opførelsen i Sæsonen 1893—94 spilledes Titelfrollen af Frk. Mejlænder, Darnley af Bjørn Bjørnson, Rizzio af Halvorsen, Lethington af Garmann og Knox af Reimers. Den 4. Oktober 1887 gaves Stykket som Festforestilling paa Femtiaarsdagen for Kristiania Theaters (Theatret paa Bankpladsen) Aabning. — Paa Bergens nationale Scene**) opførtes Stykket første Gang den

*) Den højeste Indtægt, 407 Spd. (1628 Kr.), gav Opførelsen af »Bryllupet paa Ulf-åsa« og »Hittebarnet« (med Fr. Delan som Gæst) den 5te Oktbr. 1866.

**) Paa Bergens Theater opførtes Stykket i Novbr. 1867 af Direktør Cortes' danske

10. April 1888 med Fru Didi *Heiberg* som Maria Stuart og *Roald* som Darnley og har hidtil været spillet 21 Gange; den 25. Oktober 1896 gaves det som Festforestilling i Anledning af Tyveaarsdagen for den nationale Scenes Aabning.

Den 20. December 1865 — nogle Uger efterat Stykket var udkommet i Trykken — opførtes »De Nygifte« under Forfatterens egen Ledelse første Gang paa Kristiania Theater*). hvor det i Sæsonen 1865—66 spilledes 12 Gange, det største Antal, der faldt paa noget af Sæsonens Stykker. Den første Forestilling, da det gaves sammen med den franske Farce »Med Tiladelse Frue«, indbragte kun 90 Spd. (360 Kr.); men allerede ved dets anden Opførelse, da det gaves sammen med den Offenbachske Operette »Fritzchen og Lieschen«, steg Indtægten til 217 Spd. (868 Kr.), og ved den tredje, da det spilledes i Forening med C. P. Riis' Vaudeville »Han har det strengt«, til 368 Spd. (1472 Kr.) — Sæsonens højeste Aftenindtægt. Den oprindelige Rollebesætning var: Amtmanden Johs. *Brun* — Fruen Fru *Giebelhausen* — Laura Frk. *Berg* — Mathilde Fru *Gundersen*. Stykket har indtil Udgangen af Sæsonen 1895—96, da det spilledes sidste Gang 9. Juni 1896, ialt været opført 47 Gange paa Kristiania Theater. Det spilledes desuden nogle Gange i Begyndelsen af Syttiaarene paa det Bjørnsonske Secessions-Theater i Møllergaden. — Paa Trondhjems Theater gaves Stykket første Gang den 17. Januar 1866, ved hvilken Lejlighed Laura spillede af Frk. *Elvig* (Fru Johanne *Juell-Reimers*) og Axel af Otto *Schibsted*. — Paa Bergens nationale Scene**) opførtes det første Gang den 28. December 1876 og har hidtil været spillet 17

Selskab »mod Forf.s Vidende og Vilje«, der ogsaa protesterede mod Opførelsen i et Telegram, trykt i Bergensp. s. A. Nr. 90. I 1868 opførtes det af samme Selskab paa Trondhjems Theater og i Septbr. 1861 paa Fredrikshalds Theater.

*) Den første Scene, paa hvilken Stykket kom til Opførelse, var Kbhvns. kgl. Theater, hvor det spilledes første Gang den 23. Novbr. 1865. En sammenlignende Anmeldelse af Stykkets Opførelse paa Theatrene i Kjøbenhavn og Kristiania findes i et Brev til III. Nyhedsbl. i dets Nr. 19 for 1866.

**) Paa Bergens Theater opførtes Stykket første Gang den 23. Febr. 1866 af Theaterdirektør Cortes' danske Selskab. Ved den tredje Forestilling, der gaves for fuldt Hus, blev Forfatterens Portræt, omkranset af Baand i Nationalfarver, frembaaret af Fru Cortes, medens Cortes fra Orkestret opfordrede Publikum til et Leve for Bjørnson, hvem der bragtes et nifoldigt Hurra. Sluttelig spilledes Nationalsangen. Forfatteren tilmeldtes pr. Telegram den ham viste Hæder. Bergensp. 1866 Nr. 19.

Gange. — Paa Nationaltheatret bragtes »De Nygifte« paa Scenen første Gang den 4. December 1901 med *Selmer* som Amtmanden, *Fru Wolf* som Fruen, *Christensen* som Axel samt Fruerne *Didriksen* og *Christensen* i Lauras og Mathildes Roller. Paa dette Theater har det hidtil været givet 10 Gange.

Med Musik af *Edv. Grieg* opførtes (i Manuskript) »*Sigurd Jorsalfar*« første Gang 10. April 1872 paa Kristiania Theater, hvor det gaves i Sæsonen 9 Gange og ialt har været opført 43 Gange, sidste Gang 28. Februar 1890. Indtægten af Førsteforestillingen var 229 Spd. (916 Kr.), men ved den anden Forestilling steg den til 353 Spd. (1412 Kr.) og ved den tredie, der gaves til Indtægt for Forfatteren, til 366 Spd. (1464 Kr.). De to Hovedroller, Kongsbrødrene *Sigurd* og *Eystein* spilledes af *Reimers* og *Gundersen* og *Borghild* af *Fru Gundersen*. — Paa Bergens Theater opførtes det første Gang den 1. September 1878, med *Arnoldus Reimers* som Gjest i Titelrollen og har ialt været spillet 11 Gange. — Paa Nationaltheatret gaves Stykket ved den tredje af de tre Festforestillinger, hvormed Theatret aabnedes i September 1899. *Sigurd* spilledes af *Fahlstrøm*, *Eystein* af *Eide* og *Borghild* af *Fru Dybwad*. Her har det hidtil været opført 38 Gange, sidste Gang den 29. September 1902 som Festforestilling i Anledning af Polarskibet »*Fram's*« Hjemkomst.

Det i 1875 udkomne fireakts Skuespil »*Redaktøren*« blev ikke antaget til Opførelse paa Kristiania Theater, væsentlig fordi der i sammes Hovedperson antoges at være taget Sigte paa Enkeltmand. Derimod blev det, dog uden Forfatterens Samtykke og med Protest af den fraværende Forfatters Kommissionær *F. Bætzmann*, opført nogle Gange (1. Gang den 28. April 1875) i Kristiania paa Theatret i Møllergaden af den svenske Theaterdirektør *E. G. Hafgrens* norsk-danske Selskab. En af *Hafgren* samtidig paatænkt Opførelse af Stykket paa Drammens Theater blev nægtet af dettes Bestyrelse. I 1898 spilledes det i Kristiania paa Tivolis Theater af Direktør *Ottos* norske Selskab.

Det omtrent samtidig med »*Redaktøren*« udkomne fireakts Skuespil »*En Fallit*« har derimod altid hørt til de mest yn-

dede Repertoirestykker. Det opførtes (i Manuskript) paa Kristiania Theater første Gang den 29. Januar 1875*) under *Ludv. Josephsons* Instruktion og Regie, gaves inden Udgangen af Sæsonen 16 Gange — det højeste Antal Opførelser, noget af Sæsonens Stykker naaede — og har ialt været opført paa Kristiania Theater 86 Gange, sidste Gang den 24. September 1894. Indtægten af Førsteforestillingen beløb sig til 362 Spd. (1448 Kr.), der var Sæsonens højeste Aftenindtægt af de Forestillinger, som til ordinære Billetpriser kom Theatret tilgode.***) Den tredje Forestilling, den 4. Februar, der gaves til Indtægt for Forfatteren, indbragte 348 Spd. (1392 Kr.), men den højeste Indtægt gav den sjette Forestilling, den 8. Februar, da Stykket opførtes som Markeds-Benefice for Skuespillerpersonalet, med 371 Spd. (1484 Kr.). Ved den første Opførelse gaves Stykket med følgende Besætning for Hovedrollernes Vedkommende: Tjelde *Gundersen* — Fruen Frk. *Rasmussen* — Valborg Fru *Juell* — Signe Fru *Selmer* — Advokat Berent *Isachsen* — Løjtnant Hamar *Selmer* — Bryggermester Jakobsen *Johs. Brun* — Sannæs *Reimers* — Pram *Klausen* og Præsten *Nielsen*. Ved de senere Opførelser har Tjelde altid været spillet af *Gundersen*; af de øvrige Hovedroller har Fru Tjelde været udført af Fru *Gundersen* og Fru *Wolf*, Valborg af Frk. *Reimers*, Berent af *Garmann*, Hamar af *Bjørn Bjørnson*, Jakobsen af *Selmer* og Sannæs af *Halvorsen*. — Paa Bergens nationale Scene***), hvor Stykket opførtes første Gang den 24. November 1876 med *Michelsen* som Tjelde, Fru *Sperati* som Fruen, *Kavli* som Berent og *Garmann* som Jakobsen, har det hidtil været givet 22 Gange.

Bjørnsens i 1877 udgivne Stykke »*Kongen*«, der ved sin Fremkomst vakte et saa voldsomt Opstyr som et Tendensdrama, udsprunget af Tidens politiske Brydninger, har aldrig været

*) Den første Scene, paa hvilken Stykket kom til Opførelse, var Stjernströms Nya Teatern i Stockholm, som aabnedes med samme i svensk Oversættelse med Titelen »Ett handelshus« den 19. Januar 1875.

**) Sæsonens højeste Indtægt gav Opførelsen (til Operapriser) af Rossinis »*Wilhelm Tell*«, den 14. Maj med 430 Spd. (1720 Kr.)

***) Paa Bergens Theater opførtes Stykket af Direktør Aug. Rasmussens danske Selskab i Januar 1875, samt udover Vaaren s. A. paa flere norske Provinstheatre.

opført, førend Nationaltheatret 25 Aar efter Stykkets Fremkomst bragte det paa Scenen den 11. September 1902 med Musik af Kapelmester *J. Halvorsen* og med *Eide* som Kongen, *Fahlström* som Gran, *Garmann* som Flink, Fru *Schibsted-Hansson* som Prinsessen og Fru *Dybwad* som Clara.

En meget gunstig Modtagelse fik derimod *Bjørnsens* næste Arbejde, fireakts Skuespillet »*Leonarda*«. Det opførtes (i Manuskript), første Gang paa Kristiania Theater den 22. April 1879 med Fru *Gundersen* i Titelrollen, Fru *Juell* som Aagot, *Gundersen* som Biskopen, *Hammer* som Hagbart Tallhang og Fru *Thora Hansson* som Oldemoderen. Aftenens Indtægt var 1086 Kr. Den tredje Forestilling, der gaves til Indtægt for Forfatteren, indbragte 1127 Kr., og ved den fjerde steg Indtægten til 1409 Kr., — Sæsonens højeste Aftenindtægt. Stykket, der gaves 14 Gange i Sæsonen 1878—79, har forøvrigt til 1897, da det spilledes sidste Gang den 23. Oktober, kun været paa Repertoiret i 8 af 20 Sæsoner, og har ialt været opført 38 Gange. Da Stykket, efter at have været ude af Repertoiret i 10 Sæsoner, gjenoptoges i Sæsonen 1896—97, spilledes Titelrollen af Fru *Hansson*, Aagot af Fru *Wettergreen*, der som Frk. *Rynning* havde debuteret i Rollen den 9. April 1886, Hagbarth af *Roald* og Oldemoderen af Fru *Gundersen*. Stykket gav forøvrigt Anledning til Spektakler i Kristiania Theater ved dettes Opførelse af Professor *Molbechs* Skuespil »*Ambrosius*«, den 30. Oktober 1879, da en Del af Tilskuerne i Anledning af *Molbechs* som Censor ved Kjøbenhavns kgl. Theater afgivne Censur over »*Leonarda*« pøb *Molbechs* Stykke ud og derved fremkaldte en Moddemonstration, som endte med et Haandgemæng mellem to Tilskuere i Parkettet. Til Forestillingen den 13. Juni 1879, da Stykket gaves som Benefice for Aagots Fremstillerinde, havde Forfatteren skrevet en Epilog, som tildels beskjæftigede sig med de Spørgsmaal, Stykket opkaster. — Paa Bergens Theater opførtes det første Gang den 6. Maj 1879 med Fru *Fredrikke Nielsen* i Titelrollen, Frk. *Adelaide Johansen* som Aagot, *Michelsen* som Hagbarth og *Bernt Johannessen* som Biskopen og har

hidtil været spillet 15 Gange. I 1899 opførtes det i Trondhjem og Kystbyerne af Direktør *Ottos* norske Selskab med Fru *Levy-Lavik* som Gjest i Titelrollen.

Femaktsskuespillet »*Det ny System*«, der udkom i Trykken 1879, naaede først frem til Opførelse paa Kristiania Theater*) i Sæsonen 1885—86, da det under Bjørn *Bjørnsons* Ledelse opførtes første Gang den 17. Februar 1886. Det gaves 18 Gange inden Udgangen af Sæsonen og har i alt været spillet 33 Gange, sidste Gang den 25. Februar 1893. Førsteforestillingen gav en Indtægt af 987 Kr., som ved fjerde Forestilling steg til 1360 Kr. Ved Forestillingen den 2. Juni 1886 var Forfatteren tilstede og var Gjenstand for megen Ovation. Af Hovedrollerne har Riis været udført af *Gundersen*, Fru Riis af Fru *Gundersen*, Karen af Frk. *C. Bruun*, Fru *Hansson* og Fru *Didi Heiberg*, Kampe af *Johs Brun* og *Garmann*, Hans Kampe af *Hammer* og *Halvorsen*, Tante Ole af Fru *Wolf*. — Paa Bergens Theater opførtes Stykket første Gang den 27. April 1886 med *Bernt Johannessen* som Riis, Fru *Sperati* som Fruen, *Garmann* som Kampe og *Halvorsen* som Hans Kampe, og har hidtil været spillet 22 Gange. Den 2. Januar 1900 gaves det som Festforestilling i Anledning af 50 Aars Dagen for den første norske Scenes Aabning.

Det i 1883 udkomne Skuespil »*En Hanske*« opførtes første Gang paa Kristiania Theater i en af Forfatteren foretaget Omarbejdelse den 28. Oktober 1886**), naaede 22 Opførelser — det højeste Antal — i Sæsonen og har i alt været spillet 38 Gange, sidste Gang den 17. December 1892. Riis spilledes af *Bjørn Bjørnson*, Fru Riis af Frk. *Reimers* Svava af Frk. *C. Bruun*, (senere af Frk. *Mejlænder*, der havde Debut i Rollen) Alf af *Hammer* (senere af *Halvorsen*), Hoff af *Selmer*. Førsteforestillingen gav en Indtægt af 752 Kr., som ved den anden Forestilling steg til 1065 Kr. og ved den tredje til 1256 Kr. Paa Bergens

*) Den første Opførelse af Stykket fandt Sted paa Residenz-Theatret i Berlin, den 19. December 1878.

**) Stykket opførtes for første Gang paa Stadtheatret i Hamburg den 11. Oktober 1883. Blandt Bladartikler, Stykket vedkommende, kan her noteres en Artikel i Mrgbl. Nr. 269 A for 1883: »Skal B. B.'s »Hanske« opføres paa Kristiania Theater?« hvortil Modbemærkninger i Nr. 279 A af G. J. og i Thj. Adr. Nr. 231.

Theater opførtes Stykket første Gang den 17. November 1886 som Festforestilling i Anledning af Scenens Tiaars Bestaaen med *Garmann* som Riis, Fru *Sperati* som Fru Riis, Fru *Heiberg* som Svava, *Halvorsen* som Alf og *Thomasen* som Hoff og er i alt hidtil givet 8 Gange.

Geografi og Kjærlighed, der udkom 1884, opførtes samme Aar første Gang paa Kristiania Theater den 21. Oktober, spilledes i Sæsonen 23 Gange — det næsthøjeste Antal Opførelser, noget af dens Stykker naaede*) — og har ialt været givet 69 Gange paa Kristiania Theater, sidste Gang den 3. Januar 1899. Ved Førsteopførelsen, der gav en Indtægt af 1272 Kr., som ved den fjerde Forestilling steg til 1400 Kr.**), spilledes Tygesen af Bjørn *Bjørnson*, Fru Tygesen af Fru *Wolf*, Helga af Frk. A. *Brun*, Turman af Johs. *Brun*, Birgit Rømer af Fru *Hansson*, Henning af *Hansson*, Malla af Frk. *Parelius* og Ane af Frk. *Bosse* (Fru Bosse-Fahlstrøm). Ved Gjenoptagelsen i Sæsonen 1893—94, da Stykket gaves 18 Gange, var dets 3dje Akt omarbejdet af Forfatteren. Fru Tygesen spilledes nu af Frk. *Reimers*, til hvem Rollen allerede var gaaet over i Sæsonen 1888—89, Helga af Fru *Dybvad*, Turman af *Gundersen* og Henning af *Halvorsen*. I Sæsonen 1894—95, da Stykket gaves 7 Gange, spilledes Tygesen af *Garmann*, men overtoges atter af Bjørn *Bjørnson*, da Stykket gjenoptoges i Sæsonen 1897—99, i hvilken det naaede 12 Opførelser. — Paa Bergens Theater opførtes Stykket første Gang den 11. November 1885 med *Garmann* som Tygesen, Fru *Heiberg* som Helga og Bernt *Johannessen* som Turman og har hidtil været opført 30 Gange.***)) Paa National-theatret bragtes Stykket paa Scenen første Gang den 18. Januar 1900 — Turman spilledes af *Blich* og Birgit Rømer af Fru *My-lænder-Hellesen* — og har der hidtil været givet 29 Gange. —

*) Det højeste Antal Gange — 25 — viser »Elverhøj», som i denne Sæson gjenoptoges efter nogle Aars Hvile.

**) Den største Aftenindtægt gav Førsteopførelsen af Lindners »Bartholomæusnat-ten» med 1425 Kr.

***)) Paa Drammens Theater opførtes Stykket den 13. Januar 1886 af den norske Theatredirektor Olaus Olsens danske Selskab med Olaf Hansson som Gjest i Tygesens Rolle.

I 1897 opførtes det i Trondhjem og Kystbyerne af *Ottos norske Selskab* og i 1899 af samme Selskab i Nordland og Finmarkens Byer.

Det i 1883 udkomne første Stykke af »Over Ævne« kom først til Opførelse i 1899 paa Nationaltheatret, hvor det gaves første Gang den 21. Oktober med *Fahlstrøm* som Sang, *Fru Dybwad* som Fru Sang og *Eide* som Bratt og har hidtil været opført 35 Gange. — Paa Bergens Theater gaves det første Gang den 21. Marts 1902 og har ialt været opført 17 Gange. Af Stykkets tre Hovedroller spillede Sang af *Johan Hauge*, Fru Sang af *Frk. Magda Blanc* og Bratt af *David Knudsen*.

Over Ævne, andet Stykke (fra 1895), opførtes paa Nationaltheatret første Gang den 23. November 1899 med *Fahlstrøm* som Holger, *Eide* som Bratt og *Fru Didriksen* som Rakel og har hidtil været spillet 11 Gange.

Paul Lange og Tora Parsberg (fra 1898) opførtes paa Nationaltheatret første Gang den 6. September 1901 med *Bjørn Bjørnson* som Paul Lange, *Fru Dybwad* som Tora og *Eide* som Arne Kraft og har hidtil været givet 27 Gange. I Maj 1902 optraadte den danske Skuespillerinde *Fru Betty Nansen* som Gjest i Tora Parsbergs Rolle.

Laboremus (fra 1901) gaves paa Nationaltheatret første Gang den 29. April 1901 med *Fru Wettergreen* som Lydia og *Christensen* som Langfred og har hidtil naaet 14 Opførelser. I Sommeren 1901 gik endel af Nationaltheatrets Personale paa Tournée med Stykket, som de spillede paa de fleste Provindstheatre i Byerne langs Kysten. Stykkets kvindelige Hovedrolle udførtes ved disse Forestillinger af *Fru Schibsted-Hansson*.

Bjørnsons nyeste Arbejde, treakts Dramaet »*Paa Storhove*«, spillede første Gang paa Nationaltheatret den 4. November 1902.

T. BLANC

Tabellarisk Oversigt over Bjørnsons Stykkers Opførelser paa Kristiania Theater

Sæson	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
Mellem Slagene	3	...	...	3	...	...	...	...	...	...	1	9	...	5	2	...	3	...	4	1	7	9	...	4	...	1	7	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	13	...	9	81		
Halte-Hulda	...	...	...	...	...	...	...	4	...	...	...	...	...	...	...	5	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	9
Sigurds første Flugt	...	...	...	...	...	...	2	3	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	19	3	6	4	...	2	8	...	3	...	...	...	...	...	50	
Sigurds anden Flugt	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	18	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	19	
Sigurds Hjemkomst	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	17	6	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	24	
Maria Stuart	...	...	...	...	...	...	...	...	...	9	2	...	...	11	4	...	3	...	15	...	9	3	...	...	...	...	13	6	2	3	...	...	...	...	20	...	...	...	...	...	...	100	
De Nygifte	...	...	...	...	...	...	...	12	5	1	2	2	...	2	...	5	1	3	3	...	3	...	...	...	...	...	...	...	1	...	6	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	47	
Sigurd Jorsalfar	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	9	2	...	4	3	...	...	4	...	...	...	...	...	...	...	8	...	9	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	43		
En Fallit	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	16	10	4	2	7	...	3	6	2	1*	...	1	10	...	14	4	...	2	4	...	...	...	...	...	...	86		
Leonarda	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	14	5	3	1	3	...	...	...	4	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3	5	...	38		
Det ny System	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	18	4	...	2	...	...	9	...	...	...	...	...	...	33		
En Hanske	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	22	7	1	...	...	8	...	...	...	...	...	...	...	38		
Geografi og Kjærlighed	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	23	...	5	4	...	18	7	...	...	...	...	...	...	12	69	
	3	...	...	3	...	...	...	2	19	14	3	3	11	...	11	18	11	21	24	10	2	40	13	13	25	8	9	67**	62	53	23	14	13	16	12	17	43	11	14	3	5	21	637

* 1., 2. og 4. Akt.
 ** Ved 18 a^r Forestillingerne spillede «Sigurds første Flugt» og «Sigurds anden Flugt» i Forening.

GRUNDTVIGIANEREN BJØRNSTJERNE BJØRNSEN

I

ALLE mennesker ved, og alle dokumenter vidner, at inden aaret er slut, vil Bjørnstjerne Bjørnson være 70 aar gammel.

Det er imidlertid tiltrods derfor slet ikke sandt. Tværtimod! Bjørnstjerne Bjørnson har neppe nogensinde været saa langt fra at være 70 aar gammel som nu, da han fylder de 70.

Se paa ham! høi og rank staar han, ukrøkt af aar. Ja, haaret er blit noksaa hvidt. Men Pindar siger saa vakkert: graa haar vokser tidt paa en isse, som er ung udover den sædvanlige tid. Og saa er det her. Det, som er inden for issen der, det kan nok aldrig bli 70 aar gammelt. For Bjørnson har baade ungdommens vidde i sit udsyn over, sit hjerterum for alt, hvad der kan høine og varme menneskers sind. Ja, det er som han i ren ungdommelighed ikke vil vide af grænser og slaar ned dem, som den kolde klare distingverende forstand sætter om den enkelte sag; han kan ikke se den som en enkelt ting, den bliver levende for ham, netop fordi den staar i forbund med livet i det hele. Og har han sat sin hu til den, omslutter hans sind den i ungdomsildens brændende favntag; har han viet sig til den, saa gaar han frem i striden efter den som merke og ser hverken til-høire eller tilvenstre. Han ser den i alting og ser bare den, elsker bare den, strider for bare den, — ser, elsker, strider for den i alt og for alt i den. Det er ungdom det, — og det er en ungdom, som tidt har gjort ung den sag, den er blit skjænket til,

har git sagen selv ungdomskraft og ungdomsild rundt om i menneskenes sind.

Man er ikke ung med slig en ungdom, uden man har evner til at fornye sig, uden man har kilder, som man kan øse ungdom af, bagom og udenom, under og over ens eget Jeg. Sligt et Jeg kan ikke som det andetslags store Jeger leve blottendes alene i theoretisk, uangribelig sikkerhed. Det er et hjerteskrig over at skulle staa slig, det brændende »*Nej hvor blir du dog af*« —, et hjerteskrig over den »aarlange spot«, som »har byttet mig bort fra mit folk«. Det sind, som kan skrige slig, det trænger forening for at kunne leve, forening med sit folk, forening med sin Gud; — higer efter at løftes af folkeaandens bølge, higer med brændende Gudstrang efter en aaben faderfavn at ty ind i.

Det er i denne sin inderste trang, at Bjørnsøns natur møder Grundtvigs. — Grundtvigs natur fik leve sig helt ud; hans inderste personlighed fik tage form i hans store tanker, i hans lyse kristendom, i hans ide om Nordens folkeaand, i hans ide om det levende ord. Og af hans Gudsforhold og af hans forhold til sit folk blev hans personlighed baaret frem, ved det fik den sin magt. Det er netop i lyset af dette, at Bjørnsen ser Grundtvig. Han har oftere hævdet og altid hævdet det bestemt, at Grundtvigs kristendom var »et Gudsforhold og ingen lære«, og om hans sammenhæng med folket skrev han i Norsk Folkeblad 1868 de vakre ord:

»Vel har Norden samtidig havt større digtere, større tænkere, større historikere, større oldforskere, større politikere, kort: større mænd i det enkelte af det meget som giennem menneskealdre har gjort N. F. S. Grundtvig betydningsfuld for udviklingen (skjønt ikke engang *det* bliver helt sandt, saasom han har været den største prest og den største salmedigter i sin tid): men i det samlede oversyn, i evnernes sammenhæng med alt det, som er evne og fremtid i folkene selv, har han ikke havt sin lige i Norden nu, om nogensinde. Vi er af dem, som tror paa Nordens samlede gjenfødelse, og som derfor ogsaa tror, at det dybe øie, som vaktet ved Oehlenschlägers morgensang,

slog op og saa, — det øie var som folkenes eget, det var som opkom af deres gamle længsel, og de syner, det da saa, rinder som lysning over veien den dag i dag og vil gjøre det i aarhundreder efter os.«

Man kan derfor ha ret i at sige, at Bjørnson altid har været Grundtvigianer og altid vil bli det. Ja, ud fra sammenhængen med Grundtvig og de grundtvigske ideer faar man øje for forskjellige sider i Bjørnsens karakter — ikke mindst som digter, saa de træder klarere frem og tillige sammenhængen mellem dem træder klarere frem. Det lønner sig derfor ret vel at betragte hovedtrækkene hos *Grundtvigianeren Bjørnstjerne Bjørnson*.

Der er i det 19de aarhundrede en hel række lyriske digtere — Grundtvig, Victor Hugo, Henrik Wergeland, Bjørnson f. ex. — som i grunden slet ikke er lyrikere. Deres poetiske magt er lyrisk, er stemningsmagt; skriver de dramaer og romaner, virker de væsentlig lyrisk; men skulde de digte bare paa sin egen stemning, sit eget hjertes følelser og ikke mere, saa kom de ikke halvt saa langt, som de gjør. Jeg ved meget faa eksemplarer af arten fra andre tider — paa staaende fod bare ett: Pindar; men netop denne lyrik er et særmærke for det 19de aarhundredes poesi. — De har, disse digtere, en rent mysteriøs forbindelse med magter udenom dem; med sit folk, med dets tanke og længsel, ja, med dets lytten til deres ord; — med dets aand og art, som den er formet gjennem aarhundreder, med det slag, hvori blodet ruller i dets aarer. Endvidere: med den folkeskjæbne, hvortil blodets baand knytter dem; med hele verdens udvikling, hvori de er et led. Gud har sat dem — som Victor Hugo sagde — »i midten af alt som en klingende gjenlyd«. Ikke saa, at de er bare gjenlyd af alt dette; men fra alt dette strømmer der til dem blod og kraft, som fylder deres aarer og løfter deres vinger. De blir først helt sig selv, naar de ikke er bare sig selv. Bjørnson sagde det med aandsslægtskabets forstaaelse om Grundtvig, da han i 1878 i Dagbladet tog ham varmt i forsvaret mod Erik Vullums haanlige angreb, og det passer mutatis mutandis ogsaa paa Bjørnson selv:

»Grundtvig kommer som en hel elfefos med alleslags røster i sit følge — fra folkeliv, historie, poesi, bibel, sprogkundskab, alt ført af en bred velvillig natur, bestandig i større forstaaelse.«

II

Hvordan faar man »alle slags røster i sit følge?« Ja, naturligvis ved at søge hen til fælles udspring, fælles rod, fælles tanker — til slegtsskab og forbund af alle slag. Men hvorledes faar jeg dem med, akkurat naar jeg netop vil ha dem med? Det sker ene og alene ved *det levende ord*. Levende ord modsat skrevet ord er langt fra ord, hvori der er aand modsat aandløse ord. Nei, det levende ord er det, hvori det aandfulde har faaet øieblikkets solblink over sig og glitrer og vugger med det i livets evige bevægelse. Aand i øieblikkets forklaring.

Vi staar her ved Bjørnsøns grundevne, hans troldomsmagt. Som taler er han improvisator; det han vil sige, faar han til at komme flyvende og saa er det der med en gang. Hans lyriske stil er fuld af pludselige udbrud, der gjør den saa levende; det er øieblikkets fortryllelse som gynger sig i hans digte. Ja, vi træffer tidtnok øieblik i anden potens; det er ikke bare ham selv, det er ogsaa os, som rykkes ind i øieblikket.

Gaar d'ikke fygende,
gaar d'ikke rygende,
tre mand oppe paa ett par ski?

Han spør øienvidner — og saa blir vi øienvidner; vi ser den for os, hele skifærden; vi rykkes med øine og alle andre sanser ind i dette »fygende rygende«. — Et andet eksempel:

Takt, takt, pas paa takten!
den er mer end halve magten.

Retter vi os ikke uvilkaarlig? Passer vi ikke paa at gaa i takt med denne fantasiens hær, vi har faaet følge med? Og føler vi os ikke derigennem over halvveis paa veien til at erobre verden?

Eller se en slutning som denne;

Dagen er oppe, glæden tændt,
mismodets skyborg stormet og brændt.

Over de glødende fjelde
 solkongens hærskarer tjelde
 »Oppe, oppe!« fugl i lund
 »Oppe, oppe!« barnemund,
 oppe mit haab med solen.

Hvor begynder det ikke her at kvidre og nynne, og fuglesang og barnerøst og haabet, som stiger solen imod, faar livets hele alting til at bølge og blinke tilbage over de to skikkelige verspar i begyndelsen, saa de staar op igjen i nyt skiftende glitrende liv.

Dette er det levende ord; Bjørnsons varmeste umiddelbarste poesi. Det kunde som devise føre: »Saaledes fanges en solstraale«.

Som digteren, saa hans skikkelser. Ogsaa her er Bjørnsons kunst det levende øieblikks kunst. De Bjørnsonske mennesker faar sin magt fra øieblikket, men øieblikket tar dem ogsaa fangne. Det gjælder om øieblkke, — det er øieblikket, som er livet, — derfor gaar handlingen tidt i grassat fart udfor bakken. Og personerne selv, — ja, jeg behøver bare at tænke paa Fiskerjentens entré paa prestegaarden — den stilfulde, generte indledning — den ubeherskede fortvivlelse ved afslaget — og saa da de kommer for at se til hende, det brag af latter, der vælder ud over hele gaarden fra hende, som hun sidder med Holbergs komedier og saa den jagende farve, rød og bleg, rød og bleg, og blikket med det forskræmte spørgsmaal, da hun faar se Ødegaards navn: »Er bogen hans?« — Den hele skildring har jo faaet livets overbevisende magt over sig, netop fordi alting synes saa helt at skifte i tilfældets lunefulde spil.

Den, hvis digtning lever og aander slig i øieblikket, maa ha naivetetens gyldne gave; grundevnen i hans poesi maa være den enkle, sjældne, guldægte evne til at se livet levende, se det slig, at der er intet mellem det og ham. Livet selv blir Bjørnsons inspirationskilde og blir det ler, hvorfra han former sine skikkelser. Ofte nok har man dadlet, at de er dannet efter levende model, og at man ser modellen altfor tydelig. Men Bjørn-

son *trænger* levende model; han *maa* tage menneskene, som han ser dem, ellers kan han ikke digte; det er død for hans digtning at miste sin umiddelbare sammenhæng med livet.

Ogsaa i en anden henseende har den sammenhæng med øieblikkets liv; han vil med sit digt virke udover i den samtidige situation. Digtningen er et led i Bjørnsens hele vide vilje, hvormed han griber ind i alt. Han er stadig forblevet digteren fra 1880-aarene, da digtningen skulde tage fat paa livets store spørgsmaal. Men hans verker er ikke som man dengang pleiede at sige: problemdramaer. Bjørnsen er for naivt troende, for meget »livsbejaer« til at han skulde bygge sine karakterer over en usikkerhed, en tvivl, et problem. Han diskuterer ikke, han *overtaler*, hans stykker er *indlæg*. De vil som han selv bane vei i livet, bane vei fra virkelig levende forudsætninger til et virkelig levende maal.

III

Forudsætninger — maal! Det er det, som Bjørnsen ser overalt, fordi han *ser med sin vilje*, med sin vilje til at virke. Jeg kunde sige med et paradox: han ser uvilkaarlig med sin vilje; derfor er de forudsætninger og maal, han ser, levende forudsætninger, levende maal.

Viljen til at virke er altid en samlingsmagt. Naar Bjørnsen staar paa talerstolen med »tusen venner og hundre fiender«, ser han ikke 1100 forskellige mennesker. Hans virkevilje samler dem; han udstøder ingen; han ser i dem alle forudsætninger for det, han vil; nærmere og fjernere forudsætninger. Og han vil vinde dem alle: han vil aabne en forbindelse mod det, han vil, fra den forudsætningernes levende magt, han har for sig i dem alle. Overalt — ogsaa hos fienderne — vil han ikke brud, men vekst, vekst af det livskraftige. Det er Bjørnsens liv at staa — som Grundtvig — i »evnernes sammenhæng med alt det, som er evne og fremtid i hans folk.« — Det blir et livs-ideal for ham, naar han i Grundtvig skildrer digter-seeren, hvis »øie er som folkenes eget, som opkom af deres gamle længsel« og hvis »syner vil rinde som lysning over veien i aarhundre-

der efter os«. Forening med folkets livskraft baade i fortid og i fremtid — det er at være folkets digter.

En sangers kald profetens er.

— — — —
Tit fortids kjæmper er ham nær,
da fylker han den nye hær

og fremtids haab
omsuser ham
med spaadomsraab
i billedham;

thi evig folkets foraars-safter
i sangen skyder; det dens kraft er.

For at naa en slig forening søger baade Grundtvig og Bjørnson hen til fælleslivs-magterne hos folkene, og den mægtigste af dem er det oprindelige, ættens skjæbne og ættens bostavn, — for folket: fædreland; for den enkelte: hjem.

Det førte Grundtvig til Aserne, til oldhistorien, som han vilde gjøre levende for hans egen tid — han oversatte jo Snorre og søgte at tvinge Saxo *tilbage* fra et elegant latin à la Valerius Maximus til det kjerne-dansk, hvis klang han fornam gennem de latinske perioder. Draget mod det oldnordiske behersker baade hans digtning og forskning, og paa denne grund byggede han sin folkehøiskole.

Did har ogsaa Bjørnsons sind været draget, alt fra han gik i den »meget pyntelige« skole, »men« læste Snorre. Og han har altid siden søgt at faa sit folk did. Søgte han ikke for faa aar siden at slaa liv i Norges gamle høifest — Olavsfesten! Det blev til intet, takket være en dekadent national slaphed og en latterlig kirkelig bornerthed i forening. Og hans digt har villet hele Norges sønderrevne historie, og det er lykkedes; det digt er blevet Normændenes fædrelandssang.

For begge digtere betyr folkets fortid en folkearv, en arv, som skal løftes; en arv, som gir foredømme for folket. Folkets styrke aabenbares i fortidens store skikkelser. Mod dem drages begges sind ved valgslegtskab; for baade Grundtvig og Bjørnson kjender berserkblodet rulle i sine aarer. Det kjendes baade i

Optrin fra Kæmpelivets Undergang i Norden og det kjendes i *Bergliot* og i *Arnljot Gelline*. Og fortidens malm lyder her ud baade fra stemninges vælde og fra sprogets fuldklang.

Men ættekraft er fæstnet kraft, kraft, som har slaaet rod. Den er gennem aarhundreder præget af arbeidet under de bestemte forhold i ættens hjemstavn, og folkets lag og lynne blir uvilkaarlig stemt i samklang med fædrelandets natur. Dybt har begge digtere forstaaet det; hvem mindes ikke Grundtvigs malende *Jyllands pris* og Bjørnson har i *Norge, Norge* samlet hele den norske natur og dets arbejdsvilkaar til en mægtig fædrelandssang. Det er hjemmets røst, som de begge lader lyde til folket, og hjemmet bringer med de oprindeligste indtryk, barn-domsminderne. Men *det* bringer igjen ny stemning: det sterke forenes med det lyse og blide. Hvor »mindelig« kvæder ikke for ladedør Grundtvigs Finkeliden! Og hvor tidt gaar ikke dette igjen hos Bjørnson! Hvor ler og kvidrer det i hans digtning og titter blaaøiet frem i uskyld og i smil.

Saaledes blir der et strøm-møde i Bjørnsons menneskeskildring; for hans mennesker er som han selv. De har kraftig hug; de har stridt sind, de lever med al sin styrke i øieblikket; lidenskabten fanger dem i sit glødende Nu. Men inderst i sin-det sidder en god blød kjerne, deres haardhed kan smelte, navnlig naar hjemmets blide magter faar tage dem mildt i fang.

Denne følelse for den enkeltes sammenhæng med slegt og hjem udvider Bjørnsons menneskeskildring: han faar ligesom ikke tag paa sine mennesker, uden han ser dem i sammenhæng med slegten. Den enkeltes kamp, den enkeltes skjæbne er et led i slegtens kamp og skjæbne, og slegtsarven er det faste udgangspunkt for den enkeltes livsførelse. Fra enkeltskikkelsen aabner digterens syn sig uvilkaarlig bagover mod slegtens. Og ikke bare saa, at det er Kurternes kraft og blod, som gaar igjen og skal forædles i Thomas Rendalen; der er jo tilbageblikket ret naturligt. Nei, endog en almindlig kjærlighedsidyl paa sæteren faar sin poetiske glans, sin aandsdybde derved, at den tegner sig som en soning i slegtens liv (*Bludeslaatten*.) Ja,

i »Kongen« volder endog gennemførelsen af »det folkelige kongedømme« en kamp mellem ættemagterne oppe i skyerne. Dette er hos Bjørnsen ikke bare en kunstnerisk maniere de voir, det er et livssyn. Dette syn, for hvem den enkelte skjæbnekatastrofe aabenbarer en slegts evolution. — Det er det, som har ført Bjørnsen over fra den religiøse Grundtvigianisme til den engelske udviklingsfilosofi.

Naar Bjørnsen ser folkeaand og slegtart som forudsætning for nationens og den enkeltes udvikling, ligger deri en latent tro paa folkeaandens og ætteaandens vekst, baaret opad af de sterke og milde magter, som fortid og fædreland, slegt og hjem kalder tillive i Bjørnsens sind og hans digtning. Baade folkets og den enkeltes ætlinje tegner sig for digteren væsentlig som en fremgangslinje.

I denne lyse tro, dette lyse syn mødes atter begge digtere. Der er hos begge en »evnernes sammenhæng med det, som er evne og fremtid i folkene«, og derfor ser de begge hos sit folk ikke bare kraften, bestemt i ættens former og maal: de ser *kraften i vekst*, opad mod rigere og ædlere menneskelighed, de ser trangene, længslen mod en saadan vekst ligge i folkeaandens dyb. De ser hos folkene løftning mod et ideal, hvis drømmeform er den Guddomstgnist, der ligger gjemt i dets natur. Der er neppe noget herligere i Grundtvigs digtning end det digt, hvor han lader Eva, menneskeslegtens stammoder, i Dødsriget bøie sig for den nedfarne Kristus, Guds søn, menneskens søn og modtage hans velsignelse. Ættens urkraft i møde med og besjælet af Guddomsaanden — det er høidepunktet i Grundtvigs livsanskuelse. Og det er denne evne til at lade oldkraftsveksten gennemvarmes af Gudsrigets sol, som giver hans digtning den ægte grundtvigske forening af kraft og løftning.

Man skal ikke ha læst mange linjer af Bjørnsen, før man baade møder denne stemning og denne grundtanke. Ja, det er som kraften, naar den kjender sig selv, ikke har nok med sig selv, men higer efter at bøie sig for en høiere aandsmagt. Sva- rende til mødet mellem Eva og Kristus staar hos Bjørnsen i

den vidunderlige Vaarflomsang Arnljots syn af Hellig Olavs tog, og hans herlige udbrud:

Var det kun drøm, som drog forbi mig,
da er den mere end alt, jeg har levet;
men var det liv, —
da vil jeg leve med det.
Olav Haraldson, Norges konge, —
han var dette, — ham vil jeg kaare.
Han har mer end sin egen styrke,
høiere maal, end jeg har fundet;
ham maa jeg finde.

Idealet aabenbares i et syn, en drøm, og drømmen følges, fordi mennesket vælger den. Saa blir den et kald — og fra kaldet springer nye livskilder, ny, høiere kraft ud. Det er fremgangslinjens bue. Og her har digteren sin plads: hans verk er drøm, hans kald er profetens,

— — den, som strider og som lider,
hans tro gir idealets skjær.
Tit fortids kjæmper er ham nær,
da fylker han den nye hær.

Digtet, det er det levende ord, det aandsblink, som samler fortid og fremtid, samler ættens arv af kraft til kraftens kald i nye slægters drøm. Og Bjørnsons digtning faar styrke fra dem begge: det er ættens egen gamle, brede, jordvoksne kraft, som hæver sig op i digtets løftning, baaret af kaldets begeistring. — Vor litteratur har jo havt en begeistringens berusede digter før Bjørnson: Wergeland. Men forskjellen er, at begeistringens hos Wergeland bæres af en uendelig og uendelig skiftende fantasi, hvis flugt naar gennem det hele verdensalt og dertil de 7 himle. Hans poesi blir da som Bjørnson har kaldt den »et luftsyn«, den er paa sit høieste intet sluttet billede. Det er Bjørnsons; den er udsprunget fra faste forudsætninger, — den er samlet af hans vilje til at bringe dem frem mod et bestemt maal, — den er skabt af hans virkelighedskjære natur, som ikke vil se luftsyner, men som henter sin inspirationskilde og

sit billedstof fra selve virkeligheden, fordi den har evnen til at se livet levende.

Og dog, — udover den tørre virkeligheds grænser maa man, for at forstaa og at skue livet.

Ingen fatter livets spil,
Som ei af drømmene vil lægge til.

Vi faar ikke nogen ret *landkjending* af livets land, naar vi bare ser virkelighedens øde graastensmasser. Først naar skalden ser kupler og spir i drømmenes skyldag derover, da ser vi som Olav Trygvason

graasprængte gamle tempelmure,
snehvide hvælv derpaa.

Da aabner det sig for os, livet i al sin rigdom: livet i sin hellige dybe slegtssammenhæng; livet i sin høie straalende aandsmagt. Livets helligdom, der kalder al vor tro, al vor længsel til sin tjeneste.

JUST BING

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PT
8821
B4

Bjornstjerne Bjornson

6

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 10 18 07 010 8